A. Annaorazow, A. Annamyradow, O. Ataýew

BUHGALTER HASABYNYŇ NAZARYÝETI (MESELELER ÝYGYNDYSY)

Ýokary okuw mekdepleri üçin okuw gollanmasy

Türkmenistanyň Bilim ministrligi tarapyndan hödürlendi

Aşgabat

Türkmen döwlet neşirýat gullugy

2009

A. Annaorazow, A. Annamyradow, O. Ataýew

Buhgalter hasabynyň nazaryýeti (meseleler ýygyndysy). Ýokary okuw mekdepleri üçin okuw gollanmasy.–A.: Türkmen döwlet neşirýat gullugy, 2009.

Buhgalter hasabynyň nazaryýeti (meseleler ýygyndysy) okuw gollanmasynda hojalyk serişdeleriniň toparlara bölünişi, buhgalter balansy, hasaplar we jübüt ýazgy, esasy hojalyk işleriniň hasaby, resminamalaşdyryş we tükelleme geçiriş, hasap belliknamalary we buhgalter hasabynyň görnüşleri boýunça meseleler, olaryň işleniş usullary getirilýär.

Okuw gollanmasy ykdysady hünärler boýunça ýokary, ýörite orta okuw mekdeplerinde okaýan talyplar, telekeçiler we buhgalter hasabyny özbaşdak öwrenýänler üçin niýetlenendir.

Okuw gollanmasynda getirilen mysallarda şertli maglumatlar ulanyldy.

A.Annaorazow we başg., 2009.

G i r i ş

Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň ýolbaşçylygynda ýurdumyzyň bazar ykdysadyýeti ösüşiň, özgerişiň täze döwrüne gadam basdy. Täze Galkynyş eýýamynda dürli görnüşdäki eýeçilige degişli we hukuk taýdan guramaçylygy birmeňzeş bolmadyk kärhanalar ýüze çykdy we olar häzir işjeň hereket edýärler .

Ykdysadyýetde bolup geçýän üýtgeşmeleri, ösüşleri hasaba almaklyk zerurlygy jemgyýetçilik gurluşlaryň ählisinde bolup geçdi. Sebäbi ykdysadyýetiň ösmegi bilen adamlaryň maddy hal-ýagdaýlary gowulanyp, olaryň köp bölegi öz hususy ýa-da şärikli kärhanalaryny döredýärler. Olar üçin kärhanada amala aşyrylýan hojalyk işleri baradaky maglumatlar örän wajypdyr. Bu maglumatlary diňe buhgalter hasabynyň üsti bilen öwrenip bolýar. Şonuň üçin buhgalter hasaby telekeçiligiň dili hasaplanýar.

Ykdysadyýetdäki bu özgertmeler buhgalter hasabynyň ähmiýetini has ýokary galdyrdy. Buhgalter hasabynyň maglumatlaryna aýdyň düşünmek üçin özbaşdak we mugallymlaryň ýolbaşçylygynda meseleleri çözmeklik uly ähmiýete eýedir.

Okuw gollanmasynda hojalyk serişdelerini we olaryň emele gelen çeşmelerini, hojalyk işleriniň netijelerini we olaryň ulanylyşyny hasaba almak üçin buhgalter hasabynda ulanylýan usullar boýunça birnäçe mysallar, bilimiňi özbaşdak barlamak üçin barlagnamalar getirilýär.

1-nji tema. Buhgalter hasaby we onuň ykdysadyýeti dolandyryş ulgamyndaky orny

Sapagyň maksady

Bu tema boýunça mesele çözmek göz öňünde tutulmansoň, amaly okuwy alyp barýan mugallym talyplaryň umumy okuwda seredilen soraglary özleşdiriş derejelerini bilmek maksady bilen söhbetdeşlik geçirýär. Munuň üçin aşakdaky soraglardan peýdalanmaly bolar:

1. Hasap düşünjesi.
2. Hasapda ulanylýan ölçegleriň görnüşleri.
3. Hasabyň görnüşleri we olaryň häsiýetnamalary.
4. Hasaba bildirilýän talaplar.
5. Kärhanany dolandyryş ulgamynda buhgalter hasabynyň orny.

2-nji tema. Buhgalter hasabynyň predmeti we usullary

Sapagyň maksady

Buhgalter hasabynyň öwrenýän obýektlerini – kärhanalaryň serişdelerini, olaryň emele gelen çeşmelerini, hojalyk işleriniň düzüm böleklerini we hojalyk işleriniň netijelerini özleşdirmek. Bu obýektleri öwrenmek üçin ulanylýan şu aşakdaky usullary bilmeklik, olary häsiýetlendirmek we olaryň arabaglanyşygyny öwrenmek: resminamalaşdyryş we tükelleme, bahalamak we düşýän gymmaty hasaplamak, hasaplar we jübüt ýazgy, balans we hasabat.

Temany özleşdirmek üçin aşakdaky mysallary işlemeli.

2.1-nji mysal

Hojalyk serişdelerini (aktiwleri) görnüşleri we ýerleşen gurşawlary boýunça toparlamak.

Mysalyň maksady: hojalyk serişdelerini (aktiwleri) buhgalter hasabynyň binýatlarynyň biri hökmünde hojalyk işleriniň gidiş yzygiderliligi, ýerleşýän gurşawlary we ýerine ýetirýän wezipeleri boýunça toparlara bölmek.

Aşakda getirilen maglumatlaryň esasynda hojalyk serişdelerini (aktiwleri) olaryň görnüşleri, ýerleşen gurşawlary we ýerine ýetirýän wezipeleri boýunça 2.1-nji tablisa laýyklykda toparlara bölmeli.

2.1-nji tablisa

T/b	Hojalyk serişdeleriniň (aktiwleriň) atlary	Pul möçberi (manat)	Ýerleşen gurşawy we ýerine ýetirýän wezipeleri					
			Önümçilik		Dolanyşyk		Önümçilige degişli däl	
			Uzak möhletli (aýlanyşykdan daşary) aktiwler	Gündelik (aýlanyşyk) aktiwler	Uzak möhletli (aýlanyşykdan daşary) aktiwler	Gündelik (aýlanyşyk) aktiwler	Uzak möhletli (aýlanyşykdan daşary) aktiwler	Gündelik (aýlanyşyk) aktiwler
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Ýaşaýyş jaýy	2201600					2201600	
	………							
	Jemi							

Mysallaryň işlenişi boýunça ugrukdyrma: hojalyk serişdeleriniň (aktiwleriň) görnüşleri, ýerleşen gurşawlary we ýerine ýetirýän wezipeleri boýunça toparlara bölünmegi şol goýumlaryň önümçilige, dolanyşyga we önümçilige degişli däl gurşawa bolan ugruny görkezýär.

2.1-nji mysal işlenende 2.1-nji tablisanyň 2-nji we 3-nji sütünlerinde hojalyk serişdeleriniň (aktiwleriň) atlary we pul möçberleri görkezilýär. 4-9-njy sütünlerde hojalyk serişdeleriniň (aktiwleriň) pul möçberleri olaryň ýerleşýän gurşawlary we ýerine ýetirýän wezipeleri (uzak möhletli, gündelik ýa-da gysga möhletli) boýunça görkezilýär. 4-9-njy sütünleriň maglumatlarynyň jemi 3-nji sütüniň jemine deň bolmalydyr.

Mysaly işlemek üçin maglumatlar:

2.2-nji tablisa

T/b	Hojalyk serişdeleriniň (aktiwleriň) atlary	Pul möçberi (manat)
1.	Ýaşaýyş jaýy	2201600
2.	Sowadyjy enjamlar	12600
3.	Gurluşyk materiallary	24000
4.	Taýýar önümler	240000
5.	Paýnamalar (1 ýyldan köp möhletli)	300 000
6.	Zawodyň dolandyryş jaýy	3960000
7.	Agaç materiallary	48600
8.	Ofis mebelleri	37000
9.	Harytlar we gaplar	501600
10.	Ýük awtomobilleri	840400
11.	Ätiýaçlyk şaýlarynyň ammarynyň jaýy	841000
12.	Kompýuterler	164000
13.	EHM üçin programma üpjünçiligi	49000
14.	Kassadaky pullar	30600
15.	Ýylmaýjy stanoklar	790000
16.	Ätiýaçlyk şaýlary	29800
17.	Bankdaky hasaplaşyk hasabyndaky pul serişdeleri	350000
18.	Kärhana ýetiren zyýanynyň öwezini dolmak boýunça işgäriň bergisi	3000
19.	Benzin A-95	284000
20.	Alyjylaryň alan harytlary üçin bergileri	167000
21.	Syrçaly bedreler	7000
22.	Obligasiýalar (10 ýyllyk möhletli)	960000
23.	Önümçilik sehiniň jaýy	500000
24.	Daşary ýurt pullarynyň hasabyndaky pul serişdeleri	84000
25.	Kassa apparaty	44000
26.	Seýfler	15600
27.	Gurluşygy tamamlanmadyk önümçilik sehine edilen harajatlar	1680000
28.	Kanselýariýa harytlary	5000
29.	Tamamlanmadyk önümçilige çykdajylar	241000
30.	Esasy materiallar	260000
31.	Alnan wekseller	301200

2.2-nji mysal

Bu mysalyň işleniş usuly 2.1-nji mysalyňky ýalydyr.

Mysaly işlemek üçin maglumatlar:

2.3-nji tablisa

T/b	Hojalyk serişdeleriniň (aktiwleriň) atlary	Pul möçberi (manat)
1.	Bankdaky hasaplaşyk hasabyndaky pul serişdeleri	100600
2.	Benzin	46800
3.	Iým taýýarlaýjy sehiň jaýy	1880000

4.	“Akmaýa” paýdarlar jemgyýetinden süýt üçin algylar	186200
5.	Kärhana degişli dükanyň jaýy	1280000
6.	Ýük ýükleýän maşynlar	421000
7.	Mineral dökün (korbamit)	56400
8.	Kompýuterler	161400
9.	Kombaýnlar	960400
10.	Harytlar	70400
11.	Satlyk materiallar	21000
12.	Kassadaky nagt pullar	16400
13.	Bede	30600
14.	Sement	12400
15.	Gurluşyk çüýleri	4800
16.	Maldarçylyk toplumynyň jaýy	2500 000
17.	Geljek ýylyň hasyly üçin çykdajylar	147600
18.	Ýörite geýimler (halatlar)	16800
19.	Dürli görnüşli bedreler	4600
20.	Söwda gapanlary	64400
21.	Işgärleriň iş saparyna gitmek üçin alan pullary boýunça bergileri	20400
22.	Tohumlyk bugdaý	184800
23.	Traktorlar	285600
24.	Taýýar önümler	76400
25.	Dizel ýangyjy	84000
26.	Kalkulýatorlar (hasaplaýjy maşynlar)	1200
27.	Awtomobil gapanlary	221000
28.	Ýük çekýän awtomobiller	321000
29.	Kanselýariýa harytlary	3600
30.	Kassa apparaty	49600
31.	Paýnamalar (möhleti 5 ýyl)	300000
32.	Sygyrlar	1961000
33.	Tabşyrylan mallar üçin et kombinatyndan algylar	220800
34.	Işgärleriň hojalyk çykdajylary üçin kassadan alan puly boýunça bergileri	5000
35.	Çagalar bagynyň jaýy	2360000
36.	Mineral suwlary gazyp almaga rugsatnama	40000

2.3-nji mysal

Hojalyk serişdeleriniň (aktiwleriň) görnüşleri we ýerine ýetirýän wezipeleri boýunça toparlara bölünişi.

Mysalyň maksady: buhgalter hasabynyň öwrenýän binýady bolan hojalyk serişdelerini (aktiwleri) olaryň görnüşleri we ýerine ýetirýän wezipeleri boýunça toparlamaklygyň esasynda öwrenmek.

Hojalyk serişdelerini (aktiwleri) 2.4-nji tablisada toparlara bölmeli.

2.4-nji tablisa

T/b	Hojalyk serişdeleriniň (aktiwleriň) atlary	Pul möçberi (manat)	Uzak möhletli (aýlanyşykdan daşary) aktiwler				Gündelik (aýlanyşykdaky) aktiwler			
			Esasy serişdeler	Maddy däl aktiwler	Maliýe goýumlary	Düýpli maýa goýumlary	Önümçilik gorlary	Harajatlar we tamamlanmadyk önümçilik	Pul serişdeleri	Algylar (bergidarlaryň bergisi)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Ygtyýarnamalar	75000		75000						
...	…	…								
Jemi										

Mysaly işlemek üçin görkezmeler: 2.3-nji mysal işlenende 2.4-nji tablisanyň 2-nji we 3-nji sütünlerinde hojalyk serişdeleriniň (aktiwleriň) atlary we pul möçberleri görkezilýär. 4-11-nji sütünlerde hojalyk serişdeleri olaryň görnüşleri we ýerine ýetirýän wezipeleri boýunça görkezilýär. 4-11-nji sütünleriň jemi 3-nji sütüniň jemine deň bolmalydyr.

Mysaly işlemek üçin maglumatlar:

2.5-nji tablisa

T/b	Hojalyk serişdeleriniň (aktiwleriň) atlary	Pul möçberi (manat)
1.	Ygtyýarnamalar	75000
2.	Gymmat bahaly kagyzlar (3 ýyldan köp möhletli)	330000
3.	Gurlup tamamlanmadyk sehiň jaýyna edilen harajatlar	3600000
4.	Kassadaky pullar	19500
5.	Taýýar önümler	540600
6.	Paýnamalar (1 ýyla çenli)	690000
7.	Zawodyň jaýy	3360000
8.	Daşary ýurt pullarynyň hasabyndaky pul serişdeleri	331500
9.	Ýeňil awtoulaglar	720000
10.	Ätiýaçlyk şaýlary	131 100
11.	Çig mallar we materiallar	270300
12.	Ýörite geýimler	12600
13.	Berlen hakujylar (enjamlary satyn almak üçin)	181200
14.	Önümleri öndürmek üçin söwda nyşanlary	450300
15.	Benzin (ýangyç)	31200
16.	Önümçilik sehiniň jaýy	3.840600
17.	Hasabat bermeli işgärleriň iş sapary üçin berlen pullar boýunça bergileri	2100
18.	Alyjylaryň alan harytlary üçin bergileri	255600

19.	Harytlar we gaplar	135900
20.	Kompýuterler	225000
21.	Ykdysady edebiýatlara abuna ýazylany üçin çykdajylar	9600
22.	Hasaplaşyk hasabyndaky pullar	175500
23.	Beýleki kärhanalaryň esaslyk maýasyna goýumlar	1410900
24.	Tamamlanmadyk önümçilige çykdajylar	570.000
25.	Awuly himikatlar we dökünler	145500
26.	Edilen hyzmatlar üçin guramalardan algylar	25400
27.	Ýük awtoulaglary	2838300

2.4-nji mysal

Bu mysalyň işlenişi 2.3-nji mysalyňky bilen meňzeşdir.

Mysaly işlemek üçin maglumatlar:

2.6-njy tablisa

T/b	Hojalyk serişdeleriniň (aktiwleriň) atlary	Pul möçberi (manat)
1.	Zawodyň dolandyryş jaýy	3301500
2.	Harytlar we gaplar	361500
3.	Kanselýariýa harytlary	15600
4.	Patent	182400
5.	Önümçiligi tamamlanmadyk önümlere çykdajylar	541500
6.	Hat ýazmak üçin kagyzlar	18300
7.	Ýaşaýyş jaýy	4200000
8.	Kassadaky pullar	36600
9.	Kerpiç	53000
10.	Naharhananyň jaýy	2430600
11.	Taýýar önümler	249300
12.	Dizel ýangyjy	120600
13.	Ýük ýükleýji maşynlar	1530300
14.	Agaç materiallary (tagtalar, pürsler)	236100
15.	Ýük awtoulaglary	1230300
16.	Hasaplaşyk hasabyndaky pul serişdeleri	321300
17.	Ýylmaýjy stanoklar	962400
18.	Hasabat bermeli adamlaryň iş saparynyň çykdajylarynyň hasabyna alan hakujylary boýunça bergileri	7200
19.	Orak orýan kombaýnlar	961500
20.	Paýnamalar (5 ýyllyk möhletli)	330000
21.	Ygtyýarnamalar	135600
22.	Alyjylaryň alan önümleri üçin bergileri	482400
23.	Önümçilik sehiniň tamamlanmadyk gurluşygyna harajatlar	3150000
24.	Bakydaky mallar	290400

2.5-nji mysal

Hojalyk serişdeleriniň emele gelen çeşmeleriniň toparlara bölünişi.

Mysalyň maksady: hojalyk serişdelerini buhgalter hasabynyň binýady hökmünde emele gelen çeşmeleri boýunça öwrenmek.

2.7-nji tablisada berlen maglumatlaryň esasynda hojalyk serişdeleriniň emele gelen çeşmelerini 2.8-nji tablisa laýyklykda toparlara bölmeli.

Mysaly işlemek üçin maglumatlar:

2.7-nji tablisa

T/b	Hojalyk serişdeleriniň emele gelen çeşmeleriniň (passiwleriň) atlary	Pul möçberi (manat)
1.	Uzak möhletli bank karzlary	3000000
2.	Esaslyk maýa	4500000
3.	Maýa toplaýyş gaznasy	1441500
4.	Durmuş ätiýaçlandyrmalary boýunça bergiler	188100
5.	Berlen wekseller	541200
6.	Bankyň gysga möhletli karzlary	3000000
7.	Býujete tölegler boýunça bergiler	630900
8.	Esasy serişdeleri bejermek üçin ätiýaçlyk	286500
9.	Haryt iberijilere alnan çig mallar üçin bergiler	1142400
10.	Sarp ediş gaznasy	631200
11.	Keseki kärhanadan alnan gysga möhletli karzlar	540600
12.	Işgärlere zähmet haky boýunça bergi	553800
13.	Geçen ýylyň paýlanylmadyk peýdasy	360000
14.	Gurluşyk işleri üçin potratçylara bergiler	256200
15.	Maliýe ätiýaçlygy	721500
16.	Täze tilsimat enjamyny satyn almak üçin maksatlaýyn maliýeleşdirme	1261500
17.	Býujetden daşary gaznalara bergiler	541500
18.	Dürli algydarlara bergiler	77400

Mysaly işlemegiň usuly: hojalyk serişdeleriniň emele gelen çeşmelerini toparlara bölmeklik olaryň eýeçilik hukugy boýunça degişliligini görkezýär, hususy we karz alnan serişdeleriň çeşmeleriniň möçberini deňeşdirmäge, hojalyk serişdeleriniň emele gelen çeşmeleriniň (passiwleriň) umumy möçberinde olaryň paýyny kesgitlemäge ýardam edýär.

2.5-nji mysal işlenilende 2.8-nji tablisanyň 2-nji we 3-nji sütünlerinde hojalyk serişdeleriniň emele gelen çeşmeleriniň (passiwleriň) atlary we pul möçberleri görkezilýär. 4-8-nji we 10-12-nji sütünlerde hojalyk serişdeleriniň emele gelen çeşmeleri (passiwleri) olaryň görnüşleri boýunça görkezilýär. 9-njy sütünde hususy çeşmeleriň, 13-nji sütünde bolsa karz çeşmeleriň jemi görkezilýär. 9-njy we 13-nji sütüniň jemleri 3-nji sütüniň jemine deň gelmelidir.

3, 9 we 13-nji sütünleriň maglumatlarynyň esasynda hususy we karz çeşmeleriň paýyny kesgitlemeli.

2.8-nji tablisa

T/b	Hojalyk serişdeleriniň emele gelen çeşmeleri	Pul möçberi (manat)	Hususy serişdeleriň çeşmeleri					Hususy serişdeleriň çeşmeleriniň jemi	Karz alnan serişdeleriň çeşmeleri			Karz alnan serişdeleriň çeşmeleriniň jemi
			Esaslyk maýa	Peýda	Ýörite maksatly gaznalar	Ätiýaçlyklar	Maksatly maliýeleşdirmeler we pul girmeleri		Bank karzlary	Beýleki karzlar	Bergiler	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1.	Gysga möhletli bank karzlary	3000000	-	-	-		-	-	3000000	-	-	3000000
2.	Esaslyk maýa we ş.m.	4500000	4500000	-	-	-	-	4500000	-	-	-	-
Jemi												

2.6-njy mysal

Bu mysalyň işleniş usuly 2.5-nji mysalyňky ýalydyr.

Mysaly işlemek üçin maglumatlar:

2.9-njy tablisa

T/b	Hojalyk serişdeleriniň emele gelen çeşmeleriniň (passiwleriň) atlary	Pul möçberi (manat)
1.	Keseki kärhanadan alnan uzak möhletli karzlar	2550000
2.	Kärhananyň öz işgärlerine zähmet haky boýunça bergisi	420000
3.	Bankyň gysga möhletli karzlary	1350000
4.	Esaslyk maýa	2940000
5.	Kärhananyň haryt iberijilere alan materiallary üçin bergileri	255000
6.	Hasaplanyp bellenen diwidentler boýunça döredijilere (paýdarlara) bergiler	811500
7.	Tölegler boýunça býujete bergiler	361200
8.	Ulag guramalaryna ýükleri daşap berendikleri üçin bergiler	225000
9.	Bankyň uzak möhletli karzlary	4500000
10.	Ätiýaçlyk gaznasy	661500
11.	Sarp ediş gaznasy	932400
12.	Peýda	1290600
13.	Keseki kärhanalardan alnan gysga möhletli karzlar	630000
14.	Keseki kärhanalara alnan hakujylar boýunça bergiler	421500
15.	Ýörite maksatly gelip gowuşmalar	234000
16.	Uzak möhletli kärendesine alnan esasy serişdeler üçin kärendesine berijilere bergiler	1923000

17.	Maýa toplaýyş gaznasy	630900
18.	Zähmet rugsadyna gidýänlere tölemek üçin ätiýaçlyklar	361500
19.	Işgärler üçin alnan bank karzlary	331200
20.	Köp ýyllar işlän işgärlere baýrak bermäge ätiýaçlyk	345000

2.7-nji mysal

Algy-bergileriň görnüşleriniň toparlanyşy.

Mysalyň maksady: hojalyk serişdeleriniň (aktiwleriň) we olaryň emele gelen çeşmeleriniň (passiwleriň) kärhananyň algy-bergileriniň görnüşleri boýunça toparlara bölünişini öwrenmek.

Aşakda getirilýän maglumatlaryň esasynda algy-bergileriň görnüşlerini tablisa laýyklykda toparlara bölmeli.

2.10-njy tablisa

T/b	Algy-bergileriň görnüşleri	Pul möçberi (manat)	Algy-bergileriň görnüşleri	
			Debitorlardan algylar	Kreditorlara bergiler
1	2	3	4	5
1.	Hasabat bermeli işgärleriň hojalyk çykdajylary üçin alan pul serişdeleri boýunça bergileri we ş.m.	240000	240000	
	Jemi			

Işleniş usuly: 2.7-nji we 2.8-nji mysallar işlenende 2.10-njy tablisanyň 2-nji we 3-nji sütünlerinde kärhananyň algy-bergileriniň atlary we pul möçberleri görkezilýär. 4-nji sütünde algylaryň möçberi (bergidarlar);
5-nji sütünde bolsa bergileriň möçberi (kärhananyň algydarlary) görkezilýär. 4-nji we 5-nji sütünleriň jemi 3-nji sütüniň jemine deň bolmalydyr.

Debitor – bergili tarap, debet (latynça) – ol bergili sözünden emele gelýär.

Kreditor – algydar tarap, kredit (latynça) – ol ynanýar sözünden gelip çykýar we kärhananyň bergilerini aňladýar.

Mysaly işlemek üçin maglumatlar:

2.11-nji tablisa

T/b	Algy-bergileriň görnüşleri	Pul möçberi (manat)
1.	Kärhanany döredijileriň esaslyk maýa goýumlary boýunça bergileri	20000
2.	Kärendeçileriň kärendesine alan esasy serişdeleri üçin bergileri	900000
3.	Kärhananyň işgärleriniň artykmaç tölenen zähmet haky boýunça bergileri	4400
4.	Hasabat bermeli işgärleriň hojalyk çykdajylary üçin alan pul serişdeleri boýunça bergileri	240000
5.	Kähananyň işgärlere zähmet haky boýunça bergileri	281600
6.	Haryt iberijilerden alnan materiallar (harytlary) üçin bergiler	561000
7.	Işgärleriň kärhana ýetiren zeperleriniň öwezini dolmak boýunça bergileri	25000

8.	Kärhananyň býujete tölegler boýunça bergileri	240000
9.	Artyk tölenen tölegler boýunça býujetden daşary gaznalaryň bergileri	12600
10.	Hasabat bermeli işgärlere kärhana alan materiallary üçin bergi	7000
11.	Alyjylaryň satyn alan harytlary üçin bergileri	361000
12.	Işgärleriň berlen karzlar boýunça bergileri	150000
13.	Kärhananyň alnan gysga möhletli karzlar boýunça banka bergisi	500000
14.	Kärhananyň durmuş ätiýaçlandyryş tölegleri boýunça bergisi	70000
15.	Pensiýa gaznasyna işgärlerden tutulan tutumlar boýunça kärhananyň bergisi	15000
	Jemi	3387600

2.8-nji mysal

Mysaly işlemek üçin maglumatlar

2.12-nji tablisa

T/b	Algy-bergileriň görnüşleri	Pul möçberi (manat)
1.	Alnan uzak möhletli karzlar boýunça banka bergiler	1820000
2.	Kärhananyň öz işgärlerine zähmet haky boýunça bergisi	281000
3.	Keseki kärhanalaryň ulanan ulag hyzmatlary üçin bergileri	50000
4.	Kärhananyň gurluşyk-abatlaşdyryş guramalaryna bejeriş hyzmatlary üçin bergileri	168400
5.	Uzak möhletli kärendesine alnan esasy serişdeler üçin kärendesine berýäne bergiler	560000
6.	Alyjylara iberiljek harytlar üçin öňünden alnan hakujylar boýunça bergiler	361000
7.	Kärhananyň iş netijeleri boýunça döredijilere hasaplap bermeli edilen diwidendler (düşewüntler) boýunça bergiler	240000
8.	Haryt iberijileriň alynjak materiallar üçin öňünden tölenen hakujylar boýunça bergileri	108000
9.	Kassiriň kassada kem gelen pullary ýerinde goýmak boýunça bergisi	4200
10.	Peýda salgydyny tölemek boýunça býujete bergiler	110000
11.	Hasabat bermeli işgärleriň gulluk saparyna gitmek üçin kassadan alan pullary boýunça bergileri	15000
12.	Işgärleriň daşary ýurda gulluk saparyna gidende alyp, harçlanman galan daşary ýurt pullary boýunça bergileri	6400
13.	Kärhananyň oba hojalygyny ösdürmek döwlet gaznasyna bergisi	6800
14.	Keseki kärhanalardan alnan gysga möhletli karzlar boýunça bergiler	135600
15.	Işgärleriň zähmet hakyndan tutulan saglyk ätiýaçlandyrmasyny degişli edara geçirmek boýunça bergi	16800
	Jemi	3883200

2-nji tema boýunça barlag işi.

Ýumşuň maksady: şu tema boýunça 2.1-njiden 2.8-nji mysala çenli işläp alan bilimlerini berkitmek we hojalyk serişdelerini iki alamat:

a) görnüşleri we ýerleşişleri boýunça;
b) emele gelen çeşmeleri boýunça dogry toparlamak endigini edinmek.

Aşakdaky maglumatlaryň esasynda hojalyk serişdelerini (aktiwleri) we olaryň emele gelen çeşmelerini (passiwleri) 2.13-nji tablisa layyklykda toparlamaly.

Tablisa 2.13

T/b	Hojalyk serişdeleri (aktiwler)	Pul möçberi (manat)	T/b	Hojalyk serişdeleriniň emele gelen çeşmeleri	Pul möçberi (manat)
1	2	3	4	5	6
I	Önümçilik gurşawyndaky serişdeler		I	Hususy serişdeleriň emele gelen çeşmeleri	
Jemi					
II	Dolanyşyk gurşawyndaky serişdeler		II	Karz alnan serişdeleriň emele gelen çeşmeleri	
Jemi					
III	Önümçilik gurşawyna degişli däl serişdeler				
Jemi					
	Hojalyk serişdeleriniň (aktiwleriň) hemmesi			Hojalyk serişdeleriniň emele gelen çeşmeleriniň (passiwleriň) hemmesi	

Işleniş usuly: ýumuş ýerine ýetirilende 3-nji we 6-njy sütünleriň “Hemmesi” diýen setir boýunça jemleri deň bolmalydyr. Bu ýumşyuň dogry işlenendiginiň birinji alamatydyr.

Mysaly işlemek üçin maglumatlar:

2.14-nji tablisa

T/b	Hojalyk serişdeleri (aktiwler) we olaryň emele gelen çeşmeleri (passiwler)	Dürli görnüşler (manat)			
		I	II	III	IV
1.	Paýlanylmadyk peýda	4200	10200	4600	8700
2.	Dizel ýangyjy	30600	60300	46800	50100
3.	Işgärlere zähmet haky boýunça bergiler	460000	842400	481000	540900
4.	Sarp ediş gaznasy	241600	331500	301400	420900
5.	Keseki kärhananyň gysga möhletli karzlary	400000	750000	580000	690000
6.	Kassadaky pul serişdeleri	20400	24600	25000	29400
7.	Çig mallar	80800	105.900	160600	180300

8.	Durmuş ätiýaçlandyrmalary boýunça bergiler	127000	161400	260400	273600
9.	Taýýar önümler	360200	631500	301000	420900
10.	Önümçilik sehiniň jaýy	1220200	1591500	1260800	1472400
11.	Esaslyk maýa	3000000	3900000	2800000	3600000
12.	Naharhananyň jaýy	701600	1232100	790000	961500
13.	Döredijileriň kärhananyň esaslyk maýasyna goýumlary boýunça bergileri	80000	60000	60000	30000
14.	Harytlar we gaplar	181000	226200	240200	242100
15.	Toplaýyş gaznasy	100800	195300	161600	120600
16.	Ulag serişdeleri üçin ýangyç	38600	54600	41000	48600
17.	Daşary ýurt pullarynyň hasabyndaky pul serişdeleri	160600	227400	196000	406200
18.	Ýörite geýimler (halatlar, ädikler, äýnekler)	24600	31800	22800	42900
19.	Býujete salgytlar boýunça bergiler	261000	330900	360600	360600
20.	Alyjylaryň ugradylan harytlar üçin bergileri	420400	962400	560800	752400
21.	Hasabat bermeli adamlaryň alan hakujy pullar boýunça bergileri	16600	21600	12600	15600
22.	Paýnamalar (5 ýyl möhletli)	161000	205500	150000	180000
23.	Gysga möhletli bank karzlary boýunça bergi	560800	931500	880400	991500
24.	Iş stanoklary	480600	630300	610200	841500
25.	Haryt iberijilere alnan materiallar (harytlar) üçin bergiler	575600	1196100	710400	903300
26.	Senetler	47600	63600	50200	66900
27.	Bankdaky hasaplaşyk hasabyndaky pul serişdeleri	106400	71400	281600	240300
28.	Rugsatnamalar	360400	585000	321600	511200
29.	Medeniýet öýüniň jaýy	841000	1140300	796000	1217400
30.	Oturdylmaga degişli enjamlar	147600	206400	162400	238200
31.	Tamamlanmadyk önümçilige çykdajylar	241600	317400	280800	330600
32.	Geljek döwürleriň çykdajylary	150800	189000	161000	360000
33.	Önümçilik sehiniň tamamlanmadyk gurluşygyna harajatlary	421600	540600	500400	594000
34.	Alyp-satmak üçin paýnamalar	9600	11700	10200	11400
35.	Ätiýaçlyk gory	572800	541800	501600	1333800
Işlenen mysalyň dogrulygyny barlamak üçin jemler					
Hojalyk serişdeleriniň görnüşleri		6303800	9191100	7042000	9243900
Hojalyk serişdeleriniň çeşmeleri		6303800	9191100	7042000	9243900

2-nji tema boýunça bilimiňi özbaşdak barlamak üçin sorag-jogaplar (barlagnamalar)

T/b	Soraglar	T/b	Jogaplar
1.	Bankdaky daşary ýurt pullarynyň hasabyndaky serişdeler hojalyk serişdeleriniň haýsy görnüşine degişlidir?	1. 2. 3. 4.	Maliýe goýumlary; Önümçilik ätiýaçlyklary; Uzak möhletli aktiwler; Gündelik hereketdäki aktiwler.
2.	Kärhanadaky çig mallar we materiallar hojalyk serişdeleriniň haýsy gurşawyna degişlidir?	1. 2. 3. 4.	Dolanyşyk gurşawa; Önümçilik gurşawa; Önümçilige degişli däl gurşawa; Dolanyşyk we önümçilige degişli däl gurşawa.
3.	Patentler ýerine ýetirýän wezipeleri boýunça serişdeleriň haýsy görnüşidir?	1. 2. 3. 4.	Önümçilik aktiwleri; Gysga möhletli aktiwler; Maddy däl aktiwler; Esasy serişdeler.
4.	Paýnamalar (5 ýyl möhletli) hojalyk serişdeleriniň haýsy görnüşidir?	1. 2. 3. 4.	Maliýe goýumlary; Esasy serişdeler; Pul serişdeleri; Hasaplaşykdaky aktiwler.
5.	Işgäriň kärhana ýetiren zyýanynyň öwezini dolmak boýunça bergisi algy-bergileriň haýsyna degişli?	1. 2. 3. 4.	Bergiler; Algylar; Tölegler boýunça borçlar; Hasaplaşyk boýunça bergiler.
6.	Hojalyk serişdeleriniň emele gelen çeşmeleri haýsy toparlara bölünýärler?	1. 2. 3. 4.	Hususy we karz alnan; Ýörite maksatly we daşyndan çekilen; Hususy we bergiler; Hususy, karz alnan we bergiler.
7.	Kärhananyň işgärlerine hasaplan, ýöne berilmedik zähmet haky boýunça bergileri çeşmeleriň haýsy toparyna girýär?	1. 2. 3. 4.	Ätiýaçlyklar; Karz alnan; Hususy; Ýörüte maksatly.
8.	Haryt iberijilere alnan materiallar üçin bergiler çeşmeleriň haýsy toparyna degişlidir?	1. 2. 3. 4.	Karzlar; Bergiler; Girdejileri paýlamak boýunça borçlar; Hususy.
9.	Sarp ediş gaznasy hususy serişdeleriň çeşmeleriniň haýsy toparyna girýär?	1. 2. 3. 4.	Ätiýaçlyklar; Esaslyk maýa; Peýda; Ýörite maksatly gaznalar.
10.	Býujete salgytlar boýunça bergiler çeşmeleriň haýsy toparyna girýär?	1. 2. 3. 4.	Debitor algylar; Hasaplaşykdaky serişdeler; Kreditor bergiler; Karzlar.

Jogaplary görkezmegiň usuly: jogaplaryň içinden dogrusynyň daşyny tegelemeli. Her dogry jogap bir ball hasap edilýär. Iň ýokary netije 10 balldyr. Talyp 6 we ondan az ball alsa, oňa temany gaýtadan öwrenmek maslahat berilýär.

3-nji tema. Buhgalter balansy

Balansynyň düýp manysyny we ykdysady mazmuny.

Işleniljek mysallaryň maksady: hojalyk serişdeleriniň görnüşleri we ýerleşen ýerleri, şeýle hem emele gelen çeşmeleri boýunça toparlamaklygyň esasynda buhgalter balansynyň düýp manysyny we ykdysady mazmunyny öwrenmek.

Mysallarda getirilen maglumatlaryň esasynda kärhananyň buhgalter balansyny düzmeli.

Işleniş usuly: buhgalter balansy hojalyk serişdelerini (emläkleri) belli bir senä (adatça aýyň 1-nji günündäki ýagdaýy boýunça) toparlamak usulydyr.

Balans iki bölümden durýar: **aktiw** we **passiw.** Aktiwde hojalyk serişdeleri görnüşleri we ýerleşen ýerleri, passiwde bolsa – olaryň emele gelen çeşmeleri boýunça görkezilýär.

Mysallar işlenende maddalar bölümler boýunça toparlanmalydyrlar we 3.1-nji tablisada görkezilen 3-nji we 6-njy sütünleriň "Balans" setiri boýunça jemi deň bolmalydyr.

3.1-nji tablisa

200__ ýylyň ____________________ aýynyň 1-ine
aýyň ady

____
Kärhananyň ady

Balansy

Aktiw			Passiw		
Bölümleriň belgisi	Bölümler we maddalar	Pul möçberi (manat)	Bölümleriň belgisi	Bölümler we maddalar	Pul möçberi (manat)
1	2	3	4	5	6
I	Dolanyşykdan daşarky serişdeler		I	Maýalar we ätiýaçlyklar	
	I bölegiň jemi			I bölegiň jemi	
II	Dolanyşykdaky aktiwler		II	Uzak möhletleýin passiwler	
	2.1.Ätiýaçlyklar we harajatlar			II bölegiň jemi	
	2.2. Pul serişdeleri, hasaplaşyklar we gaýry aktiwler		III	Hasaplaşyklar we gaýry passiwler (borçnamalar)	
	II bölegiň jemi			III bölegiň jemi	
	Balans			Balans	

Bellik.

2-nji goşundyda kärhananyň balansynyň (1-nji maliýe görnüş) bölümleriniň atlary we maddalary doly görkezilip getirilýär. Şol getirilen balansy gollanma görnüşinde ulanmak maslahat berilýär.

3.1-nji mysal

Mysaly işlemek üçin maglumatlar:

3.2-nji tablisa

T/b	Hojalyk serişdeleriniň we olaryň emele gelen çeşmeleriniň atlary	Pul möçberi (manat)
1.	Patent	37500
2.	Daşary ýurt pullarynyň hasaby	60300
3.	Önümçiligi tamamlanmadyk önümlere harajatlar	125100
4.	Esaslyk maýa	1800000
5.	Toplaýjy önümler	180600
6.	Ätiýaçlyk gory	127500
7.	Golçur kärhananyň esaslyk maýasyna pul goýumlary	75000
8.	Öz öndüren ýarym taýýar önümleri	42150
9.	Bildirilen nägilelikler boýunça hasaplaşyklar (algylar)	16200
10.	Kassa	12750
11.	Zähmet hakyny tölemek boýunça işgärler bilen hasaplaşyklar (bergiler)	166200
12.	Ambaryň jaýy	481200
13.	Býujet bilen hasaplaşyklar (bergiler)	112800
14.	Alyjylar bilen hasaplaşyklar (algylar)	240600
15.	Awtoulag gapanlary	142800
16.	Haryt iberijilere berlen hakujy (algylar)	60600
17.	Taýýar önümler	123450
18.	Tamamlanmadyk düýpli maýa goýumlar	420750
19.	Hasaplaşyk hasaby	121800
20.	Paýlanylmadyk peýda	180450
21.	Arzan we tiz könelýän zatlar	63150
22.	Haryt iberijiler bilen hasaplaşyklar (bergiler)	406200
23.	Rugsatnamalar	30750
24.	Önümçilik sehiniň jaýy	466200
25.	Banklaryň gysga möhletleýin karzlary	420750
26.	Ambardaky çig mallar	211200
27.	Paýnamalar (1 ýyldan köp möhletli)	225000
28.	Toplaýyş gaznasy	95100
29.	Hasabat bermeli adamlar bilen hasaplaşyklar (algylar)	6300
30.	Agaç kesýän stanok (önümçilikde ulanylýan)	165600
Balans		3309000

3.2-nji mysal

Mysaly işlemek üçin maglumatlar:

3.3-nji tablisa

T/b	Hojalyk serişdeleriniň we olaryň emele gelen çeşmeleriniň atlary	Pul möçberi (manat)
1.	Maddy däl aktiwler: ilkibaşdaky gymmaty boýunça köneleni galyndy gymmaty	 51600 15600 ?

2.	Hasabat ýylynyň peýdalary Hasabat ýylynyň peýdalaryndan ulanylany Hasabat ýylynyň paýlanylmadyk peýdasy	1620600 610000 ?
3.	Hasaplaşyk hasaby	561000
4.	Býujet bilen hasaplaşyklar (bergiler)	241000
5.	Galan harytlara degişli dolanyşyk harajatlary	420400
6.	Kassa	50400
7.	Esasy serişdeler: ilkibaşdaky gymmaty boýunça köneleni galyndy gymmaty	 2680000 1072000 ?
8.	Zähmet haky boýunça hasaplaşýklar (bergiler)	421000
9.	Sarp ediş gaznasy	481600
10.	Satyn alyjylar bilen hasaplaşyklar (algylar)	961000
11.	Esaslyk maýa	3506000
12.	Hasabat bermeli adamlar bilen hasaplaşyklar (algylar)	14400
13.	Paýnamalar (8 ýyllyk möhletli)	420000
14.	Ätiýaçlyk gory	228800
15.	Durmuş ätiýaçlandyrmalary boýunça hasaplaşyklar (bergiler)	96400
16.	Oturdylmaga degişli enjamlar	301600
17.	Harytlar: satyş bahada söwda goşundysy satyn alyş bahada	 2500 000 500 000 ?
18.	Keseki kärhanalardan alnan gysga möhletleýin karzlar	360000
19.	Tamamlanmadyk düýpli gurluşyk	241600
20.	Materiallar	50600
21.	Geçirilen pullaryň ýoldakylary	241000
22.	Işgärler üçin banklaryň karzlary	560600
	Balans	6906000

3.3-nji mysal

Mysaly işlemek üçin maglumatlar:

Tablisa 3.4

T/b	Hojalyk serişdeleriniň we olaryň emele gelen çeşmeleriniň atlary	Pul möçberi (manat)
1.	Iri şahly mallaryň esasy sürüsi (sygyrlar)	290150
2.	Arzan we tiz könelýän zatlar	11600
3.	Ýörite maksatly gaznalar	70150
4.	Ulag serişdeleri üçin ýangyç	14050
5.	Esaslyk maýa	1107000
6.	Hasaplaşyk hasaby	20400
7.	Zähmet rugsady döwrüne hak tölemek üçin ätiýaçlyk	12750
8.	Kassa	1150
9.	Taýýar önümler	90200
10.	Zähmet haky boýunça hasaplaşyklar (bergiler)	52700
11.	Däne ýygýan kombaýnlar	210350

12.	Býujet bilen hasaplaşyklar (bergiler)	20400
13.	Ýük çekýän awtoulaglar	315050
14.	Ätiýaçlyk şaýlary	26250
15.	Banklaryň gysga möhletleýin karzlary	350000
16.	Traktorlar	425200
17.	Durmuş ätiýaçlandyrmalary boýunça hasaplaşyklar (bergiler)	17900
18.	Satyn alyjylar we iş buýrujylar bilen hasaplaşyklar (algylar)	80200
19.	Maldarçylyk toplumynyň jaýy	260050
20.	Hasabat bermeli adamlar bilen hasaplaşyklar (algylar)	1400
21.	Haryt iberijiler bilen hasaplaşyklar (bergiler)	170250
22.	Mineral dökünler	14200
23.	Tohumlar we ekiş materiallary	41700
24	Geljek ýyllaryň hasaby üçin harajatlar	57700
25	Haryt çalyşmak boýunça amallary ýerine ýetirmek üçin rugsat-namalar	1250
26.	Ambaryň tamamlanmadyk gurluşygy üçin edilen çykdajylar	90250
27.	Gurluşyk materiallary	37550
28.	Esasy serişdeleri bejeriş işleriniň çykdajylary üçin ätiýaçlyk gory	82700
29.	Ösdürimdäki we bakydaky mallar	105150
30.	Geçen ýyllaryň paýlanylmadyk peýdalary	210000
	Balans	2093850

Hojalyk amallarynyň täsiri netijesinde balansda bolup geçýän üýtgemeler. Hojalyk amallarynyň häsiýetleri.

Mysallaryň maksady: hojalyk amallarynyň täsiri netijesinde balansda bolup geçýän üýtgemelerini öwrenmek we bu üýtgemeleriň häsiýetlerini özleşdirmek.

Mysallary işlemegiň usullary: mysallar işlenende hojalyk amallarynyň balansda ýüze çykýan üýtgemeleri boýunça dört häsiýetlidigini ýatda saklamaly. Olar şu aşakdakylardan ybarat:

I häsiýetli - kärhananyň hojalyk serişdeleriniň duran ýerleri üýtgeýär ýa-da bir görnüşden başga görnüşe geçýär. Üýtgemeler diňe aktiwde bolup geçýär.

II häsiýetli –serişdeleriň çeşmeleriniň maksatlary ýa-da bergileriň görnüşleri üýtgeýär. Üýtgemeler diňe passiwde ýüze çykýar.

III häsiýetli – kärhana daşyndan serişde gelýär. Bu häsiýetli amallaryň netijesinde serişdeleriň we olaryň çeşmeleriniň möçberi artýar. Üýtgemeler bir wagtda aktiwde-de, passiwde-de ýüze çykýar. Olaryň jemi artýar.

IV häsiýetli – kärhanadan serişdeleriň çykyp gitmegi bilen baglydyr. Olaryň netijesinde serişdeler hem, çeşmeler hem azalýar. Bir wagtyň özünde aktiwiň we passiwiň jemleri azalýar.

Hojalyk amallarynyň täsiri netjesinde balansyň üýtgeýşiniň şekili.

3.1-nji şekil

Balans

Aktiw		Passiw	
Artmagy	Azalmagy	Azalmagy	Artmagy

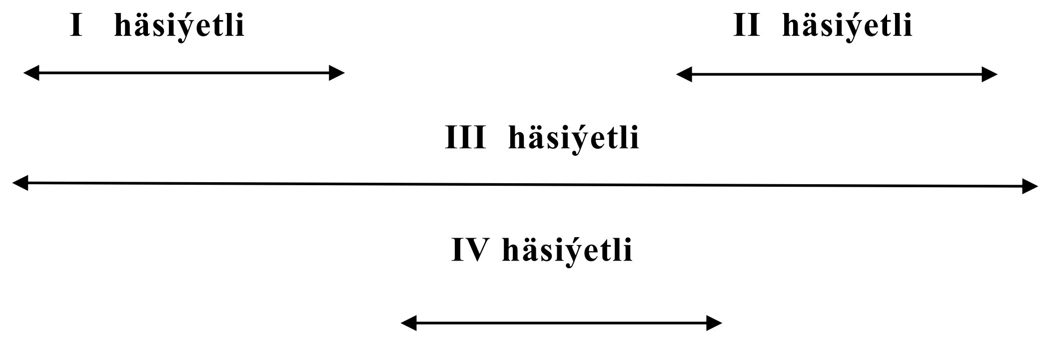

3.4-nji mysal

Hojalyk amallarynyň täsiri netjesinde balansyň maddalarynyň üýtgeýşini görmek üçin ýönekeýleşdirilen balans berlen.

2008-nji ýylyň mart aýynyň 1-ine
(ýönekeýleşdirilen başlangyç)
balans

3.5-nji tablisa

T/b	Aktiw	Pul möçberi (manat)	T/b	Passiw	Pul möçberi (manat)
1.	Esasy serişdeler	780600	1.	Esaslyk maýa	900000
2.	Tamamlanmadyk düýpli maýa goýumlar	630600	2.	Ýörüte maksatly gaz-nalar	466350
3.	Materiallar	120300	3.	Geçen ýyllaryň paýlanylmadyk peýdalary	225000
4.	Tamamlanmadyk önümçilik	226200	4.	Haryt iberijiler we potratçylar bilen hasaplaşyklar	375000
5.	Kassa	8250	5.	Zähmet haky boýunça hasaplaşyklar	112800
6.	Hasaplaşyk hasaby	225000	6.	Býujet bilen hasaplaşyklar	42600
7.	Satyn alyjylar we iş buýrujylar bilen hasaplaşyklar	128100			
8.	Hasabat bermeli adamlar bilen hasaplaşyklar	2700			
Balans:		2121750	Balans:		2121750

Aşakda getirilen hojalyk amallarynyň her häsiýeti boýunça balansda bolup geçýän üýtgemeleri +, - belgilerini goýup, aýratyn sütünde görkezmeli. Soňra her bir häsiýetli amallar görkezilenden soň, täze balans düzmeli (1-3; 4-6; 7-9; 10-12). Düzülen bäş sany balansy deňeşdirip, kärhananyň serişdeleriniň we olaryň emele gelen çeşmeleriniň düzüminiň üýtgeýşi barada netije çykaryň.

2008-nji ýylyň mart aýyndaky hojalyk amallary

3.6-njy tablisa

T/b	Hojalyk amallarynyň mazmuny	Pul möçberi (manat)
	I häsiýetli amallar:	
1.	Hasaplaşyk hasabyndan kassa zähmet hakyny bermek üçin nagt pul alyndy we girdeji edildi	177300
2.	Hasaplaşyk hasabyna satyn alyjylardan bergilerini üzmek üçin pul gelip gowuşdy	128100
3.	Kassadan iş saparyna gitmek üçin işgärlere hasabat bermek şerti bilen pul berildi	4800
	II häsiýetli amallar:	
4.	Işgärleriň zähmet hakyndan girdeji salgydy tutuldy	9000
5.	Bankyň gysga möhletleýin karzynyň hasabyna alnan maddy gymmatlyklar üçin bergileri üzmek maksady bilen haryt iberijilere pul geçirildi	375000
6.	Geçen ýyllaryň paýlanylmadyk peýdasynyň hasabyna ätiýaçlyk gory döredildi	180000
	III häsiýetli amallar:	
7.	Haryt iberijilerden materiallar gelip gowuşdy we girdeji edildi	120000
8.	Işgärlere ýerine ýetiren işleri üçin zähmet haky hasaplandy	130000
9.	Keseki kärhanalardan gysga möhletli karz alyndy we hasaplaşyk hasabyna girdeji edildi	170000
	IV häsiýetli amallar:	
10.	Kassadan işgärlere zähmet haky berildi	177300
11.	Hasaplaşyk hasabyndan býujete bergi üzmek üçin pul geçirildi	42600
12.	Haryt iberijilere hasaplaşyk hasabyndan alnan materiallar üçin berginiň bir bölegi tölendi	100000

3.5-nji mysal

Aşakda getirilen hojalyk amallarynyň balansa edýän täsiri boýunça häsiýetlerini kesgitläň. Çözgüdini 3.7-nji tablisa laýyklykda görkeziň.

3.7-nji tablisa

T/b	Hojalyk amallarynyň mazmuny	Pul möçberi (manat)	Häsiýetiniň görnüşi	Üýtgeýşiniň häsiýeti			
				Aktiw		Passiw	
				artmagy (+)	azalmagy (-)	azalmagy (-)	artmagy (+)
1	2	3	4	5	6	7	8

2008-nji ýylyň aprel aýyndaky hojalyk amallary.

3.8-nji tablisa

T/b	Hojalyk amallarynyň mazmuny	Pul möçberi (manat)
1.	Önüm öndürmek üçin ammarlardan çig mal göýberildi	60300
2.	Hasaplaşyk hasabyndan banka gysga möhletleýin karzlar boýunça bergileri üzmek üçin pul geçirildi	220000
3.	Önümçilikden çykan taýýar önümler ambara girdeji edildi	85000
4.	Kärhanany döredijilere (paýdalara) ätiýaçlyk gorunyň hasabyna girdejiler (diwidendler) hasaplanyp bellenildi	126000
5.	Kärhanany döredijilere (paýdarlara) hasaplaşyk hasabyndan berilmeli girdejiler (diwidendler) geçirildi	120000
6.	Işgärlere wagtlaýyn ýarawsyzlyklary üçin paýlanylmadyk peýdanyň hasabyna kömek puly bellenildi.	40000
7.	Haryt iberijilerden arzan we tiz könelýän zatlar geldi we ambara girdeji edildi	25000
8.	Keseki kärhanadan mugt esasy serişde alyndy	175000
9.	Gurluşygy tamamlanan sehiň jaýy ulanmaga kabul edildi	630600
10.	Hasabat bermeli adamlar harçlamadyk pullarynyň galyndysyny kassa tabşyrdy	1700

3-nji tema boýunça talyplaryň bilimini barlamak üçin barlag işi

3.6-njy mysal

Aşakda getirilen maglumatlar boýunça 2008-nji ýylyň ýanwar aýynyň 1-ne senagat kärhanasynyň balansyny düzüň:

3.9-njy tablisa

T/b	Hojalyk serişdeleriniň we olaryň emele gelen çeşmeleriniň atlary	Toparlar boýunça gymmaty (manat)				
		birinji	ikinji	üçünji	dördünji	bäşinji
1.	Esasy serişdeleriň başdaky gymmaty	240000	315000	420000	256000	300000
2.	Esasy serişdeleriň könelmegi	40000	30000	90000	46000	70000
3.	Materiallar	36000	45000	39000	40000	50000
4.	Kassa	400	300	900	300	600
5.	Peýda	14000	27000	14100	8200	12600
6.	Ýörite maksatly gaznalar	6000	-	6000	-	10000
7.	Esaslyk maýa	250600	360360	402180	283740	306940
8.	Hasaplaşyk hasaby	30000	52200	48900	39200	50000
9.	Taýýar önümler	10400	12300	15300	9000	8800
10.	Dürli bergidarlaryň bergileri	-	-	900	-	800
11.	Kärendesine alnan esasy serişdeler	-	15000	-	1400	-
12.	Dürli algydarlara bergiler	1000	-	-	1200	-
13.	Jogapkärçilikli saklamaga					

	alnan haryt-maddy gymmatlyklar	8000	-	10500	-	4000
14.	Durmuş ätiýaçlandyrmasy boýunça bergiler	800	1890	1710	1180	1060
15.	Tamamlanmadyk önümçilik	600	6000	12000	8200	7200
16.	Işgärlere zähmet haky boýunça bergiler	8000	18900	17100	11800	10600
17.	Ätiýaçlyk şaýlary	2400	2400	2700	4000	3200
18.	Hasabat bermeli adamlaryň bergileri	200	450	390	220	-
19.	Haryt iberijilere bergiler	2800	5400	5400	8000	8800
20.	Ýangyç	4200	-	-	7000	4800
21.	Arzan we tiz könelýän zatlar, ilkibaşdaky gymmaty	5400	15600	6300	-	-
22.	Gysga möhletli bank karzlary boýunça bergiler	6400	5700	9900	3800	5400

Işleniş usuly: barlag işiniň maglumatlary boýunça haýsy görkezijileriň balansa goşulmaýandygyny, käbir setirler boýunça bolsa ozalky berilmedik görkezijini tapyp balansa goşmaly. Siziň düzjek balansyňyza **"balans-netto"** diýilýär. Ol sazlaýjy görkezijilerden sap bolan balansdyr.

3-nji tema boýunça bilimiňi özbaşdak barlamak üçin sorag-jogaplar (barlagnamalar)

T/b	Soraglar	T/b	Jogaplar
1.	Buhgalter balansy näme?	1. 2. 3.	Kärhananyň aktiwleriniň we passiwleriniň häzirki ýagdaýy baradaky hasabat. Kärhananyň serişdelerini (aktiwleri) we olaryň emele gelen çeşmelerini (passiwleri) belli bir senede toparlamagyň usulydyr. Kesgitli bir döwrüň dowamynda kärhananyň emläkleri baradaky maglumatlardyr.
2.	Giriş balansy name üçin düzülýär:	1. 2. 3.	Hojalyk işlerini meýilnamalaşdyrmak üçin. Ýylyň ahyrynda iş netijelerini jemlemek üçin. Hukuk tarap hökmünde ilkibaşda onuň ygtyýaryna berlen kärhananyň hojalyk serişdelerini we olaryň emele gelen çeşmelerini görkezmek üçin.
3.	Ýatyryş balansy näme maksat bilen düzülýär:	1. 2. 3. 4.	Ýyl boýunça işlerini jemlemek. Şu ýyldaky hojalyk işlerini meýilnamalaşdyrmak üçin. Hojalyk edarasynyň hukuk tarap hökmünde işlemegini bes eden pursatyndaky hojalyk serişdelerine baha bermek üçin. Häzirki şertlerde düzülmeýär.
4.	"Esasy serişdeleriň könelmegi", "Maddy däl aktiwleriň könelmegi", "Arzan we tiz könelýän	1. 2. 3. 4.	"Sap (netto) – balans" "Brutto – balans" Deslapky balans Jemleýji balans

	zatlaryň könelmegi", "Söwda goşundysy", "Peýdanyň ulanylyşy" diýen maddalary bolmadyk balansa nähili at berilýär?		
5.	Balansyň maddasy näme?	1. 2. 3.	Serişdeleriň (aktiwleriň) we olaryň emele gelen çeşmeleriniň (passiwleriň) aýry-aýry görnüşleri. Emläkleriň we olaryň emele gelen çeşmeleriniň görnüşleriniň topary. Hojalyk serişdeleriniň we olaryň emele gelen çeşmeleriniň aýry-aýry görnüşlerini ýa-da toparlarynyň görnüşlerini häsiýetlendirýän balansyň aktiwiniň we passiwiniň görkezijisidir, her bir setiridir.
6.	Kärhananyň işgärleri buhgalter balansynda görkezilýän resursmydyr (emläk ýa-da çeşmemidir)?	1. 2. 3. 4.	Howa. Hemişe däl. Ýok. Kärhananyň dolandyryjylary (eýeleri) tarapyndan talap edilende.
7.	Balansyň ýüz tarapynda kärhananyň ady we düzülýän senesi hemişe görkezilýärmi?	1. 2. 3.	Talap edilen ýagdaýda. Hemişe. Kärhanany döredijilere (eýelerine) tabşyrylanda.
8.	Balansyň maglumatlary boýunça kärhananyň tölege ukyplylygyny kesgitlemek mümkinmi?	1. 2. 3. 4.	Ýok. Howa. Goşmaça maglumatlar bolan ýagdaýynda. Diňe ýyllyk balans boýunça.
9.	Kärhananyň kassasyndan işgärlere zähmet haky berlen ýagdaýynda buhgalter balansynda nähili üýtgeme bolup geçýär?	1. 2. 3. 4.	Balansyň jemi üýtgemeýär. Balansyň aktiwi we passiwi azalýar we jem azalýar. Aktiwiň jemi azalyp, passiwiň jemi köpelýär. Balansyň aktiwiniň we passiwiniň jemi artýar.
10.	Dördünji çärýek üçin buhgalter balansy düzülýärmi?	1. 2. 3. 4.	Ýok. Howa; Gerek bolan ýagdaýynda. Gysgaldylan görnüşde.

Türgenleşik üçin şu ýumşy ýerine ýetiriň:

Şu aşakdaky maglumatlaryň esasynda sazlaýjy hasap maglumatlaryny öz içine alýan "balans-bruttany" we olaryň jeme goşulmaýan "balans-nettony" ("Sap balansy") düzüň.

3.10-njy tablisa

T/b	Balansyň görkezijileri	Pul möçberi (manat)
1.	Esasy serişdeler:	

	Ilkibaşdaky gymmaty köneleni	1200000 400000
2.	Maddy däl aktiwler: Ilkibaşdaky gymmaty köneleni	 800000 300000
3.	Arzan we tiz könelýän zatlar: Ilkibaşdaky gymmaty köneleni	 750000 350000
4.	Harytlar: satyş bahada söwda goşundysy	 140000 20000
5.	Peýda Ulanylany	900000 600000
6.	Esaslyk maýa	1520000

4-nji tema. Buhgalter hasabynyň hasaplary we jübüt ýazgy

Hasaplaryň maksatlary we hojalyk amallarynyň görkeziliş usullary. Balans bilen hasaplaryň arasyndaky özara baglanyşyk.

Mysallaryň maksady: hasaplaryň maksadyny, hasaplar boýunça hojalyk amallarynyň jübüt ýazgy usuly bilen görkezilişiniň usulyny we tertibini, aýlanyşyklaryny we hasabat döwrüniň (aýyň) ahyryna aktiw we passiw hasaplarda debet we kredit boýunça galyndylary kesgitlemegi, balans we hasaplaryň arasyndaky özara baglanyşyklary öwrenmek.

Aşakda getirilen kärhananyň balansynyň maddalarynyň esasynda buhgalter hasabynyň hasaplaryny açmaly we olarda hasabat döwrüniň (aýyň) başyndaky galyndylary ýazmaly. Hasaplarda hojalyk amallaryny görkezmeli, aýlanyşyklary we hasabat döwrüniň (aýyň) ahyryndaky galyndylary kesgitlemeli, hasabat döwrüniň ahyryna kärhananyň balansyny düzmeli.

Mysal işlemegiň usuly: buhgalter hasabynyň hasaplaryny aşakdaky görnüşde açmaly:

Hasap ____________________________
(ady we belgisi)

Debet	Kredit

Getirilen hojalyk amallaryny ilkibaşda hojalyk amallarynyň bellige alynýan belliknamasynda hasaplaryň aragatnaşygyny görkezip tertipleşdirmeli, soňra bolsa olary degişli hasaplar boýunça ýazyp çykmaly.

Bellige alynýan belliknamanyň görnüşi.

4.1-nji tablisa

Hojalyk amallary bellige alynýan belliknama

______________________2008-nji ýylyň ______________________ üçin
kärhananyň ady (aý)

T/b	Hojalyk amallarynyň mazmuny	Hasaplaryň aragatnaşygy		Pul möçberi (manat)
		debeti boýunça	krediti boýunça	
1.	Işgärlere zähmet hakyny bermek üçin hasaplaşýk hasabyndan kassa pul alyndy	Kassa	Hasaplaşyk hasaby	381000
…	…	…	…	…

Bellik: Buhgalter balansy iş ýüzünde manatda düzülýär, hasaplar bolsa manatda we teňňede ýöredilýär.

4.1-nji mysal

Mysaly işlemek üçin maglumatlar:

I. 2008-nji ýylyň fewral aýynyň 1-ne kärhananyň balansy

4.2-nji tablisa

T/b	Aktiw maddalar	Pul möçberi (manat)	T/b	Passiw maddalar	Pul möçberi (manat)
1.	Esasy serişdeler	1601600	1.	Esaslyk maýa	1400000
2.	Materiallar	220600	2.	Ýörite maksatly gaznalar	883000
3.	Tamamlanmadyk önümçilik	160800	3.	Haryt ugradyjylar we potratçylar bilen hasaplaşyklar	461000
4.	Taýýar önümler	241000	4.	Býujet bilen hasaplaşyklar	160400
5.	Kassa	11600	5.	Zähmet haky boýunça hasaplaşyklar	381000
6.	Hasaplaşyk hasaby	484200			
7.	Alyjylar we iş buýrujylar bilen hasaplaşyklar	560600			
8.	Hasabat bermeli adamlar bilen hasaplaşyklar	5000			
	Balans	3285400		Balans	3285400

II. 2008-nji ýylyň fewral aýyndaky hojalyk amallary

4.3-nji tablisa

T/b	Hojalyk amallarynyň mazmuny	Pul möçberi (manat)
1.	Işgärlere zähmet hakyny bermek üçin hasaplaşyk hasabyndan kassa pul alyndy we girdeji edildi	381000
2.	Haryt iberijilerden materiallar geldi we ammara girdeji edildi	80400
3.	Önüm öndürmäge materiallar goýberildi	160600
4.	Önüm öndürendikleri üçin işgärlere zähmet haky hasaplanyp ýazyldy	241600
5.	Işgärlere zähmet haky berildi	381000
6.	Alyjylardan hasaplaşyk hasabyna pul gelip gowuşdy	501600
7.	Işgärlere ýazylan zähmet hakyndan girdeji salgydy tutuldy	19000
8.	Hasaplaşyk hasabyndan býujete salgytlar boýunça bergileri üzmek üçin pul geçirildi	160400
9.	Önümçilikden çykarylan taýýar önümler ammara girdeji edildi	100800
10.	Haryt iberijilere hasaplaşyk hasabyndan alnan materiallar boýunça bergileri üzmek üçin pul geçirildi	361400

4.2-nji mysal

Mysalyň maksady: Aktiw hasaplaryň maksadyny we mazmunyny öwrenmek, olardaky debet we kredit boýunça ýazgylary, şeýle hem aýyň soňuna galan galyndylary kesgitlemek.

2008-nji ýylyň maý aýynyň 1-ine hasaplar boýunça galyndylar (manat):

10 “Materiallar”	800000
50 “Kassa”	2500
51 “Hasaplaşyk hasaby”	997500

2008-nji ýylyň maý aýyndaky hojalyk amallary

4.4-nji tablisa

T/b	Hojalyk amallarynyň mazmuny	Pul möçberi (manat)
	10. “Materiallar hasaby ” boýunça	
1.	Kärhananyň önümçilik sehlerinden ulanylmadyk materiallar we material galyndylary ammara kabul edildi	150
2.	Kärhananyň önümçilik sehlerine önüm öndürmek üçin materiallar goýberildi	550000
3.	Haryt iberijilerden materiallar gelip gowuşdy we girdeji edildi	200000
	50 “Kassa” hasaby boýunça	
4.	Işgärlere zähmet hakyny bermek üçin hasaplaşyk hasabyndan kassa nagt pul alyndy we girdeji edildi	600000
5.	Işgärlere kassadan zähmet haky berildi	600000
6.	Iş saparyna gidýän işgärlere kassadan pul berildi	1700
	51 “Hasaplaşyk hasaby” boýunça	
7.	Işgärlere zähmet hakyny bermek üçin çek boýunça kassa nagt pul alyndy	600000
8.	Iberilen harytlar üçin satyn alyjylardan pul gelip gowuşdy	400000
9.	Býujete salgytlar boýunça bergileri üzmek üçin pul geçirildi	157500

Mysaly şeýle tertipde işlemeli:

1. Aýyň başyndaky galyndylaryň esasynda aktiw hasaplary açmaly – degişli hasabyň adyny, san belgisini we başdaky galyndysyny debet tarapyna ýazmaly.
2. Hojalyk amallaryny degişli hasaplar boýunça ýazmaly, debet we kredit boýunça ýazgylary aýratynlykda jemlemeli, soňra olar boýunça aýyň soňuna galan galyndylary kesgitlemeli. Debet we kredit boýunça ýazgylaryň jemine degişlilikde, debetdäki aýlanyşyk we kreditdäki aýlanyşyk diýilýär. Aýlanyşyk jemlenende ilkibaşky galyndy hasaba alynmaýar.

Aktiw hasaplarda soňky galyndy şeýle hasaplanýar:

$$Sg=Bg+Da-Ka$$

Sg – soňky galyndy ;
Bg – başdaky galyndy;
Da – debet boýunça aýlanyşyk;
Ka – kredit boýunça aýlanyşyk;

Aýdylanlardan ugur alyp, 10 “Materiallar”, 50 “Kassa”, 51 “Hasaplaşyk hasaby” hasaplaryny öwreneliň.

Debet 10 “Materiallar “ Kredit

01.05. 2008ý. Başdaky galyndy (Bg)	800000		
1. Kärhananyň önümçilik sehlerinden ulanylmadyk	150	2. Kärhananyň önümçilik sehlerine önüm	550000

material galyndylary ammara kabul edildi		öndürmek üçin materiallar goýberildi	
3. Haryt iberjilerden materiallar gelip gowuşdy we girdeji edildi	200000		
Maý aýyndaky aýlanyşyk (Da)	200150	**Maý aýyndaky aýlanyşyk (Ka)**	550000
01.06.2008ý. Soňky galyndy (Sg)	450150		

Galyndylaryň we hojalyk amallarynyň hasaplarda görkezilişini, şeýle hem soňky edilmeli hereketleri, mysal üçin, getirilen üç şahsy hasapda hasaplanyşy:

Sg=Bg+Da-Ka 450150=800000+200150-550000

Aktiw hasaplarda soňky galyndynyň dogrulygynyň barlanyşy:

Sg+Ka=Bg+Da 450150+550000=800000+200150

1000150 = 1000150

50 “Kassa” we 51 “Hasaplaşyk hasaby” hasaplaryndaky ýazgylar hem ýokarda görkezilen 10 “Materiallar” hasabyndaky ýalydyr.

Özüňizi barlamak üçin:

Soňky galyndylar: 50 “Kassa” – 800;
51 “Hasaplaşyk hasaby” – 640000.

4.3-nji mysal

Mysalyň maksady: Passiw hasaplaryň maksadyny we mazmunyny öwrenmek. Olaryň debeti we krediti boýunça ýazgylaryň geçirilişini, aýlanyşyklaryň we soňky galyndynyň kesgitlenişini özleşdirmek. Mysal hökmünde 70 “Zähmet haky boýunça hasaplaşyklar”, 68 “Býujet bilen hasaplaşyklar”, 90 “Banklaryň gysga möhletleýin karzlary” hasaplaryny öwreneliň.

I. 2008-nji ýylyň maý aýynyň 1-ne galyndylar (manat):

68 “Býujet bilen hasaplaşyklar”	160000
70 “Zähmet haky boýunça hasaplaşyklar”	210000
90 “Banklaryň gysga möhletleýin karzlary”	130000

II. 2008-nji ýylyň maý aýyndaky hojalyk amallary

4.5-nji tablisa

T/b	Hojalyk amallarynyň mazmuny	Pul möçberi (manat)
	68 “Býujet bilen hasaplaşyklar“ hasaby boýunça	
1.	Hasaplaşyk hasabyndan býujete salgytlar boýunça bergi üzmek üçin pul geçirildi	157500
2.	Işgärleriň zähmet hakyndan girdeji salgydy tutuldy	16000
3.	Satylan harytlara goşulan baha üçin salgyt hasaplandy (15%)	75000
	70 “Zähmet haky boýunça hasaplaşyklar” hasaby boýunça	
4.	Esasy önümçiligiň işçilerine zähmet haky hasaplanyp ýazyldy	420000
5.	Işgärleriň zähmet haklaryndan girdeji salgydy tutuldy	16000
6.	Işgärlere kassadan zähmet haky berildi	600000

90 “Banklaryň gysga möhletleýin karzlary” hasaby boýunça		
7.	Hasaplaşyk hasabyna bankdan alnan gysga möhletli karzlar girdeji edildi	260000
8.	Gysga möhletleýin bank karzlaryny üzlüşmek maksady bilen hasaplaşyk hasabyndan pul geçirildi	390000

4.2-nji mysal ýaly yzygiderli işlenilýär.

70 “Zähmet haky boýunça hasaplaşyklar”

Amallaryň mazmuny	Pul möçberi (manat)	Amallaryň mazmuny	Pul möçberi (manat)
5. Işgärleriň zähmet haklaryndan girdeji salgydy tutuldy.	16000	**01.05.2008ý.** **Başdaky galyndy (Bg)**	210000
6. Kassadan işgärlere zähmet haky berildi	600000	4. Esasy önümçiligiň işçilerine zähmet haky bellenildi	420000
Maý aýyndaky aýlanyşyk (Da)	616000	**Maý aýyndaky aýlanyşyk (Ka)**	420000
		0106.2008ý. **Soňky galyndy (Sg)**	14000

Soňky galyndynyň hasaplanylşy (Passiw hasaplarda):

Sg=Bg+Ka-Da Barlanyşy: Da+Sg=Ka+B

(616000 + 140000 = 420000 + 210000) 630000 = 630000

4.4-nji mysal

Mysalyň maksady: Buhgalter hasabynyň aktiw-passiw hasaplarynyň mazmunyny öwrenmek. Olaryň debeti we krediti boýunça ýazgylaryň manysyna düşünmek, aýlanyşyklary we soňky galyndylary kesgitlemegi özleşdirmek. Mysal hökmünde 76 “Dürli bergidarlar we algydarlar bilen hasaplaşyklar” hasabyny öwreneliň. Ol Türkmenistanda hereket edýän hasaplar meýilnamasynda ýeke-täk özboluşlylygy bilen tapawutlanýan hasapdyr. Bu hasapda aktiw we passiw hasap birleşdirilendir – bergidarlar bilen hasaplaşyklar (aktiw) we algydarlar bilen hasaplaşyklar (passiw) hasaplar. Şu sebäpden onuň mazunyna düşünmek üçin hojalyk amallarynyň manysyna aýratyn üns berip galyndylary hasaplamalydyr. Bu hasapda galyndy debetde-de, kreditde-de hem galýandyr. Onuň debetdäki galyndysy balansyň aktiwinde, kreditdäki bolsa passiwde görkezilýär.

I. 2008-nji ýylyň maý aýynyň 1-ne galan galyndylar (manat):

algylar - 16000
bergiler - 32000

II. 2008-nji ýylyň maý aýynda bolan hojalyk amallary

4.6-njy tablisa

T/b	Hojalyk amallarynyň mazmuny	Pul möçberi (manat)
1.	Kärhananyň umumy ýaşaýyş jaýyndaky ýaşaýjylarynyň jaý tölegi we jemagat hyzmatlary boýunça bergileri artdy	1000

2.	Işgärleriň umumy ýaşaýyş jaýy we jemagat hyzmatlary üçin tölegleri kassa kabul edildi	800
3.	Işgärleriň öz wagtynda almadyk (deponirlenen) zähmet haklary kassadan tölendi	8000
4.	Işgärleriň zämet haklaryndan aliment tutuldy	7500

Mysalyň işleniş usuly şunuň ýalydyr.

76 "Her hili algydarlar we bergidarlar bilen
Debet hasaplaşyklar" Kredit

01.05.2008ý. Başdaky galyndy (Bg)	16000	**01.05.2008ý. Başdaky galyndy (Bg)**	32000
1. Kärhananyň umumy ýaşaýyş jaýyndaky ýaşaýjylaryň jaý we jemagat hyzmatlary üçin bergileri artdy	1000	2. Işgärleriň umumy ýaşaýyş jaýy we jemagat hyzmatlary üçin tölegleri kassa kabul edildi	800
3. Işgärleriň öz wagtynda almadyk (deponirlenen) zähmet haklary kassadan tölendi	8000	4. Işgärleriň zämet haklaryndan aliment tutuldy	7500
Maý aýyndaky aýlanyşyk	9000	**Maý aýyndaky aýlanyşyk**	8300
0106.2008ý. Soňky galyndy (Sg)	16200	**0106.2008ý. Soňky galyndy (Sg)**	31500

4.5-nji mysal

Mysal işlemek üçin:

1) Hasaplary sapakda ulanylýan şekilde açmaly we olarda 2008-nji ýylyň iyul aýynyň 1-indäki galyndylary ýazmaly.
2) Amallaryň bellige alynýan belliknamasyny çyzmaly we onda buhgalter ýazgylaryny düzmeli.
3) Buhgalter ýazgylaryny jemlenen hasabyň hasaplarynda görkezmeli.
4) Iýul aýyndaky aýlanyşyklary we aýyň ahyryna galan galyndylary hasaplamaly.
5) Aýyň ahyryna balans düzmeli.

Mysal işlemek üçin maglumatlar:

4.7-nji tablisa

I . Jemlenen hasaplar boýunça başdaky galyndylar

Hasaplaryň san belgisi	Hasaplaryň ady	Pul möçberi (manat)
01	Esasy serişdeler	3383000
10	Materiallar	1055000
20	Esasy önümçilik	300000
40	Taýýar önümler	275000
50	Kassa	1000
51	Hasaplaşyk hasaby	360000
60	Haryt iberijiler we potratçylar bilen hasaplaşyklar	73000
68	Býujet bilen hasaplaşyklar	15000
70	Zähmet haky boýunça hasaplaşyklar	105000
71	Hasabat bermeli adamlar bilen hasaplaşyklar	90

76	Her hili algydarlar we bergidarlar bilen hasaplaşyklar: 1. Bergidarlar 2. Algydarlar	 38910 20000
85	Esaslyk maýa	4800000
90	Banklaryň gysga möhleleýin karzlary	400000
Balans		5413000

II. 2008-nji ýylyň iyul aýyndaky hojalyk amallary

4.8-nji tablisa

T/b	Hojalyk amallarynyň mazmuny	Pul möçberi (manat)
1.	Haryt iberijilerden esasy materiallar geldi we girdeji edildi (puly häzir tölenmedik)	16000
2.	Haryt iberijilere hasaplaşyk hasabyndan berginiň bir bölegini üzmek üçin pul geçirildi	38000
3.	Önüm öndürmäge esasy materiallar goýberildi	118500
4.	Hasabat bermeli adamlardan hasabat berilmeli pullaryň galyndysy kassa kabul edildi	90
5.	Işgärlerden býujete geçirmäge degişli salgytlar tutuldy	8000
6.	Işgärlere zähmet hakyny bermek üçin hasaplaşyk hasabyndan kassa nagt pul alyndy	97000
7.	Hasaplaşyk hasabyndan býujete bergi üzmek üçin pul geçirildi	23000
8.	Işgärlere kassadan zähmet haky berildi	97000
9.	Gysga möhletleýin karzlar boýunça bergileri üzmek üçin hasaplaşyk hasabyndan banka pul geçirildi	160000
10.	Hasabat bermeli adamlara kassadan nagt pul berildi	200
11.	Hasaplaşyk hasabyna bankyň gysga möhletleýin karzlary kabul edildi	60000
12.	Bergidarlardan bergilerini üzmek üçin hasaplaşyk hasabyna pul gelip gowuşdy	19260

Mysalyň işleniş usuly: mysaly işlemek üçin, şu şekildäki hasaplary açyň:

Debet **50 "Kassa" hasaby (aktiw hasap)** Kredit

01.07.2008ý. Başdaky galyndy	1000	8) 10)	97000 200
4) 6)	90 97000		
Iýul aýyndaky aýlanyşyk Da	97090	Iýul aýyndaky aýlanyşyk Ka	97200
01.08.2008ý. Soňky galyndy	890		

60 “Haryt iberijiler we potratçylar bilen
Debet **hasaplaşyklar” hasaby (passiw hasap)** Kredit

2)	38000	01.07.2008ý. Başdaky galyndy	73000
		1)	16000
Iýul aýyndaky aýlanyşyk Da	38000	Iýul aýyndaky aýlanyşyk Ka	16000
		01.08.2008ý. Soňky galyndy	51000

Buhgalter hasabynyň hasaplaryny açanyňyzdan soňra, hasabat aýyndaky hojalyk amallary bellige alynýan belliknamada (depderde) buhgalter ýazgylaryny özbaşdak düzüň (4.9-njy tablisa).

4.9-njy tablisa

2008-nji ýylyň iyul aýy üçin kärhananyň hojalyk amallaryny bellige alýan belliknamasy (depderi)

T/b	Hojalyk amallarynyň mazmuny	Hasaplaryň aragatnaşygy		Pul möçberi (manat)
		Debet	Kredit	
1.	Haryt iberijilerden esasy materiallar geldi we olar ammara girdeji edildi	10 “Materiallar”	60 “Haryt iberijiler we potratçylar bilen hasaplaşyklar”	16000
..	…	...	…	...
12.	Hasaplaşyk hasabyna bergidalardan bergilerini üzmek üçin pul gelip gowuşdy	51 “Hasaplaşyk hasaby”	76 “Her hili algydarlar we bergidarlar bilen hasaplaşyklar”	19260

Balansy adatdaky görnüşde düzmeli.

4.6-njy mysal

Mysaly işlemek üçin:

1. Balansyň maglumatlary boýunça jemlenen hasabyň hasaplaryny açmaly we olarda aýyň başyndaky galyndylary ýazmaly.
2. Hojalyk amallary bellige alynýan belliknamada (depderde) hojalyk amallaryny ýazmaly we buhgalter ýazgylaryny düzmeli (debetlenýän we kreditlenýän hasaplary görkezmeli).
3. Buhgalter ýazgylaryny jemlenen hasabyň hasaplarynda görkezmeli.
4. Hasaplarda aýlanyşyklary jemlemeli we aýyň ahyryndaky galyndyny hasaplamaly.
5. Jemlenen hasabyň hasaplary boýunça aýlanyşyk wedomostyny düzmeli.
6. Aýlanyşyk wedomostynyň esasynda 2008-nji ýylyň sentýabr aýynyň 1-ne balans düzmeli.

Mysal işlemek üçin maglumatlar:

4.10-njy tablisa

I. 2008-nji ýylyň awgust aýynyň 1-ne kärhananyň balansy

Aktiw			Passiw		
Hasaplaryň belgisi	Hasaplaryň atlary	Pul möçberi (manat)	Jemlenen hasaplaryň belgisi	Hasaplaryň atlary	Pul möçberi (manat)
01	Esasy serişdeler	410000	85	Esaslyk maýa	550000
10	Materiallar	210000	80	Peýdalar we zyýanlar	30000
20	Esasy önümçilik	10000	86	Ätiýaçlyk gory	51000
40	Taýýar önümler	20000	90	Banklaryň gysga möhletileyin karzlary	25000
50	Kassa	1500	60	Haryt iberijiler we potratçylar bilen hasapla-şyklar	40000
51	Hasaplaşyk hasaby	88500	70	Zähmet haky boýunça hasaplaşyklar	50000
76	Her hili bergidarlar bilen hasaplaşyklar	11000	76	Her hili algydarlar bilen hasaplaşyklar	5000
	Jemi	751000		Jemi	751000

II. 2008-nji ýylyň awgust aýyndaky hojalyk amallary

4.11-nji tablisa

T/b	Hojalyk amallarynyň mazmuny	Pul möçberi (manat)
1.	Keseki kärhanalardan mugtuna esasy serişdeler alyndy	40000
2.	Ammardan esasy önümçilige materiallar goýberildi	70000
3.	Esasy önümçilikde işleýän işçilere zähmet haky hasaplanyp ýazyldy	30000
4.	Zähmet hakyndan girdeji salgydy tutuldy	2400
5.	Esasy önümçilikdäki işçileriň zähmet hakynyň 20% möçberinde durmuş ätiýaçlandyrmasyna geçirmeli puluň möçberi hasaplandy (harajatlara goşmaly)	6000
6.	Hasaplaşyk hasabyndan zähmet hakyny bermek üçin, kassa nagt pul alyndy	50000
7.	Işgärlere kassadan zähmet haky berildi	48500
8.	Berilmedik zähmet haky hasaplaşyk hasabyna gaýtarylyp tabşyryldy	1500
9.	Esasy önümçilikden taýýar önüm çykaryldy we ammara kabul	90000

	edildi	
10.	Satyn alyjylara goýberilen taýýar önümler hakyky düşýän gymmaty boýunça hasapdan çykaryldy	100000
11.	Satyn alyjylara alan önümleri üçin tölenmäge berlen hasabyň möçberi (Goşulan baha üçin salgydy hem öz içine alýar)	143750
12.	Kärhananyň satan önümleri boýunça býujete tölemeli goşulan baha üçin salgydy	18750
13.	Satyn alyjylar hasaplaşyk resminamalaryna laýyklykda alan önümleriniň bahasyny tölediler. Tölenen pullar hasaplaşyk hasabyna gelip gowuşdy	143750
14.	Taýýar önümleri satmakdan alnan peýda 80 ”Peýdalar we zyýanlar” hasabyna geçirildi	25000
15.	Hasaplaşyk hasabyndan pul geçirildi: a) bankyň gysga möhletleýin karzlaryny üzmek üçin b) býujete goşulan baha üçin salgyt boýunça bergini üzmek maksady bilen ç) algydarlaryň algylaryny üzmek üçin	 25000 18750 5000
	Jemi	818400

Mysalyň işleniş usuly:

1) Aýlanyşyk wedomostyny aşakdaky görnüşde düzmeli.
2) Jemlenen hasaplaryň şekili öňki mysalda görkezilen.
3) Hojalyk amallary bellige alynýan belliknamanyň (depderiň) şekili öňki mysalda getirilendir.

4.12-nji tablisa

2008-nji ýylyň awgust aýy üçin jemlenen hasabyň hasaplary boýunça aýlanyşyk wedomosty (manat)

T/b	Hasaplaryň atlary	Hasap-laryň belgisi	Hasaplardaky aýyň başyndaky galyndylar		Aýyň dowamyndaky aýlanyşyklar		Hasaplardaky aýyň başyndaky galyndylar	
			debet	kredit	debet	kredit	debet	kredit
1.	Esasy serişdeler we beýlekiler	01 ...	410000 ...	- ...	40000 ...	- ...	450000 ...	- ...
	Jemi	…	751000	751000	818400	818400	…	…

4.7-nji mysal

Mysalyň maksady: jemlenen we jikme-jik hasaplaryň maksatlaryny, olaryň arabaglanyşygyny öwrenmek. Jikme-jik hasaplar boýunça aýlanyşyk wedomostlarynyň, jemlenen hasabyň hasaplary boýunça bolsa küşt öýjükleri şekilli aýlanyşyk wedomostynyň düzülişini özleşdirmek. Jikme-jik hasabyň maglumatlaryny degişli jemlenen hasabyňky bilen deňeşdirip görmeklik.

Mysaly işlemek üçin aşakdaky talaplary ýerine ýetirmeli:

1. Berlen maglumatlaryň esasynda jemlenen we jikme-jik hasabyň hasaplaryny açmaly.
2. Geçirilen hojalyk amallary boýunça hasaplaryň aragatnaşygyny düzmeli.
3. Amallary jemlenen we jikme-jik hasabyň hasaplaryna ýazmaly.

4. Her bir hasap boýunça aýyň dowamyndaky aýlanyşyklaryň jemlerini we 2008-nji ýylyň oktýabr aýynyň 1-ne galyndylary hasaplamaly.
5. Jemlenen hasabyň hasaplary boýunça küşt öýjükli şekilli aýlanyşyk wedomostyny düzmeli.
6. Jikme-jik hasabyň 10 "Materiallar" we 60 "Haryt iberijiler we potratçylar bilen hasaplaşyklar" hasaplary boýunça aýlanyşyk wedomostlaryny düzmeli.

I. 2008-nji ýylyň sentýabr aýynyň 1-ine jemlenen hasabyň hasaplary boýunça galyndylar

4.13-nji tablisa

Hasaplaryň san belgisi	Hasaplaryň ady	Pul möçberi (manat)
01	Esasy serişdeler	8500000
10	Materiallar	940000
20	Esasy önümçilik	160000
40	Taýýar önümler	200000
50	Kassa	1200
51	Hasaplaşyk hasaby	198800
60	Haryt iberijiler we potratçylar bilen hasaplaşyklar	250000
70	Zähmet haky boýunça hasaplaşyklar	230000
71	Hasabat bermeli adamlar bilen hasaplaşyklar (galyndy kreditinde)	2000
85	Esaslyk maýa	9340000
90	Banklaryň gysga möhletleýin karzlary	78000
80	Peýdalar we zyýanlar (peýda)	100000

II. Jikme-jik hasaplaryň maglumatlary

1. 10 "Materiallar" hasaby boýunça 2008-nji ýylyň sentýabr aýynyň 1-ne galyndylar

4.14-nji tablisa

T/b	Materiallaryň görnüşleri	Ölçeg birligi	Mukdary	Nyrhy (manat)	Jemi pul möçberi (manat)
1.	Material "A"	Tonna	1000	70-00	70000
2.	Material "B"	Sany	20000	20-00	400000
3.	Material "Ç"	Kg	1000	30-00	30000
4.	Material "D"	M^2	4000	10-00	40000
5.	Material "E"	M^3	10000	40-00	400000
Jemi		-	-	-	940000

2. 60 "Haryt iberijiler we potratçylar bilen hasaplaşyklar" hasaby boýunça 2008-nji ýylyň sentýabr aýynyň 1-ne bergileriň galyndylary

4.15-nji tablisa

T/b	Haryt iberijiler	Pul möçberi (manat)
1.	№ 1 haryt iberiji	80000
2.	№ 2 haryt iberiji	170000
Jemi:		250000

III. 2008-nji ýýlyň sentýabr aýyndaky hojalyk amallary

4.16-njy tablisa

T/b	Hojalyk amallarynyň mazmuny	Pul möçberi (manat)
1.	Haryt iberijilere bergileri üzmek üçin pul geçirildi: № 1 haryt iberijä – 40000 № 2 haryt iberijä – 100000 Jemi:	140000
2	№ 1 haryt iberijiden materiallar alyndy we girdeji edildi: Material "A" 1500 tonna, 1 tonnasynyň bahasy 70 manat, jemi 105000 manat Material "B" 5000 sany, biriniň bahasy 20 manat, jemi 100000 manat Jemi:	205000
3.	Hasaplaşyk hasabyna bankyň gysga möhletleýin karzlary girdeji edildi	500000
4.	Esasy önümçilige şu aşakdaky materiallar ammardan goýberildi: Material "A" – 1800 tonna, jemi 126000 manat Material "B" – 24000 sany, jemi 480000 manat Material "Ç" – 500 kg, jemi 15000 manat Material "D" – 1000 m^2, jemi 10000 manat Jemi:	631000
5.	Zähmet hakyny bermek üçin hasaplaşyk hasabyndan kassa pul alyndy	230000
6.	Işgärlere kassadan zähmet haky berildi	220000
7.	Işgärleriň öz wagtynda talap etmedik (almadyk) zähmet haklary kassadan hasaplaşyk hasabyna yzyna tabşyryldy	10000
8.	№2 haryt iberijiden şu aşakdaky materiallar alyndy we girdeji edildi: Material "Ç" 800 kg, jemi 24000 manat Material "D" 2000 m^2, jemi 20000 manat Jemi:	44000
9.	Haryt iberijilere bergileri üzmek üçin pul geçirildi: №1 haryt iberijä – 205000 manat №2 haryt iberijä – 114000 manat Jemi:	319000
10.	Esasy önümçilikden çykan taýýar önümler hakyky düşýän gymmatlary boýunça ammara girdeji edildi	70000
11.	Başga bir zawoddan esasy serişdelere degişli obýekt kabul edildi	120000

Mysaly işlemegiň usuly:

10 " Materiallar " hasaby boýunça jikme-jik hasaplary şu görnüşde açyň:

"A" materiallar hasaby

Girdeji 1 tonnasynyň bahasy 70 manat Çykdajy

Hojalyk amalynyň t/b	Mukdary (tonnada)	Jemi pul möçberi (manat)	Hojalyk amalynyň t/b	Mukdary (tonnada)	Jemi pul möçberi (manat)
01.09.2008ý. Başdaky galyndy	1000	70000			

60 “Haryt iberijiler we potratçylar bilen hasaplaşyklar” hasabyň jikme-jik hasaplaryny şu şekilde açmaly:

“Haryt iberijiler we potratçylar bilen hasaplaşyklar” hasaby

Debet 1-nji haryt iberiji Kredit

	01.09.2008ý. Başdaky galyndy 80000

Haryt-maddy gymmatlyklaryň jikme-jik hasaplary boýunça aýlanyşyk wedomostyny aşakdaky görnüşde düzmeli:

10 “ Materiallar ” hasabynyň jikme-jik hasaplary boýunça 2008-njy ýylyň sentýabr aýy üçin aýlanyşyk wedomosty

T/b	Materiallaryň atlary	Ölçeg birligi	Biriniň bahasy (manat)	Aýyň başyndaky galyndy		Aýdaky girdejiler		Aýdaky çykdajylar		Aýyň soňundaky galyndy	
				Mukdary	Gymmaty (manat)	Mukdary	Gymmaty (manat)	Mukdary	Gymmaty (manat)	Mukdary	Gymmaty (manat)

Hasaplaşyklar hasaplarynyň jikme-jik hasaplary boýunça aýlanyşyk wedomostyny şu aşakdaky görnüşde düzüň:

60 “Haryt iberijiler we potratçylar bilen hasaplaşyklar” hasabynyň jikme-jik hasaplary boýunça 2008-nji ýylýn sentýabr aýynyň aýlanyşyk wedomosty

T/b	Haryt iberijileriň we potratçylaryň atlary	Aýyň başyndaky galyndy		Aýyň dowamyndaky aýlanyşyk		Aýyň soňundaky galyndy	
		debet	kredit	debet	kredit	debet	kredit

Küşt öýjükli şekilli aýlanyşyk wedomostyny şu aşakdaky ýaly düzüň:

Hasaplaryň san belgisi	Kreditlenýän hasaplar / Debetlenýän hasaplar	Aýyň başyndaky galyndy		01 “Esasy serişdeler”	We beýlekiler	…	Debet boýunça jemi aýlanyşyk	Aýyň ahyryndaky galyndylar	
		Dt	Kt					Dt	Kt
01	“Esasy serişdeler”	…	-				…	…	-
…	…			…	…	…	…		
	Kredit boýunça jemi aýlanyşyk	-	-	…	…	…	…	-	-
	Galyndylaryň jemi	…	…	-	-	-	-	…	…

4.8-nji mysal

Aşakda getirilen hasap ýazgylarynyň esasynda hojalyk amallarynyň mazmunyny beýan ediň we hasaplaryň san belgisini aýdyň.

4.17-nji tablisa

T/b	Hasaplaryň aragatnaşygy		Pul möçberi (manat)
	Debet	Kredit	
1.	Býujet bilen hasaplaşyklar	Hasaplaşyk hasaby	60000
2.	Kassa	Hasaplaşyk hasaby	300000
3.	Taýýar önümler	Esasy önümçilik	70000
4.	Hasaplaşyk hasaby	Kassa	3100
5.	Hasaplaşyk hasaby	Banklaryň gysga möhletleýin karzlary	800000
6.	Esasy önümçilik	Zähmet haky boýunça hasaplaşyklar	400000
7.	Umumy önümçilik çykdajylary	Zähmet haky boýunça hasaplaşyklar	100000
8.	Umumy hojalyk çykdajylary	Zähmet haky boýunça hasaplaşyklar	80000
9.	Materiallar	Haryt iberijiler we potratçylar bilen hasaplaşyklar	120000
10.	Zähmet haky boýunça hasaplaşyklar	Kassa	296900
11.	Hasabat bermeli adamlar bilen hasaplaşyklar	Kassa	2000
12.	Zähmet haky boýunça hasaplaşyklar	Býujet bilen hasaplaşyklar	48000
13.	Esasy önümçilik	Materiallar	4000
14.	Zähmet haky boýunça hasaplaşyklar	Durmuş ätiýaçlandyrmalary boýunça hasaplaşyklar	22000
15.	Hasaplaşyk hasaby	Peýdalar we zyýanlar	7000
16.	Peýdanyň ulanylyşy	Ýörite maksatly gaznalar	21000
17.	Ýörite maksatly gaznalar	Kassa	2000
18.	Peýdalar we zyýanlar	Hasaplaşyk hasaby	1200
19.	Esasy serişdeler	Ýörite maksatly gaznalar	17000
20.	Esasy serişdeler	Düýpli maýa goýumlary	100000
21.	Uzak möhletli maliýe goýumlary	Daşary ýurt pullarynyň hasaby	10000

Buhgalter hasabynyň hasaplary we jübüt ýazgy temasy boýunça bilimiňi özbaşdak barlamak üçin sorag-jogaplar (barlagnamalar)

Dogry jogabyň san belgisiniň daşyny tegelemeli.

T/b	Soraglar	T/b	Jogaplar
1.	Buhgalter hasabynyň hasaplary diýip nämä düşünýärsiňiz?	1. 2.	Aktiwleriň we passiwleriň ýagdaýlaryna yzygiderli gözegçiligiň usulydyr. Hasabyň obýektleriniň belli bir pursatdaky ýagdaýyny görkezmekligiň serişdesidir.

		3. 4.	Hojalyk amallaryny ykdysady taýdan birmeňzeş obýektler boýunça görkezmegiň usulydyr. Maglumatlary saklamagyň esasy birligidir.
2.	Hasaby açmak diýen jümle nämäni aňladýar?	1. 2. 3. 4.	Hasaba at bermek, aýlanyşygyny ýazmak we soňky galyndyny çykarmakdyr. Hasaby tablisa şekilinde çyzyp, taraplaryny görkezmek we at bermekdir. Hasaplar meýilnamasyna laýyklykda hasabyň adyny we san belgisini görkezmek we eger bar bolsa, başdaky galyndysyny ýazmakdyr. Hasaba at bermek, başdaky galyndysyny, aýlanyşygyny ýazmak we soňky galyndysyny çykarmakdyr.
3.	Jübüt ýazgynyň manysy nämedir?	1. 2. 3. 4.	Hasaplarda kärhananyň aktiwleriniň we passiwleriniň köpelmegi we azalmagydyr. Hasaplaryň debeti we krediti boýunça hojalyk amallaryny bellige almakdyr. Her bir hojalyk amalyny bir hasabyň debeti we beýleki hasabyň krediti boýunça deň möçberde ýazmakdyr. Her bir hojalyk amalyny kesgitli bir senä hasaplaryň debeti we krediti boýunça bellige almakdyr.
4.	Jikme-jik we jemlenen hasabyň hasaplarynyň arabaglanşygy nämede ýüze çykýar?	1. 2. 3. 4.	Ölçeýjileriň bütewiliginde. Debet we kredit boýunça aýlanyşyklaryň deňliginde; Jikme-jik we jemlenen hasaplarda ýazgy-laryň bir wagtda geçirilmeginde. Başdaky galyndylaryň, debet we kredit boýunça aýlanyşyklaryň we soňky galyndylaryň deňliginde.
5.	Hasapiçi hasaplar nämedir (näme üçin niýetlenendir)?	1. 2. 3. 4.	Jikme-jik hasabyň has ýokary derejesi (tertibi). Jemlenen hasabyň ikinji derejelisidir. Jikme-jik hasaplary toparlamagyň usulydyr. Jemlenen we jikme-jik hasaplaryň arasyndaky aralyk hasaplardyr.
6.	Kärhananyň esasy önümçili-ginde işleýän işçilere zähmet haky hasaplanyp ýazylanda şu hasap ýazgylarynyň haýsysy dogrudyr?	 1. 2. 3. 4.	Dt Kt 70 50 20 70 50 20 26 70
7.	Hasaplaşyk hasabyndan pul geçirilip, kärhananyň önüm öndürilişiniň tehnologiýasyna degişli žurnala abuna ýazy-landa geçirilýän hasap ýazgy-	 1. 2. 3. 4.	Dt Kt 31 51 26 51 20 51 76 51

	synyň dogrusyny saýlaň		
8.	Jemlenen hasaplar boýunça aýlanyşyk wedomostlarynyň maksatlary	1. 2. 3. 4.	Jemlenen hasaplaryň jemlenen maglumatlaryna gözegçilik etmeklik we barlamaklyk. Jemlenen hasaplaryň maglumatlaryny jemlemek we olardaky ýazgylaryň dogrulygyny özara barlamaklykdyr. Jübüt ýazgy ýörelgesiniň dürs däldigini ýüze çykarmakdyr. Jemlenen we jikme-jik hasabyň maglumatlarynyň deňeşdirilmegini (bellemeklikdir) üpjün etmekdir.
9.	Jikme-jik hasaplar boýunça aýlanyşyk wedomostlarynyň maksatlary	1. 2. 3. 4.	Hasaplaryň aragatnaşyklaryny özara deňeşdirmekdir. Jikme-jik hasabyň dolulygyny bilmeklik. Maddy gymmatlyklaryň galyndylaryny, girdeji edilişini, harçlanyşyny we hasaplaşyklaryň ýagdaýyny barlamak. Jikme-jik we jemlenen hasabyň hasaplarynyň arasyndaky aragatnaşygy ýüze çykarmak we hasaplaryň dogrulygyna göz ýetirmek.
10.	Küşt öýjükli şekilli aýlanyşyk wedomostlarynyň maksatlary	1. 2. 3. 4.	Her bir hasap boýunça debetdäki we kreditdäki aýlanyşyklar barada aragatnaşykdaky hasaplar boýunça maglumatlary almak. Hasaplar boýunça jemlenen maglumatlaryň dogrulygyny barlamak. Debetdäki we kreditdäki aýlanyşyklaryň deňligini kesgitlemek. Hasaplaryň aragatnaşygyny görkezmeklik.

5-nji tema. Buhgalter hasabynyň hasaplarynyň toparlanyşy

Temanyň maksady: Buhgalter hasabynyň hasaplaryny dürli häsiýetler boýunça toparlara bölüp, her bir hasapda görkezilýän maglumalaryň ykdysady mazmunyna, hasaplaryň haýsy maksatlar üçin niýetlenendigini, olaryň galyndylarynyň balansda görkezilýändigini ýa-da görkezilmeýändigini düýp manysy boýunça düşünmekdir.

5.1-nji mysal

Hasaplary olarda görkezilýän maglumatlaryň ykdysady mazmunlary boýunça toparlara bölmeklik.

Mysalyň maksady: buhgalter hasabynyň hasaplaryny ykdysady mazmunlary boýunça toparlamaklygyň tertibini özleşdirmek.

Hasaplaryň 1-nji goşundyda getirilen sanawynyň esasynda olary ykdysady mazmunlary boýunça toparlara bölmeli.

Görkezilýän maglumatlaryň ykdysady mazmunlary boýunça
buhgalter hasabynyň hasaplarynyň toparlara bölünişi

Hasaplaryň atlaryny we san belgilerini degişlilikde 1-nji we 2-nji sütünlerde görkezmeli, olaryň haýsy topara girýändigini 3-nji sütünden 16-njy sütüne çenli, degişlilikde "+" belgisini goýmaly.

5.1-nji tablisa

Hasabyň ady	Hasabyň san belgisi	Serişdeleriň hasaplary									Çeşmeleriň hasaplary				
		Uzak möhletli				Gysga möhletli					Hususy çeşmeler		Karzlar we bergiler		
		Esasy serişdeler	Maddy däl aktiwler	Uzak möhletli maliýe goýumlary	Maýa goýumlar	Önümçilik gorlary	Önümçilik prosesi we harajatlar	Serişdeleriň satuw hadysasy	Pul serişdeleri we gysga möhletli maliýe goýumlary	Algylar	Esasy işleriňki	Ýörite maksatly	Uzak möhletli karzlar	Gysga möhletli karzlar	Bergiler
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Esasy serişdeler	01	+													
Banklaryň uzak möhletleýin karzlary	92												+		
we beýlekiler															

5.2-nji mysal

Mysalyň maksady: buhgalter hasabynyň hasaplaryny maksatlary we gurluşlary boýunça toplanyşynyň tertibini öwrenmek.

1-nji goşundyda getirilen hasaplaryň sanawynyň esasynda olary şu aşakdaky görnüşde toparlamaly:

Hasaplaryň maksatlary we gurluşlary boýunça toparlanyşy

Uly toparlar	Kiçi toparlar we toparçalar		Hasaplaryň san belgisi we ady
Esasy hasaplar	Aktiw hasaplar		
	Passiw hasaplar		
	Aktiw-passiw hasaplar		
Sazlaýjy hasaplar	Kontrar hasaplar	Kontraktiw	
		Kontrpassiw	
	Goşmaça hasaplar	aktiw	
		passiw	
	Kontrar-goşmaça hasaplar (aktiw-passiw)		
Paýlaýjy hasaplar	Ýygnaýjy-paýlaýjy		
	Býujet-paýlaýjy hasaplar		
Kalkulýasion (düşýän gymmaty hasaplaýjy) hasaplar	Hemmesi aktiw hasaplar		
Deňeşdiriji (netije) hasaplar	Hemmesi aktiw-passiw hasaplar		
Balansdan daşary hasaplar			

5-nji tema boýunça bilimiňi özbaşdak barlamak üçin sorag-jogaplar (barlagnamalar)

T/b	Soraglar	T/b	Jogaplar
1.	Hasaplary toparlara bölmekligiň maksady näme?	1.	Hasaplanýan obýektleriň hereketleriniň özboluşlylygyny we dürlüligini görkezmek we gözegçiligi guramak üçin.
		2.	Hasaplanýan obýektleriň aýratynlyklaryny çuňňur öwrenmek we ony ygtyýarly görkezmek üçin.
		3.	Hasabyň obýektleri barada umumylaşdyrylan maglumatlary almak üçin.
		4.	Hasabyň her bir obýekti boýunça dogry maglumatlary emele getirmek we hasaplar meýilnamasyny düzmek üçin.
2.	Hasabyň ykdysady mazmuny näme bilen kesgitlenilýär?	1.	Jikme-jik hasap ulgamynyň gurluşynyň häsiýeti bilen.
		2.	Onuň maksady we gurluşy bilen.
		3.	Onuň gurluşy we debetiň hem-de kreditiň mazmuny bilen.
		4.	Belli bir hasapda hasaplanýan obýektiň görkeziliş we olarda görkezijileri almaklygyň häsiýeti bilen.
3.	Buhgalter hasabynyň hasaplary ykdysady mazmunlary boýunça haýsy toparlara	1.	Esasy, sazlaýjy we çeşmeleriň hasaplaryna.
		2.	Hojalyk serişdeleriniň we olaryň emele gelen çeşmeleriniň hasaplaryna.
		3.	Hojalyk serişdlerini we olaryň hereketlerini

	bölünýärler?	 4.	hasaplaýan hasaplara. Hususy serişdeleriň çeşmelerini uzak we gysga möhletli serişdeleri hasaplaýan hasaplara.
4.	Buhgalter hasabynyň hasaplary olaryň maksatlary we gurluşlary boýunça haýsy toparlara bölünýär?	1. 2. 3. 4.	Esasy, sazlaýjy, paýlaýjy, kalkulýasion, deňeşdiriji we balansdan daşary. Aktiw, sazlaýjy, kontrara we balansdan daşary; Maliýe-netije, deňeşdiriji, esasy, sazlaýjy we balansdan daşary. Esasy, sazlaýjy, ýygnaýjy-paýlaýjy, aktiw, passiw we aktiw-passiw.
5.	Hasabyň gurluşy diýip nämä düşünýärsiňiz?	1. 2. 3. 4.	Hasabyň debeti we krediti boýunça hojalyk amallarynyň ýazylyş tertibine, şeýle-de debetiň, kreditiň we galyndynyň mazmunyna. Hasaplardaky iň soňky galyndynyň hasaplanyş tertibine. Hasabyň debetiniň we kreditiniň gatnaşygyna we galyndynyň häsiýetine. Başky we soňky galyndylaryň, şeýle hem debetiň we kreditiň arabaglanyşygyna.
6.	Sazlaýjy hasaplar haýsy toparlara bölünýär?	1. 2. 3. 4.	Kontrar, goşmaça we kontrar-goşmaça. Kontraktiw, aktiw we goşmaça. Goşmaça, aktiw-passiw we kontrpassiw. Kontrar, goşmaça we paýlaýjy.
7.	02 “Esasy serişdeleriň könelmegi” maksady boýunça haýsy toparlara girýär?	1. 2. 3. 4.	Kontrar hasap. Goşmaça hasap. Kontrar-goşmaça hasap. Kontrpassiw hasap.
8.	Balansdan daşary hasaplaryň maksatlary nämedir?	1. 2. 3. 4.	Kärhana degişli bolmadyk serişdeleriň gymmatyny takyklamakdyr. Kärhana degişli bolmadyk, ýöne onuň wagtlaýynça ulanmagyndaky, saklamagyndaky, ygtyýaryndaky gymmatlyklaryň, şeýle hem şertli hukuklaryň we borçlaryň barlygyny we hereketini görkezmekdir. Balansyň aktiwine we passiwine täsir etmeýän amallary görkezmekdir. Kärendesine, sataryna we gaýtadan işlemäge alnan gymmatlyklaryň barlygyny we hereketini görkezmeklikdir.
9.	Buhgalter hasabynyň hasaplar meýilnamasy nämedir?	1. 2. 3. 4.	Buhgalter hasabynyň jemlenen we jikme-jik hasaplarynyň tertipleşdirilen sanawydyr. Buhgalter hasabynyň hasaplaryny we olaryň san belgileri görkezilen tertipleşdirilen sanawydyr. Hasaplanýan obýektler barada görkezijileriň emele geliş ulgamydyr. Kärhananyň hojalyk işlerini görkezmek üçin buhgalter hasaplarynyň arabaglanyşygynyň beýanydyr.

10.	Balansdan daşary hasaplarda jübüt ýazgy ulanylýarmy?	1. 2. 3. 4.	Hawa. Ýok. Zerur bolan halatda. Hasaplanýan hojalyk amalynyň häsiýetine görä.

6-njy tema. Gymmat ölçeýjileri we hojalyk prosesslerini hasaba almagyň esaslary

Mysallaryň maksatlary: buhgalter hasabynyň obýektlerini gymmatda aňlatmagyň manysy bilen tanyşmak. Olaryň gündelik hasapda we balansda bahalanyşyny öwrenmek. Şeýle hem kärhanalaryň edinýän önümçilik serişdeleriniň, öndürýän we satýan önümleriniň düşýän gymmatynyň hasaplanyşyny özleşdirmek.

Soňra bolsa önüm ýerleşdirmekden alynýan maliýe netijeleri kesgitlemekligi, peýdanyň paýlanyşyny öwrenmekdir.

6.1-nji mysal

1. Aşakda getirilen maglumatlaryň esasynda 10 “Materiallar” hasabynda hasap toparlary boýunça aýyň başyndaky galyndylary we aýdaky amallary düşýän gymmaty düzüjilere bölüşdirip aýratyn görkezmeli.
2. Çykdajy edilen we aýyň ahyryna ambarda galan materiallaryň hakyky düşýän gymmatyny kesgitlemeli.
3. Ähli hasap toparlary we bütin hasap boýunça aýlanyşyklary we soňky galyndyny hasaplamaly.

Mysal işlemek üçin maglumatlar:

I. 2008-nji ýylyň fewral aýynyň 1-ine materiallaryň galyndylary (manat)

6.1-nji tablisa

Hasap toparlarynyň belgisi	Satyn alyş nyrhy boýunça	Ulag taýýarlaýyş çykdajylary	Jemi toparlar boýunça materiallaryň hakyky düşýän gymmaty
1	151800	7740	159540
2	273000	10920	283920
3	225000	6750	231750
Jemi	649800	25410	675210

II. 2008-nji ýylyň fewral aýyndaky hojalyk amallary

6.2-nji tablisa

T/b	Amallaryň mazmuny	Pul möçberi (manat)
1.	Haryt iberijilerden satyn alyş nyrhy boýunça gelen materiallar girdeji orderi bilen kabul edildi:	
	1-nji topar materiallar	14700
	2-nji topar materiallar	7800
	Jemi	22500
2.	Materiallary kärhana getirendikleri üçin awtoulag kärhanalarynyň töleg talaplary tölemäge kabul edildi:	
	1-nji topar materiallary	720
	2-nji topar materiallary	540
	Jemi	1260
3.	Haryt iberijilerden satyn alyş nyrhy boýunça gelen materiallar girdeji orderler boýunça kabul edildi:	
	2-nji topar materiallar	23100
	3-nji topar materiallar	7200

	Jemi	30300
4.	2-nji topara degişli materiallary getireni üçin ulag kärhanasynyň töleg talaby alyndy we tölemeklige razylyk berildi	1290
5.	Hakyna tutulan işçilere zähmet şertnamasy boýunça 3-nji topar materiallary ýükläp-düşürendikleri üçin hasabat bermeli pullaryň hasabyna hak tölendi	120
6.	Öz hususy awtoulaglary bilen getirilen 3-nji topar materiallara düşýän harajatlar hasaplamalaryň esasynda olaryň gymmatyna goşuldy	90
7.	Materiallary önümçilige goýberiş karty boýunça şu aşakdaky materiallar satyn alyş nyrhlary boýunça önümçilige goýberildi: 1-nji topar materiallar 2-nji topar materiallar 3-nji topar materiallar	 60900 152400 105000
	Jemi	318300
8.	Haryt iberijilerden gelen materiallar girdeji orderi boýunça satyn alyş nyrhlaryndan kabul edildi: 1-nji topar materiallar 3-nji topar materiallar	 38100 43800
	Jemi	81900
9.	Ulag kärhanasynyň 1-nji topar materiallary getirip berendikleri üçin töleg talaplary tölemäge kabul edildi	2490
10.	Hasabat bermeli pullaryň hasabyna 3-nji topar materiallary ýükläp we getirip berendikleri üçin tölendi	150
11.	Çykdajy edilen materiallara düşýän ulag-taýýarlaýyş çykdajylary hasaplandy we önümçiligiň hasabyna öçürildi (möçberini özüňiz kesgitlemeli) 1-nji topar materiallar 2-nji topar materiallar 3-nji topar materiallar	 ? ? ?
	Jemi	?

Mysaly işlemegiň usuly

Materiallaryň toparlary boýunça jikme-jik hasaplary şu görnüşde açmaly:

6.3-nji tablisa

____ nji topar (manat)

Girdeji			Çykdajy		
Amalyň belgisi	Satyn alyş nyrhy	Ulag taýýarlaýyş çykdajylary	Amalyň belgisi	Satyn alyş nyrhy	Ulag taýýarlaýyş çykdajylary
01.02.2008ý. galyndy					
Aýdaky aýlanyşyk					
01.03.2008ý. galyndy					

Materiallaryň hakyky düşýän gymmatyny tapmak üçin olaryň satyn alyş nyrhy boýunça gymmatynyň üstüne ulag-taýýarlaýyş çykdajylaryny goşmaly. Çykdajy edilen we ambarda galan materiallara düşýän ulag-taýýarlaýyş çykdajylaryny ortaça göterim boýunça şeýle hasaplamaly:

$$\frac{\text{Aýyň başyndaky ulag-taýýarlaýyş çykdajylary} + \text{Aýdaky ulag-taýýarlaýyş çykdajylary}}{\text{Materiallaryň aýyň başyndaky satyn alyş nyrhy boýunça galyndysy} + \text{Aýyň dowamynda girdeji edilen materiallaryň satyn alyş nyrhy boýunça gymmaty}} \times 100$$

Materiallaryň hakyky düşýän gymmatyny her topar boýunça we tutuşlygyna şu görnüşdäki wedomostda hasaplamaly:

6.4-njy tablisa

Hasap toparlary	Aýyň başyndaky galyndy			Girdeji			Çykdajy			Aýyň ahyryndaky galyndy		
	Pul möçberi (manat)			Pul möçberi (manat)			Pul möçberi (manat)			Pul möçberi (manat)		
	Satyn alyş nyrhy boýunça	Ulag-taýýarlaýyş çykdajylary	Jemi	Satyn alyş nyrhy boýunça	Ulag-taýýarlaýyş çykdajylary	Jemi	Satyn alyş nyrhy boýunça	Ulag-taýýarlaýyş çykdajylary	Jemi	Satyn alyş nyrhy boýunça	Ulag-taýýarlaýyş çykdajylary	Jemi
1-nji												
2-nji												
3-nji												
Hemmesi												

6.2-nji mysal

1. 20 “Esasy önümçilik” hasabynyň jikme-jik hasaplarynda 2008-nji ýylyň mart aýynyň 1-indäki galyndylary we aýyň dowamyndaky aýlanyşyklary görkezmeli.
2. Gytaklaýyn çykdajylary önümler boýunça paýlamaly we olary jikme-jik hasaplarda görkezmeli.
3. Önümçilikden çykarylan önümleriň hakyky düşýän gymmatyny we olar boýunça gyşarmalary hasaplamaly.

Mysal işlemek üçin maglumatlar:

2008-nji ýylyň mart aýynyň 1-ne önümler boýunça harajatlaryň galyndylary:

Önümleriň atlary	Pul möçberi (manat)
“A” önüm	270000
“B” önüm	119600
Jemi	389600

Hasaplaryň debeti boýunça 2008-nji ýylyň mart aýyndaky aýlanyşygy (manat)

20 “Esasy önümçilik” hasaby

“A” önüm 561320	Şol sanda esasy zähmet haky 167200
“B” önüm 471880	Şol sanda esasy zähmet haky 114400
Jemi 1033200	281600

25 “Umumy önümçilik çykdajylary” hasaby 1027840
26 “Umumy hojalyk çykdajylary” hasaby 225280
10 “Materiallar” hasaby – önümçilikden yzyna kabul edilen çykyndylar (aýrylýarlar):

Önümleriň atlary	Pul möçberi (manat)
“A” önüm boýunça	5360
“B” önüm boýunça	4160
Jemi	9520

2008-nji ýylyň aprel aýynyň 1-ine önümler boýunça harajatlaryň galyndylary:

Önümleriň atlary	Pul möçberi (manat)
“A” önüm	249600
“B” önüm	122400
Jemi	372000

Hasabat aýynda çykarylýan önümleriň meýilnamalaşdyrylan düşýän gymmaty:

Önümleriň atlary	Pul möçberi (manat)
“A” önüm	1320000
“B” önüm	980000
Jemi	2300000

Mysaly işlemegiň usuly

20 “Esasy önümçilik” hasabynyň jikme-jik hasaplaryny şu görnüşde düzmeli:

“ ________ ” önüm

Debet Kredit

Amalyň san belgisi	Amalyň mazmuny	Pul möçberi (manat)	Amalyň san belgisi	Amalyň mazmuny	Pul möçberi (manat)
	Mart aýynyň 1-ine harajatlaryň galyndysy				
	Aýyň dowamyndaky çykdajylar			Önümçilikden hasapdan çykarylany	
	Aý boýunça jemi			Aý boýunça jemi	
	Aprel aýynyň 1-ine harajatlaryň galyndysy				

Gytaklaýyn çykdajylary önümleriň arasynda önümleriň her görnüşini öndürmäge çykdajy edilen esasy zähmet hakyň möçberine gatnaşygy boýunça paýlamaly:

$$\frac{\text{Hasap boýunça gytaklaýyn çykdajylar}}{\text{Esasy zähmet hakyň umumy möçberi}} \times 100\,\% = \text{gytaklaýyn çykdajylaryň } \%;$$

Gytaklaýýn çykdajylaryň % x önüm boýunça esasy zähmet haky / 100	=	Önüme düşýän gyýtaklaýyn çykdajylaryň möçberi

Hasaplamalaryň dogrulygyna göz ýetirmek üçin (manatda):

“A” önümiň hakyky düşýän gymmaty - 1320400
“B” önümiň hakyky düşýän gymmaty - 974000
Meýilnamadakydan iki önüm boýunça tapawut – 5600

6.3-nji mysal

Mysalyň maksady: öndürilýän önümleriň görnüşleri boýunça çykdajylary aýratyn hasaplap taýýar önüm bolandan soň, olaryň önümçilige düşýän gymmatyny aýratynlykda kesgitlemegi, şeýle-de gytaklaýyn çykdajylaryň hasaplanyşyny we önümleriň arasynda paýlanyşyny öwrenmek. Şu maksat üçin:

1. 20 “Esasy önümçilik” hasabyny önümleriň görnüşleri boýunça açmaly we olarda 2008-njy ýylyň maý aýynyň 1-ine galan galyndylary we aýyň dowamyndaky amallary ýazmaly.
2. 25 “Umumy önümçilik çykdajylary” we 26 “Umumy hojalyk çykdajylary” hasaplary açmaly we olarda ýazgylary geçirmeli.
3. Gytaklaýyn çykdajylary hasaplamaly, önümleriň arasynda paýlamaly we önümçiligiň hasabyna geçirmeli.
4. Önümçilikden çykarylan önümleriň hakyky düşýän gymmatyny kesgitlemeli.

Mysaly işlemek üçin maglumatlar:

I. Onümleriň görnüşleri boýunça 2008-nji ýylyň maý aýynyň 1-ine harajatlaryň galyndylary (tamamlanmadyk önümçilik)

Önümleriň atlary	Pul möçberi (manat)
“A” önüm	121200
“B” önüm	45600
“Ç” önüm	24060
Jemi	190860

II. Degişli ilkinji hasap resminamalaryň esasynda önümler boýunça aýyň dowamyndaky harajatlaryň görnüşleri

6.5-nji tablisa

Amallaryň t/b	Hojalyk amallaryň mazmuny	Pul möçberi (manat)
1.	Önümçilige önümleri öndürmek üçin materiallar goýberildi: “A” önüme “B” önüme “Ç” önüme	 26250 8790 2550
Jemi		37590
2.	Önümçilige önümleri öndürmek üçin satyn alnan ýarym taýýar önümler goýberildi: “A” önüme “B” önüme	 13140 6060

	"Ç" önüme	3390
Jemi		22590
3.	Tebigy gaz çykdajy edildi: a) önüm öndürmäge "A" önüme "B" önüme "Ç" önüme	 3645 2535 630
Jemi		6810
	b) önümçilik bölümleriniň hojalyk maksatlaryna	21960
	ç) kärhananyň umumy hojalyk maksatlaryna	1920
Hemmesi		30690
4.	Elektrik energiýasy harçlandy: a) önüm öndürmäge "A" önüme "B" önüme	 2724 936
Jemi		3660
	b) önümçilik bölümleriniň dürli maksatlaryna	13419
	ç) kärhananyň umumy hojalyk maksatlaryna	2736
Hemmesi		19815
5.	Gaýry materiallar çykdajy edildi: a) önümçilik bölümleriniň hojalyk işleri üçin b) umumy hojalyk işleri üçin	 1785 585
6.	Önümçilik bölümlerdäki maşynlary we enjamlary abatlamak üçin ätiýaçlyk şaýlary çykdajy edildi	2820
7.	Bir birligi üçin bahasy iň az iş hakynyň 20 göterimine barabar bolan arzan we tiz könelýän zatlar ulanyşa goýberildi: a) maşynlary we enjamlary ulanmaga b) bölümleriň hojalyk zerurlyklaryna ç) kärhananyň hojalyk işleri üçin	 1710 870 420
Jemi		3000
8.	Kärhananyň işgärlerine zähmet haky hasaplandy: a) önüm öndürýän işçilere: "A" önümi "B" önümi "Ç" önümi	 20340 12360 9150
Jemi		41850
	b) maşynlara we enjamlara hyzmat edýänlere ç) önümçilik bölümleri dolandyrmak we hojalyk hyzmatlary bilen meşgullanýanlara d) tutuş kärhanany dolandyrýanlara we oňa hyzmat edýänlere	17520 8910 5520
Hemmesi		73800
9.	Hasaplanan zähmet hakynyň 20 % möçberinde durmuş ätiýaçlandyrmasyna geçirmeli puluň möçberi hasaplandy: a) önüm öndürmek boýunça "A" önümi "B" önümi "Ç" önümi	 4068 2472 1830

Jemi		8370
	b) maşynlara we enjamlara hyzmat etmek boýunça ç) önümçilik bölümleri dolandyrmak we olara hojalyk hyzmatlary boýunça d) tutuş kärhanany dolandyrýanlar we oňa hyzmat edýänler boýunça	3504 1782 1104
Hemmesi		14760
10.	Işçilere zähmet rugsady döwründe hak tölemek boýunça ätiýaçlyk döretmek üçin hasaplamalar geçirildi: a) önümleri öndürýänler üçin: “A” önümi “B” önümi “Ç” önümi	 1215 885 660
Jemi		2760
	b) maşynlara, enjamlara hyzmat edýän we ulanýan işçiler üçin	1050
Hemmesi		3810
11.	Öndürilen şikesli önümlerden ýitgiler hasapdan öçürilýär we abat önümleriň düşýän gymmatyna goşulýarlar: “A” önümiň “B” önümiň “Ç” önümiň	 750 510 240
Jemi		1500
12.	Önümçilikdäki materiallaryň çykyndylary, galyndylary şu önümleriň çykdajylaryndan aýrylyp ammara tabşyryldy: “A” önümden “B” önümden	 720 390
Jemi		1110
13.	Hasabat bermeli pullardan umumy hojalyk zerurlyklaryna harçlandy	270
14.	Umumy önümçilik çykdajylary hasaplandy we önümleriň düşýän gymmatyna hasapdan öçürildi: “A” önümiň “B” önümiň “Ç” önümiň	 ? ? ?
15.	Umumy hojalyk çykdajylary hasaplandy we önümleriň düşýän gymmatyna hasapdan öçürildi: “A” önümiň “B” önümiň “Ç” önümiň	 ? ? ?
16.	Maý aýynda önümçilikden çykarylan taýýar önümleriň hakyky düşýän gymmaty hasaplandy we önümçilikden hasapdan öçürildi “A” önüm “B” önüm “Ç” önüm	 ? ? ?
Jemi		

III. 2008-nji ýylyň maý aýynyň ahyryna önümler boýunça galan harajatlar (tamamlanmadyk önümçilik):

Önümleriň atlary	Pul möçberi (manat)
"A" önüm	107100
"B" önüm	27480
Jemi	134580

Mysaly işlemek üçin görkezme:

20 "Esasy önümçilik" hasabyna önümleriň görnüşleri boýunça jikme-jik hasap açyp, olary öndürmek üçin harajatlary aýry-aýry hasaplamaly.

25 "Umumy önümçilik çykdajylary" we 26 "Umumy hojalyk çykdajylary" hasaplary umumy kabul edilen şekilde açmaly.

Gytaklaýyn çykdajylary önümleriň arasynda önümleriň her bir görnüşine harçlanan esasy zähmet haka gatnaşykda paýlamaly.

6.4-nji mysal

Mysalyň maksady: satylan önümleriň hakyky düşýän gymmatyny we olary satmakdan alnan maliýe netijeleri kesgitlemegi öwrenmek.

1. 40 "Taýýar önümler" we 46 "Önümleri (işleri, hyzmatlary) ýerlemek" hasaplaryna jikme-jik hasaplary açmaly we olarda başky galyndyny we aýyň dowamyndaky amallary ýazmaly.
2. Satylan önümleriň we taýýar önümleriň galyndylarynyň hakyky düşýän gymmatyny hasaplamaly.
3. Satuwdan alnan netijeleri önümleriň görnüşleri boýunça kesgitlemeli.
4. Jikme-jik hasaplar boýunça soňky galyndyny çykarmaly.

Mysal işlemek üçin maglumatlar:

I. Aýyň başynda ammardaky taýýar önümleriň galyndylary (manat)

Önümleriň atlary	Meýilnama boýunça düşýän gymmaty	Gyşarmalar (+,-)	Hakyky düşýän gymmaty
Şetdaly şerbeti	1195200	- 30000	1165200
Alma şerbeti	826500	+ 7500	834000
Jemi	2021700	-22500	1999200

Aýyň dowamynda geçirilen hojalyk amallary

6.6-njy tablisa

T/b	Hojalyk amallarynyň mazmuny	Pul möçberi (manat)
1.	Tabşyryş üsthaty boýunça ammara önümçilikden çykarylan taýýar önümler kabul edildi: Şetdaly şerbeti: - meýilnama boýunça düşýän gymmaty - gyşarma - hakyky düşýän gymmaty Alma şerbeti:	 1315800 -20220 ?

	- meýilnama boýunça düşýän gymmaty - gyşarma - hakyky düşýän gymmaty	1174500 -27510 ?
2.	Buýruk-üsthatyna laýyklykda alyjylara önümler goýberildi (mysaly ýeňilleşdirmek maksady bilen goşulan baha üçin salgyt hasaba alynmady) we olaryň hakyky düşýän gymmaty hasaplanyp, hasapdan çykaryldy: Şetdaly şerbeti: - meýilnama boýunça düşýän gymmaty - gyşarma - hakyky düşýän gymmaty - Alma şerbeti: - meýilnama boýunça düşýän gymmaty - gyşarma - hakyky düşýän gymmaty	 540600 ? ? 292000 ? ?
3.	Bankdan gelen göçürmä laýyklykda satylan önümler üçin alyjylardan pul gelip gowuşdy: Şetdaly şerbeti üçin Alma şerbeti üçin	 601200 318600
4.	Hasaphananyň hasaplaýyş hatynda önümleri ýerlemekden alnan maliýe netije kesgitlenildi: Şetdaly şerbetinden Alma şerbetinden	 ? ?

Işlemek üçin görkezme:

Meýilnamadan gyşarmalary satylan we galan önümleriň arasynda meýilnama gatnaşykda paýlamaly.

6.5-nji mysal

Mysalyň maksady: kärhanany önümçilik serişdeleri bilen üpjün edilişiniň, önümçilikdäki çykdajylaryň, önüm çykarylyşynyň, onuň ýerleşdirilişiniň, ondan alnan maliýe netijeleriň kesgitlenişiniň, peýdanyň paýlanyşynyň we gaýry amallaryň buhgalter hasabynda görkezilşiniň usullaryny öwrenmek.

Mysaly işlemek üçin maglumatlar

1. Aşakda getirilen maglumatlaryň esasynda hasaplary açmaly we olarda hojalyk amallaryny görkezmeli.
2. Alnan materiallaryň düşýän gymmatyny kesgitlemeli.
3. Öndürilen önümiň düşýän gymmatyny kesgitlemeli.
4. Önüm ýerleşdirmekden alnan maliýe netijäni kesgitlemeli.
5. Hasaplardaky aýlanyşyklary hasaplamaly, galyndylary çykarmaly, aýlanyşyk wedomostyny we 2008-nji ýylyň aprel aýynyň 1-indäki ýagdaý boýunça balansy düzmeli.

I. 2008-nji ýylyň mart aýynyň 1-ne hasaplar boýunça galyndylar

6.7-nji tablisa

Hasabyň san belgisi	Hasabyň ady	Galyndylar (manat)	
		debet	kredit

01	Esasy serişdeler	170000	
10	Materiallar	2000	
51	Hasaplaşyk hasaby	75000	
60	Haryt iberijiler we potratçylar bilen hasaplaşyklar		3000
70	Zähmet haky boýunça hasaplaşyklar		2700
71	Hasabat bermeli adamlar bilen hasaplaşyklar	360	
80	Peýdalar we zyýanlar		3660
85	Esaslyk maýa		236000
90	Banklaryň gysga möhletleýin karzlary		3000

II. 2008-nji ýylyň mart aýynyň hojalyk amallary

6.8-nji tablisa

T/b	Amalyň mazmuny	Pul möçberi (manat)
	A. Üpjünçilik boýunça amallar:	
1.	Haryt iberijilerden gelen esasy materiallar ammara girdeji edildi	60000
2.	Awtoulag kärhanasynyň hasaby esasy materiallary ammara getirendikleri üçin tölege kabul edildi	120
3.	Esasy materiallary ýükläp-düşürmäge çykdajylar hasabat bermeli pullardan tölendi	30
4.	Haryt iberijilerden kömekçi materiallar alyndy we ammara girdeji edildi	14000
5.	Kömekçi materiallary kärhana getirendikleri üçin ulag kärhanasynyň hasaby tölege kabul edildi	140
6.	Kömekçi materiallary ýüklemek we düşürmek üçin hasabat bermeli pullardan tölendi	70
7.	Bergileri üzmek üçin hasaplaşyk hasabyndan pul geçirildi: a) haryt iberijilere b) ulag kärhanasyna	 74000 260
	Jemi	74260
	B. Önümçilik boýunça amallar:	
8.	Ammardan esasy önümçilige esasy materiallar hakyky düşýän gymmatlary boýunça goýberildi	47845
9.	Esasy önümçilige önüm öndürmek üçin kömekçi materiallar hakyky düşýän gymmatlary boýunça ammardan goýberildi	7355
10.	Esasy önümçilikdäki işçilere zähmet haky ýazyldy	40000
11.	Ýazylan zähmet hakyň 20% möçberinde durmuş ätiýaçlandyrmasyna geçirilmeli puluň möçberi hasaplandy	8000
12.	Işçileriň zähmet hakynyň 8% möçberinde olara zähmet rugsady döwründe hak tölemek üçin ätiýaçlyk gory döredildi	3200
13.	Esasy önümçilikden çykarylan taýýar önümler ammara kabul edildi (olaryň önümçilige düşýän gymmatyny kesgitlemeli, tamamlanman galan önümleriň möçberi 10000 manat)	?
	Ç. Önümleri ýerleşdiriş boýunça amallar:	
14.	Alyjylara ammardan taýýar önümler hakyky düşýän gymmaty boýunça ugradyldy	80000
15.	Önüm satýan kärhananyň hasabyna ulag kärhanasynyň taýýar önümleri demir ýol menziline çenli eltip berendikleri üçin	

	gowşuran töleg talaplaryny tölemäge razylyk berildi	1200
16.	Ugradylan önümleri wagonlara ýüklemek boýunça çykdajylar hasabat bermeli pullardan tölendi	80
17.	Alyjylardan ugradylan önümler üçin, pul hasaplaşyk hasabyna gelip gowuşdy: Önümleriň satuw bahasy Goşulan baha üçin salgyt	 100000 15000
	Jemi	115000
18.	Satylan önümler boýunça goşulan baha üçin salgyt hasaplandy	15000
19.	Satylan önümlere düşýän täjirçilik çykdajylary hasapdan öçürildi	1280
20.	Önüm satmakdan alnan maliýe netije hasaplandy we hasapdan öçürildi	?
	D. Gaýry hojalyk amallary:	
21.	Işçilere wagtlaýyn ýarawsyzlyk sebäpli kömek puly hasaplandy	330
22.	Işçilere zähmet rugsady döwri üçin zähmet haky hasaplanyp ýazyldy	1670
23.	Işçileriň zähmet hakyndan girdeji salgydy tutuldy	2000
24.	Işçileriň öz arzalary boýunça pensiýa hasaplaryna tutum tutuldy	800
25.	Işçileriň öz arzalary boýunça saglyk ätiýaçlandyrmasyna tutum tutuldy	680
26.	Zähmet hakyny bermek üçin hasaplaşyk hasabyndan alnan nagt pullar kassa girdeji edildi	41220
27.	Işçilere kassadan zähmet haky berildi	41220
28.	Hasaplaşyk hasabyndan pul geçirildi: býujete salgytlar durmuş ätiýaçlandyrmasyna işçileriň pensiýa şahsy hasaplaryna saglyk ätiýaçlandyrmasyna	 17000 8000 800 680
	Jemi	26480
29.	Keseki kärhanadan öň ulanylan stanok mugt alyndy: ilkibaşdaky gymmaty könelen gymmaty	 10000 2000
	Galyndy gymmaty	8000
30.	Peýdadan emläk salgydy hasaplandy	1720
31.	Peýdadan peýda salgydy hasaplanyp, býujete geçirilmeli edildi	3252
32.	Esasy serişdelere ulanyş tutumlary hasaplandy	2000
33.	Peýdanyň bir bölegi ýörite maksatly gaznalary döretmäge ulanyldy	6000

6-njy tema boýunça bilimiňi özbaşdak barlamak üçin sorag-jogaplar (barlagnamalar)

T/b	Sorag	T/b	Jogaplar
1.	Kärhananyň satyn alan maddy gymmatlyklarynyň kärhana düşýän gymmaty nämelerden ybarat?	1 2 3	Satyn alan nyrhyňdan we ony kärhananyň ammaryna getirmek üçin çekilen ähli harajatlaryň jeminden. Haryt iberijilere we ulag edarasyna tölenen pullardan. Haryt iberijilere maddy gymmatlyklaryň

		  4	meýilnamadaky gymmatyndan we ulag-taýýarlaýyş çykdajylaryndan. Satyn alnan nyrhyndan we ondan gyşarmalardan.
2.	Haryt iberjilerden gelen ätiýaçlyk şaýlar haýsy hasabyň debeti boýunça görkezilýär?	1 2 3 4	08 "Düýpli maýa goýumlar" hasabynyň debeti boýunça. 07 "Oturdylmaga degişli enjamlar" hasabynyň debeti boýunça. 86 "Atiýaçlyk gory" hasabynyň debeti boýunça 10 "Materiallar" hasabynyň debeti boýunça.
3.	Önümçilik harajatlaryny göni we gytaklaýyn harajatlara bölmek üçin name esas bolup durýar?	1 2 3 4	Çykarylýan önümiň möçberi. Çykarylýan önümleriň dürli görnüşde bolmagy; Harajatlaryň dörän ýerleri. Öndürilýän önümleriň çylşyrymlylygy.
4.	Haryt iberjilere alyan materiallar üçin pul geçirlende haýsy hasabyň debeti boýunça ýazgy geçirilýär?	1 2 3 4	51 "Hasaplaşyk hasabynyň" debeti boýunça. 60 "Haryt iberijiler we potratçylar bilen hasaplaşyklar" hasabynyň debeti boýunça. 10 "Materiallar" hasabynyň debeti boýunça. 62 "Satyn alyjylar we iş buýrujylar bilen hasaplaşyklar" hasabynyň debeti boýunça.
5.	Mugt alnan esasy serişdeleri getirmek üçin çykdajylar haýsy hasabyň debetine ýazylýar?	1 2 3 4	15 "Materiallary taýýarlamak we satyn almak" hasabynyň debetine. 88 "Ýörite maksatly gaznalar" hasabynyň debetine. 08 "Düýpli maýa goýumlar" hasabynyň debetine. 30 "Düýpli däl işler" hasabynyň debetine.
6.	Şu hasaplamalaryň haýsy biri bilen öndürilen önümleriň hakyky önümçilige düşýän gymmaty kesgitlenilýär?	1 2 3 4	20 "Esasy önümçilik" hasabyndaky aýyň başyndaky galyndysy + onuň debetindäki aýlanyşyk. 20 "Esasy önümçilik" hasabynyň aýyň başyndaky galyndysyndan aýyň ahyryna galan galyndyny aýyrmaly. 20-nji hasabyň aýyň başyndaky galyndysy + 20-nji hasabyň debeti boýunça aýlanyşyk – 20-nji hasabyň kreditindäki aýlanyşyk. 20-nji hasabyň aýyň başyndaky galyndysy + 20-nji hasabyň debeti boýunça aýlanyşyk – 20-nji hasabyň aýyň ahyryndaky galyndysy.
7.	Umumy önümçilik çykdajylary esasy önümçilikde öndürilen önumleriň düşýän gymmatyna goşmak üçin hasapdan öçürilende şu ýazgylaryň haýsy biri geçirilýär?	1 2 3 4	Debet 40 "Taýýar önümler" Kredit 20 "Esasy önümçilik" Debet 20"Esasy önümçilik" Kredit 25"Umumy önümçilik çykdajylary" Debet 43 "Täjirçilik çykdajylary" Kredit 26"Umumy hojalyk çykdajylary" Debet 20"Esasy önümçilik" Kredit 26"Umumy hojalyk çykdajylary"

8.	Taýýar önümleri, işleri we hyzmatlary satmak bilen bag-lanyşykly çykdaýjylar haýsy hasabyň debeti boýunça görkezilýär?	1 2 3 4	40 ”Taýýar önümler” 41 ”Harytlar” 42 ”Söwda goşundysy” 43 ”Täjirçilik çykdajylary”
9.	Satylan önümleriň satyjy kärhana doly düşýän gymmaty nämelerden emele gelýär?	1 2 3 4	Önümiň önümçilige düşýän gymmaty + täjirçilik çykdajylary. Önümiň önümçilige düşýän gymmaty+ satyn alnan gymmatlyklar boýunça goşulan baha üçin salgyt. Önümiň önümçilige düşýän gymmaty+ söwda goşundysy. Önümiň önümçilige düşýän gymmaty+umumy hojalyk çykdajylary - täjirçilik çykdajylary.
10.	Önümleri satmakdan alnan peýda hasapda nähili ýazgy bilen görkezilýär?	1 2 3 4	Debet 51 “Hasaplaşyk hasaby” Kredit 46 “Önümleri (işleri, hyzmatlary) ýerlemek” Debet 46 “Önümleri (işleri, hyzmatlary) ýerlemek” Kredit 80 “Peýdalar we zyýanlar” Debet 80 “Peýdalar we zyýanlar” Kredit 46”Önümleri (işleri, hyzmatlary) ýerlemek” Debet 004 “Sataryna kabul edilen harytlar” Kredit 80 “Peýdalar we zyýanlar”

7-nji tema. Buhgalter hasabynyň belliknamalary we ýöredilişiniň görnüşleri

Buhgalter hasabynyň ýöredilşiniň ýönekeýleşdirilen görnüşi.

7.1-nji mysal

Mysalyň maksady: hasap ýazgylarynyň sanlarynyň köp bolmadyk hojalyklarynda ulanylýan buhgalter hasabynyň ýöredilişiniň ýönekeýleşdirilen görnüşinde hasap belliknamalarynyň doldurylyş tertibini öwrenmek.

Aýyň başyndaky jemlenen hasaplaryň galyndylary we hasabat aýyndaky hojalyk amallary baradaky getirilen maglumatlaryň esasynda olary aşakdaky 7.3-nji tablisanyň görnüşi boýunça hojalyk amallarynyň hasap depderinde ýazgylary geçirmeli we indiki aýyň başyna galan galyndylary çykarmaly. Jemlenen hasaplar boýunça aýlanyşyk wedomostyny we aýyň birinji gününe balans düzmeli.

Işleniş usuly: 7.3-nji tablisanyň "Pul möçberi" sütüninde görkezilen hojalyk amallarynyň her biriniň pul möçberi şu setirde görkezilen hasaplaryň aragatnaşygyna laýyklykda bir hasabyň debeti we beýleki hasabyň krediti boýunça pul möçberine deň bolmalydyr. Şu düzgün mysal görnüşinde 7.3-nji tablisada getirilendir.

Mysaly işlemek üçin maglumatlar:

I. "Goňur" täjirçilik kärhanasynyň jemleýji hasaplary boýunça 2008-nji ýylyň aprel aýynyň 1-ine galyndylar:

7.1-nji tablisa

Hasaplaryň san belgisi	Hasaplaryň ady	Pul möçberi (manat)	
		debet	kredit
01	Esasy serişdeler	601000	
41	Harytlar	144600	
50	Kassa	5000	
51	Hasaplaşyk hasaby	300800	
76	Her hili algydarlar we bergidarlar bilen hasaplaşyklar	56200	
70	Zähmet haky boýunça hasaplaşyklar		91600
68	Býujet bilen hasaplaşyklar		56600
69	Durmuş ätiýaçlandyrmalary boýunça hasaplaşyklar		30200
85	Esaslyk maýa		800000
88	Ýörite maksatly gaznalar		129200
Jemi		1107600	1107600

II. 2008-nji ýylyň aprel aýyndaky hojalyk amallary

7.2-nji tablisa

T/b	Senesi	Ilkinji resminamalaryň ady we hojalyk amallarynyň mazmuny	Pul möçberi (manat)
1.	5.04.	006412 belgili haryt-ulag üsthaty. Haryt iberijilerden harytlar gelip gowuşdy	160800
2.	5.04.	Hasaplaşyk hasabyndan bankyň göçürmesi. a) Alyjylardan pul serişdeleri geldi	241000
		b) Kassa çek boýunça nagt pul alyndy Jemi:	96200

		Şol sanda:	
		-zähmet hakyny bermek üçin	91600
		-iş saparyna çykdajylar üçin	4600
		ç) Ugradan harytlary üçin haryt iberijilere bergi üzmek üçin geçirilen pul	100400
		d) Durmuş ätiýaçlandyryş we üpjünçilik edaralaryna bergi üzmek üçin geçirilen pul	30200
3.	5.04.	17-nji hasaplaşyk-töleg wedomosty, 28-nji çykdajy kassa orderi.	
		Işgärlere geçen aý üçin zähmet haky berildi	91600
4.	5.04.	29-njy çykdajy kassa orderi.	
		G.D. Durdyýewe iş saparynyň çykdajylary üçin hasabat bermek şerti bilen nagt pul berildi	4600
5.	21.04.	Hasaplaşyk hasabyndan bankyň göçürmesi.	
		Salgytlar boýunça býujete bergileri üzmek üçin pul geçirildi	56600
6.	30.04.	Iş wagtyny peýdalanmagyň hasap tertibi, 10-njy hasaplaşyk wedomosty.	
		Kärhananyň işgärlerine zähmet haky hasaplanyldy	70800
7.	30.04.	Zähmet hakynyň 20% möçberinde durmuş ätiýaçlandyrmasyna geçirilmeli puluň möçberi hasaplandy	14160
8.	30.04.	Kärhananyň işgärleriniň zähmet hakyndan girdeji salgydy tutuldy	6400
9.	30.04.	Kärhananyň işgärleriniň zähmet hakyndan ilatly ýerleri abadanlaşdyrmak üçin ýygym tutuldy	640
10.	30.04.	Esasy serişdeleriň könelmesi hasaplanylýan 6-njy wedomost.	
		Esasy serişdeleriň könelen gymmaty hasaplanyldy	6400
11.	30.04.	092970-121280 belgili haryt-ulag üsthatlary.14-21-nji hasap-fakturalar.	
		Satylan we alyjylar tarapyndan tölenen harytlaryň satyn alnan gymmaty satylan hasabyna geçirildi	144600
12.	30.04.	Buhgalteriýanyň hasaplamasy.	
		Satylan harytlara düşýän dolanyşyk çykdajylary satuw hasabyna geçirildi	91360
13.	30.04.	Goşulan baha üçin salgydyň hasaplamasy.	
		2008-nji ýylyň aprel aýy üçin tölemäge degişli goşulan baha üçin salgyt hasaplandy	17352
14.	30.04.	Buhgalteriýanyň güwanamasy.	
		Hasabat aýyndaky peýda kesgitlenildi we hasapda görkezildi	87688
15.	30.04.	2008-nji ýylyň aprel aýy üçin peýda salgydynyň hasaplamasy.	
		Hasabat aýy üçin tölemäge degişli peýda salgydy hasaplanyldy	17538

“Goňur” kärhanasynyň
2008-nji ýylyň aprel aýy üçin hojalyk amallaryň hasabat depderi

7.3-nji tablisa

T/b	Resminama		Amalyň mazmuny	Pul möçberi (manat)	01		02		41		44		46		50		51		60		We beýlekiler	
					Dt	Kt	Dt	Kt	Dt	Kt	Dt	Kt	Dt	Kt	Dt	Kt	Dt	Kt	Dt	Kt	Dt	Kt
	Senesi	Belgisi	2008-nji ýylyň aprel aýynyň 1-ine galyndy		601000				144600						5000		300800					
1	05.04.	006412	Haryt iberijilerden harytlar gelip gowuşdy	160800					160800											160800		
2	…	…	….	…																		
			2008-nji ýylyň aprel aýyndaky aýlanyşyk																			
			2008-nji ýylyň maý aýynyň 1-ine galyndy																			

7.2-nji mysal

Mysalyň maksady: buhgalter hasabynyň ýönekeýleşdirilen görnüşindäki esasy belliknamalar bilen iş endigini berkitmek.

Hojalyk amallarynyň hasap depderinde getirilen hasaplaryň aragatnaşyklarynyň esasynda hojalyk amallarynyň mazmunyny kesgitläp, 3-nji sütünde ýazmaly.

Mysal işlemek üçin maglumatlar:

7.4-nji tablisa

2008-nji ýylyň maý aýyndaky hojalyk amallarynyň hasap depderi

T/b	Senesi	Hojalyk amallarynyň mazmuny	Pul möçberi (manat)	10		20		51		60		68		70	
				Dt	Kt	Dt	Kt	Dt	Kt	Dt	Kt	Dt	Kt	Dt	Kt
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
		01.05. 2008ý. Galyndy						161000							
1.	04.05.		81600	81600							81600				
2.	06.05.		61000						61000	61000					
3.	10.05.		21600		21600	21600									
4.	30.05.		30400			30400									30400
5.	30.05.		2000										2000	2000	
		Aýdaky aýlanyşyk	196000	81600	21600	52000	-	-	61000	61000	81600	-	2000	2000	30400
		01.06. 2008ý. Galyndy		60000	-	52000	-	100000	-	-	20600	-	2000	-	28400

7.3-nji mysal

Buhgalter hasabynyň memorial-order* görnüşi.

Mysalyň maksady: buhgalter hasabynyň memorial-order görnüşindäki belliknama-larynda hasap ýazgylarynyň tertibini öwrenmek.

7.1-nji mysalyň maglumatlaryny peýdalanyp memorial-orderleri, memorial-orderleriň bellik depderini, Baş depderi (her hasaba birini), şeýle hem aýlanyşyk wedomostyny düzmeli:

Memorial-order

2008-nji ýylyň ____________________ aýy üçin

Ýazgynyň mazmuny	Hasaplaryň aragatnaşygy		Pul möçberi (manat)
	Debet	Kredit	
Hemmesi			

Bellik depderi

2008-nji ýylyň ____________________ aýy üçin

Memorial-orderleriň belgisi	Senesi	Pul möçberi (manat)
Jemi		

Baş depder

Hasap______________________

Debet Kredit

Memorial orderiň belgisi	Hasaplaryň kreditinden						Debet boýunça jemi	Hasaplaryň debetine						Kredit boýunça jemi
	01______200__ ýyla galyndy													
	01______200__ ýyla galyndy													

Mysaly işlemegiň usuly boýunça görkezme

Ýumşy ýerine ýetireniňde her bir hojalyk amalyny diňe bir memorial orderde görkezmelidir. Hojalyk amallaryny memorial orderlerde ýazanyňdan soňra olardaky

- Memorial –ýatlama, order-ygtyýar, buýruk

umumy jemi hasaplamalydyr, jemlemelidir. Mysaly işlemek üçin, şu aşakdaky memorial orderleri açmaklyk maslahat berilýär:

№ 1 – kassa amallarynyň hasaby boýunça;

№ 2 – hasaplaşyk hasaby boýunça amallaryň hasaby üçin;

№ 3 – harajatlaryň (dolanyşyk çykdajylarynyň), zähmet haky boýunça amallaryň hasaby üçin;

№ 4–maddy gymmatlyklaryň (harytlaryň), olaryň ýüklenişiniň, satylyşynyň, maliýe netijeleriniň we olaryň paýlanylyşynyň hasaby boýunça.

Her jemlenen hasap boýunça Baş depderde memorial orderleriň maglumatlarynyň esasynda ýazgylar şunuň ýaly geçirilýär: memorial orderiň belgisi, hasabyň debeti we krediti boýunça jemi möçberler aragatnaşykdaky hasaplar boýunça görkezilýär. Hemme memorial orderlerdäki maglumatlary her bir jemlenen hasap boýunça ýazanyňdan soňra, indiki aýyň birinji gününe soňky galyndy (saldo) kesgitlenilýär. Hasap ýazgylarynyň dogrulygyny barlamak maksady bilen Baş depder boýunça galyndylary, aýlanyşyklary jemlenen hasaplar boýunça aýlanyşyk wedomosty bilen deňeşdirilýär. Aýlanyşyk wedomostyndaky ähli hasaplar boýunça aýlanyşyklar “Bellik depderindäki” ýazgylaryň jemine deň bolmalydyr.

7.4-nji mysal

Hasabyň žurnal-order görnüşi

Mysalyň maksady: buhgalter hasabynyň žurnal-order görnüşindäki hasap belliknamalarynyň, ýagny kassa depderiniň (kassiriň hasabatynyň), 1-nji žurnal-orderiň, 1-nji wedomostyň we 50 “Kassa” hasaby boýunça Baş depderiň doldurylyş tertibini öwrenmek.

Aşakda getirilýän maglumatlaryň esasynda kassa depderine aýyň başyndaky galyndyny we hasabat aýyndaky hojalyk amallaryny geçirilen seneleri boýunça ýazmaly. 1-nji žurnal-orderi we 1-nji wedomosty açmaly we olarda kassiriň hasabatynyň esasynda amallary ýazgy etmeli.

Mysaly işlemegiň usuly boýunça görkezme

Kassa depderini kassa amallarynyň amala aşyrylan senelerine laýyklykda, günüň başyndaky we güniň soňundaky galyndylary görkezip doldurmalydyr

Kassa depderiniň bir kagyzynyň görnüşi:

Kassa depderi

Kassa “______ ” _______________ 2008ý. Kagyz ___

Resminama-nyň belgisi	Kimden alyndy ýa-da kime berildi	Aragatnaşykdaky hasabyň belgisi	Girdeji	Çykdajy
1	2	3	4	5
	Günüň başyndaky galyndy			x
	Günüň ahyryndaky galyndy			
	Şol sanda zähmet haky üçin			x

Aýyň başyndaky pul serişdeleriň galyndysy we 50 “Kassa” hasabynyň debeti boýunça amallar kassiriň hasabatyna laýyklykda 1-nji wedomostda ýazylýar. 1-nji wedomostyň görnüşi aşakda getirilýär.

50 “Kassa” hasabynyň krediti boýunça kassa amallary, 1-nji žurnal-orderde ýazylýarlar. 1-nji žurnal-orderiň görnüşi aşakda getirilýär.

Kassiriň her hasabatyna 1-nji žurnal-orderde we 1-nji wedomostda aýratyn bir serir berilýär.

Barlag maksady bilen şu belliknamalarda näçe setir bar bolsa, edil şonça hem kassiriň hasabaty bolmalydyr.

1-nji žurnal-orderiň we 1-nji wedomostyň bir aýdaky maglumatlarynyň jeminiň esasynda kassadaky pul serişdeleriniň soňky galyndysy (saldosy) çykarylýar. Ol 1-nji wedomostda görkezilýär we Kassa depderindäki aýyň iň soňky gününiň ahyryna galan galyndy bilen deňeşdirilýär.

Baş depdere ýazgylar 1-nji žurnal-orderiň jemleýji maglumatlarynyň esasynda, pul serişdeleriniň galyndysy bolsa 1-nji wedomostyň esasynda geçirilýär.

1-nji wedomot

50 “Kassa” hasabynyň debeti boýunça

_____________ 2008 ____ ýylyň __________________ aýy üçin

(Kärhana)

Aýyň başyndaky galyndy _______________manat

Ýazgynyň belgisi	Senesi	50-nji hasabyň debetine beýleki hasaplaryň kreditinden								50-nji hasabyň debeti boýunça jemi
		46	51	52	55	71	76	73	we ş.m.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	Jemi									

Aýyň ahyryndaky galyndy ________________manat

1-nji žurnal-order

50 “Kassa” hasabynyň krediti boýunça

____________ 2008 ____ ýylyň ___________________ aýy üçin

(Kärhana)

Ýazgy-nyň belgisi	Senesi	50-nji hasabyň kreditinden beýleki hasaplaryň debitine								50-nji hasabyň krediti boýunça jemi
		51	70	71	we ş.m.					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	Jemi									

Baş kitap

Hasap____________________________
san belgisi, ady

Aý	Debet boýunça aýlanyşyk						Galyndy	
	___-nji hasabyň kreditinden __-nji žurnal-order boýunça	___-nji hasabyň kreditinden __-nji žurnal-order boýunça	___-nji hasabyň kreditinden __-nji žurnal-order boýunça	___-nji hasabyň kreditinden __-nji žurnal-order boýunça	Jemi	K-t boýunça aýlanyşyk-jemi	D-t	K-t
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Mysaly işlemek boýunça maglumatlar:

1. 2008-nji ýylyň 1-nji noýabrynda kassadaky pul serişdeleriniň galyndysy 300 manat.
   Kassada saklamaly puluň aňry çägi 500 manat.
2. 2008-nji ýylyň noýabr aýynda kassadaky pul serişdeleriň hereketi boýunça hojalyk amallary.

T/b	Sene	Resminama we hojalyk amallarynyň mazmuny	Jemi, manat
1.	5.11.2008ý.	35-nji girdeji kassa orderi. Hasaplaşyk hasabyndan 675446 belgili çek boýunça kassa pul alyndy Jemi Şol sanda: Zähmet hakyny tölemek üçin Hojalyk çykdajylary üçin	 80000 79500 500
2.	5.11.2008ý.	41-nji çykdajy kassa orderi. 33-nji töleg wedomosty. Işgärlere oktýabr aýynyň zähmet haky berildi	79500
3.	5.11.2008ý.	42-nji çykdajy kassa orderi. D.Amanowa iş sapary üçin pul berildi	500
4.	20.11.2008ý.	36-njy girdeji kassa orderi. Işgärlere hakujy tölemek üçin hasaplaşyk hasabyndan 675447 belgili çek boýunça pul alyndy	36000
5.	20.11.2008ý.	43-nji çykdajy kassa orderi. 34-nji töleg wedomosty. Işgärlere noýabr aýy üçin hakujy berildi	36000
6.	31.11.2008ý.	37-nji girdeji kassa orderi. H.Meredowdan hasabat berilmeli puluň harçlanmadyk galyndysy kabul edildi	50

7-nji tema boýunça bilimiňi özbaşdak barlamak üçin sorag-jogaplar (barlagnamalar)

T/b	Sorag	T/b	Jogaplar
1.	Buhgalter hasabynyň görnüşleri - bu:	1. 2. 3. 4.	Buhgalter hasabynyň belliknamalarynyň toplumy. Maglumatlary işlemekligiň tilsimatlarynyň prosesidir. Maglumatlary bellige almaklygyň yzygiderliligidir. Düzüm bölekleriniň ulgamy, olaryň ilkinji resminamalar bilen aragatnaşygy, şeýle hem hasap maglumatlarynyň netijelerini almaklygyň (tabşyrmaklygyň) usullarydyr.
2.	Buhgalter hasabynyň belliknamalary ýazgylaryň hasaba alnyş yzygiderlilik alamaty boýunça şu aşakdakylara bölünýär:	1. 2. 3. 4.	Wagt yzygiderligi (hronologiki) we ulgamlaýyn (amala aşyrylan wagtlary we tertipleýin). Jemlenen we jikme-jik. Jemlenen we amala aşyrylan wagtlary. Amala aşyrylan wagtlary we jikme-jik.
3.	Buhgalter hasabynyň belliknamalary maglumatlaryň umumylaşdyrylan derejeleri boýunça şu toparlara bölünýärler:	1. 2. 3. 4.	Ulgamlaýyn we jikme-jik. Jemlenen we amala aşyrylan wagtlary. Jikme-jik we jemlenen. Amala aşyrylan wagtlary we jikme-jik.
4.	Buhgalterk hasabynyň belliknamalary daşky görnüşleri boýunça şu toparlara bölünýärler:	1. 2. 3. 4.	Depderler, perfokartalar, žurnallar. Kartoçkalar, aýry-aýry kagyzlar, depderler. Depderler, magnit lentalary, kartoçkalar. Depderler, kartoçkalar, aýratyn kagyzlar, perfokartalar, magnit diskleri.
5.	Hasap belliknamalarynda ýalňyşlar ýüze çykýarlar:	1. 2. 3. 4.	lokallaýyn we işgäriň harsallylygy sebäpli. Işgäriň harsallygy we hasaplaýjy tehnikanyň bozuklygy sebäpli. lokallaýyn we tranzitleýin. Tranzitleýin we sanlaýyn.
6.	Jemlenen hasaplaryň debetdäki we kreditdäki aýlanyşyklarynyň deň çykmazlygy boýunça ýalňyşlaryň ýüze çykarylyşy:	1. 2. 3. 4.	Saýlaşdyrmak usuly bilen. Gyzyl ýazgy usuly bilen. Hersiniň gapdalyna toýnujak goýmak usuly bilen (punktirowka). Çyzmak usuly bilen (korrektura).
7.	Žurnal-orderleriň gurluşlarynyň esasyna goýlan alamat:	1. 2. 3. 4.	Erkin. Debetleýin. Kreditleýin. Garyşyk.
8.	Žurnal-orderlerde jemlenen we jikme-jik hasaplar boýunça ýazgylar şu usullar bilen utgaşdyrylýar:	1. 2. 3. 4.	Şahmatlaýyn. Setirleýin. Garyşyk. Setirleýin-pozisiýaly, şahmatlaýyn-garyşyk.

9.	Buhgalter hasabynyň memorial-order görnüşinde esasy belliknama haýsydyr?	1. 2. 3. 4.	Baş žurnal. Baş depder. Memorial-order. Žurnal-order.
10.	Buhgalter hasabynyň žurnal--order görnüşinde haýsy belliknama esasydyr?	1. 2. 3. 4.	Baş žurnal. Žurnal-order. Memorial-order. Baş depder.

8-nji tema. Buhgalter hasabynda ilkinji gözegçilik

Mysallaryň maksady: buhgalter hasabyny ýöretmek üçin esas bolup durýan resminamalar bilen tanyşmak, olary öz eliň bilen doldurmak we dürli häsiýetler boýunça toparlara bölüşdirip öwrenmekdir. Hasabyň maglumatlarynyň dogrulygyny barlamak we ynamdarlygyny üpjün etmek üçin geçirilýän tükelleme usulyny öwrenmek, onuň haýsy ýagdaýlarda hökman we kim tarapyndan, nähili geçirilýändigini, netijeleriň hasapda görkezilişini öwrenmekdir.

8.1-nji mysal

Ilkinji resminamalary toparlara bölmek.

Mysalyň maksady: ilkinji resminamalaryň toparlara bölünişini özleşdirmek.

Aşakda getirilen resminamalaryň sanawynyň esasynda olary aşakdaky görnüşli tablisa laýyklykda toparlara bölmeli.

8.1-nji tablisa

Resminamalaryň atlary	Bölünýän toparlary			
	Buýruk beriji	Ýerine ýetiriji (aklaýjy)	Buhgalteriýada doldurylýan	Utgaşdyrylan

Resminamalar haýsy topara degişli bolsa, degişli sütünde "+" belgisi bilen bellenilýär.

Mysal işlemek üçin maglumatlar:

1. Material gymmatlyklary almaga ynanç haty.
2. Materiallary kabul ediş ykrar haty.
3. Işe kabul etmek barada buýruk.
4. Girdeji kassa orderi.
5. Esasy serişdeleri kabul ediş ykrar haty.
6. Materiallary almak üçin talapnama.
7. Töleg tabşyrygy.
8. Hasabat bermeli adamynyň hakujy hasabaty.
9. Zähmet hakyny hasaplaýyş wedomosty.
10. Alyp-satmaklyk şertnamasy.
11. Tükelleýiş toparyny döretmek baradaky buýruk.
12. Esasy serişdeleriň ulanyş tutumlaryny hasaplanyş wedomosty.
13. Iş wagtyny hasaba alyş tabeli.
14. Çykdajy kassa orderi.
15. Umumy hojalyk çykdajylaryny paýlamaklygyň hasaplanyş güwä haty.
16. Hasap-faktura.

8.2-nji mysal

Mysalyň maksady: ilkinji resminamalara haýsy wezipedäki adamlaryň gol çekýändigini bilmeklik.

Mysal işlemek üçin maglumatlar:

I. Kärhananyň wezipeli adamlarynyň sanawy:

1. Kärhananyň ýolbaşçysy.
2. Baş hasapçy.

3. Baş konstruktor.
4. 1-nji sehiň başlygy.
5. Materiallar ambarynyň ambar müdiri.
6. Kassir.
7. 1-nji sehiň brigadiri.
8. 1-nji sehiň mehanigi.
9. Dispetçer bölüminiň müdiri.
10. Zähmet we iş haky bölüminiň müdiri.

Şu aşakdaky resminamalara ýokarda görkezilen wezipeli adamlaryň haýsylary gol çekmäge borçludyrlar (tertip belgilerini goýuň):
Girdeji kassa orderi: ____

1-nji sehden stanogy hasapdan öçüriş ykrar haty: ____________________________

Býujete salgytlary geçirmäge töleg tabşyrygy: ______________________________

Materiallary almak üçin talapnama: _____________________________________

II. Aýratyn gymmat we gyt materiallary bermäge kimler gol çekmeli (hödürlenýän sanawdan saýlaň):
1. Kärhananyň ýolbaşçysy.
2. Baş hasapçy.
3. Ammara jogapkär.
4. Kassir.
5. Maddy-tehniki üpjünçilik bölüminiň müdiri.
6. Önümçilik işleri üçin şu materiallar kime zerur bolsa, şol işgär.
7. Kärhananyň ýolbaşçysy tarapyndan tassyklanan resminamalara gol çekmäge hukugy bar adamlar.

8.3-nji mysal

Şu aşakdakylardan tükellemäniň maksadyny saýlaň. Tükelleme haýsy maksat bilen geçirilýär? Dogry jogaplary saýlaň:
1. Haryt-maddy gymmatlyklaryň, pul serişdeleriň hakykat ýüzünde bardygyny ýüze çykarmak;
2. Maddy gymmatlyklary toparlara bölmek;
3. Zaýalanan we geregi ýok maddy gymmatlyklary ýüze çykarmak;
4. Haryt-maddy gymmatlyklaryň we pul serişdeleriniň saklanyş düzgünlerini we şertlerini barlamak;
5. Haryt-maddy gymmatlyklary edinmäge harajatlary ýüze çykarmak;
6. Haryt-maddy gymmatlyklary kärhananyň aýlanyşyk serişdeleriniň düzümine goşmaklyk;
7. Balansda hasaba alnan haryt-maddy gymmatlyklaryň hakyky gymmatyny, pul serişdeleriň, algylaryň we bergileriň jemini barlamak;
8. Material gymmatlyklaryň we pul serişdeleriň gorap saklanylyşyna gözegçilik etmek;
9. Maddy gymmatlyklaryň nämeden ybaratdygyny, olaryň her biriniň paýyny kesgitlemek.

8.4-nji mysal

Haýsy ýagdaýlarda tükelleme hökmany tertipde geçirilýär? Şu aşakdakylardan dogrusyny saýlaň:

1. Maddy jogapkär adamlar iş ýerlerini çalşanda;
2. Bölümçäniň (sehiň) başlygy işden boşadylanda;
3. Önüm öndürmeklik tilsimatlarynyň hemmesinde önüm işlenip geçenden soň;
4. Ogrlyk, talaňçylyk, wezipeden hyýanatçylykly peýdalanyp, emläkleriň sowulmagy we zatlaryň zaýalanmagy baradaky ýagdaýlar bilnende;
5. Ỳyllyk hasabatynyň düzülmeziniň öň ýanynda;
6. Ỳangyndan ýa-da tebigy betbagtçylykdan soň;
7. Önüm ibermeklik üçin şertnama baglaşylanda;
8. Ỳerine ýetirilen iş kabul edilende;
9. Kärhana paýdarlar jemgyýetine öwrülen ýagdaýynda;
10. Ambardan maddy-gymmatlyklar satylanda;
11. Kärhana ýapylanda (ýatyrlanda).

8.5-nji mysal

Şu aşakda getirilen serişdeler näçe wagtdan hökmany tükelleme geçirilmäge degişlidir?

1. Esasy serişdeler.
2. Düýpli maýa goýumlar.
3. Tamamlanmadyk önümçilik.
4. Ammardaky taýýar önümler.
5. Çig mallar, materiallar, ýarym önümler, arzan we tiz könelýän zatlar.
6. Kitaphanadaky kitaplar.
7. Kassadaky pul serişdeleri.
8. Bank bilen hasaplaşyk.
9. Nebit we nebit önümleri.
10. Gymmat bahaly metallar.
11. Salgyt boýunça tölegler.
12. Algydarlar we bergidarlar bilen hasaplaşyklar.

8.6-nji mysal

Kassadaky pul serişdeleriniň tükellemesi geçirilende nämeleriň barlanylýandygyny aşakda getirilenlerden saýlaň:

1. Girdeji we çykdajy kassa orderleriniň blankalary (boş, doldurylmadyklary);
2. Nagt pullar;
3. Paýnamalaryň, paýnamalaryň sertifikatlarynyň, obligasiýalaryň we ş.m. blankalary;
4. Hasaplaýjy tehnika;
5. Poçta markalary;
6. Döwlet gümrük markalary;
7. Dynç alyş öýlerine ýollamalar;
8. Töleg wedomostlarynyň resmi kagyzlary;
9. Kanselýariýa degişli zatlar (hatlar, kagyz-galamlar).

8-nji tema boýunça talyplaryň bilimini özbaşdak barlamak üçin sorag-jogaplar (barlagnamalar)

1.	Tükelleme diýip nämä düşünilýär?	1. Hasap ýazgylarynyň hakykatda bar bolan serişdeler bilen deňeşdirip görülmegi; 2. Maddy gymmatlyklaryň, pul serişdeleriniň bardygyny we ýagdaýyny barlamak; 3. Ogrlygy ýüze çykarmak maksady bilen serişdeleriň bardygyny barlamak; 4. Maddy gymmatlyklaryň, pul serişdeleriň, hasaplaşyklaryň, serişdeleriň emele gelen çeşmeleriniň barlygyny we ýagdaýyny barlamak we hasap ýazgylarynyň dogrulygyny kesgitlemek.
2.	Öz içine alýan obýektleriniň göwrümi boýunça ähli tükellemäni şeýle toparlamak mümkinmi?	1. Hemişelik we doly; 2. Meýilnamalaşdyrylan we duýdansyz; 3. Doly we bölekleýin; 4. Duýdansyz we doly.
3.	Geçirilýän wagtlary boýunça tükellemeleri şu toparlara bölmek mümkinmi?	1. Hemişelik we doly; 2. Duýdansyz we meýilnamalaýyn; 3. Doly we bölekleýin; 4. Doly we duýdansyz.
4.	Umumy zawod ammarynda kem gelen materiallary nähili ýazgy bilen hasapda görkezýärler?	1. D-t 84 "Kem çykmalar we gymmatlyklaryň zaýalanmagyndan çekilen ýitgiler" hasaby K-t 10 " Materiallar" hasaby; 2. D-t 10 "Materiallar" hasaby K-t 84 "Kem gelmeler we gymmatlyklaryň zaýalanmagyndan çekilen ýitgiler" hasaby; 3. D-t 84 "Kem çykmalar we gymmatlyklaryň zaýalanmagyndan çekilen ýitgiler" hasaby K-t 26 "Umumy hojalyk çykdajylary" hasaby; 4. D-t 80 "Peýdalar we zyýanlar" hasaby K-t 84 "Kem çykmalar we gymmatlyklaryň zaýalanmagyndan çekilen ýitgiler" hasaby.
5.	Dt-50 "Kassa", Kt-68 "Býujet bilen hasaplaşyklar" buhgalter ýazgysy nämäni aňladýar?	1. Býujetden kassa pul gelmegi; 2. Döwlet kärhanalarynda tükellemäniň netijesinde ýüze çykarylan kassadaky artykmaç pullaryň girdeji edilmegi; 3. Hasabat bermeli adamlardan kassa pul gelmegi; 4. Kassadaky kem gelen pullaryň

		hasapdan öçürilmegi.
6.	Kärhananyň bölümçesindäki ammarda materiallaryň tebigy ýitgileriň kesgitlenen ölçeginiň çäginden aşa kem gelmegi nähili ýazgy bilen hasapdan öçürilýär?	1. D-t 10 “Materiallar” hasaby K-t 25 “Umumy önümçilik çykdajylary” hasaby; 2. D-t 25 “Umumy önümçilik çykdajylary” hasaby K-t 84 “Kem çykmalar we gymmatlyklaryň zaýalanmagyndan çekilen ýitgiler” hasaby; 3. D-t 84 “Kem çykmalar we gymmatlyklaryň zaýalanmagyndan çekilen ýitgiler” hasaby K-t 10 “Materiallar” hasaby; 4. D-t “Kem çykmalar we gymmatlyklaryň zaýalanmagyndan çekilen ýitgiler” hasaby Kt-26 “Umumy hojalyk çykdajylary” hasaby.
7.	Hasapda ilkinji gözegçilik haýsy maksat bilen guralýar?	1. Hojalyk işlerini barlamak we seljermek üçin; 2. Buhgalterlik hasabynyň hasaplar ulgamynda ýazgylary ýöretmek (alyp barmak) üçin; 3. Gözegçilik edilýän hadysalary (wakalary) soňra gaýtadan işläp maglumat görkezijilerine öwürmek üçin; 4. Ilkinji resminamalary düzmeklik üçin.
8.	Ilkinji gözegçilik näme?	1. Buhgalterlik hasap ulgamyny maglumatlar bilen üpjün etmekdir; 2. Hojalyk amallarynyň faktlary barada maglumatlary bahalamaklyk we saýlap almaklyk; 3. Obýektleriň we faktlaryň saýlap alnan häsiýetlerini hasaba almak üçin beýan etmeklik; 4. Maglumatlary soňraky işläp taýýarlamak üçin geçirmeklik.
9.	Buhgalter resminamalary maksatlary boýunça haýsy toparlara bölünýär?	1. Toplaýjy we bir gezeklik; 2. Daşarky we içerki; 3. Buýruk beriji, ýerine ýetiriji, buhgalteriýada doldurylýan we utgaşdyrylan; 4. Ilkinji we jemleýji.
10.	Şu resminamalaryň haýsy biri buhgalteriýada doldurylýana girýär?	1. Hasap-faktura; 2. Girdeji kassa orderi; 3. Girdeji order; 4. Arzan we tiz könleýän zatlaryň könelmesiniň hasaplanyşy.

1-nji goşundy

Kärhanalaryň maliýe-hojalyk işleriniň buhgalterlik hasaba alnyşynyň hasaplarynyň meýilnamasy

Hasaplaryň ady	belgisi
I bölüm. Esasy serişdeler we beýleki uzak möhletleýin goýumlar	
Esasy serişdeler	01
Esasy serişdeleriň könelmegi	02
Uzak möhletleýin kärendesine alnan esasy serişdeler	03
Maddy däl aktiwler	04
Maddy däl aktiwleriň könelmegi	05
Uzak möhletleýin maliýe goýumlary	06
Oturdylmaga degişli enjamlar	07
Düýpli maýa goýumlar	08
Gelmeli kärende borçlary	09
II bölüm. Önümçilik ätiýaçlyklary	
Materiallar	10
Ösdürimdäki we bakydaky mallar	11
Arzan we tiz könelýän zatlar	12
Arzan we tiz könelýän zatlaryň könelmegi	13
Maddy gymmatlyklara gaýtadan baha kesilmegi	14
Materiallary taýýarlamak we satyn almak	15
Materiallaryň gymmatyndaky gyşarmalar	16
…………………………………………………………………..	17
………………………………………………………………….	18
Satyn alnan gymmatlyklar boýunça goşulan baha üçin salgyt	19
III bölüm. Önümçilik harajatlary	
Esasy önümçilik	20
Öz öndüren ýarymtaýýar önümleri	21
…………………………………………………………………	22
Kömekçi önümçilikler	23
………………………………………………………………….	24
Umumy önümçilik çykdajylary	25
Umumy hojalyk çykdajylary	26
…………………………………………………………………..	27
Önümçilikdäki zaýaçylyk	28
Hyzmat ediji önümçilikler we hojalyklar	29
Düýpli däl işler	30
Geljek döwürleriň çykdajylary	31
…………………………………………………………………..	32
…………………………………………………………………..	33
…………………………………………………………………..	34
…………………………………………………………………..	35
…………………………………………………………………..	36
…………………………………………………………………..	37
…………………………………………………………………..	38
…………………………………………………………………..	39

IV bölüm. Taýýar önümler, harytlar we ýerlemek	
Taýýar önümler	40
Harytlar	41
Söwda goşundysy	42
Täjirçilik çykdajylary	43
Dolanyşyk harajatlary	44
Ýüklenen harytlar, ýerine ýetirilen işler we hyzmatlar	45
Önümleri (işleri, hyzmatlary) ýerlemek	46
Esasy serişdeleriň ýerlenilmegi we gaýry çykmagy	47
Gaýry aktiwleriň ýerlenilmegi	48
…………………………………………………………………………..	49
V bölüm. Pul serişdeleri	
Kassa	50
Hasaplaşyk hasaby	51
Daşary ýurt pullarynyň hasaby	52
…………………………………………………………………………..	53
…………………………………………………………………………..	54
Banklardaky ýörite hasaplar	55
Pul resminamalary	56
Geçirilen pullaryň ýoldakylary	57
Gysga möhletleýin maliýe goýumlar	58
…………………………………………………………………………..	59
VI bölüm. Hasaplaşyklar	
Haryt iberijiler we potratçylar bilen hasaplaşyklar	60
Berlen hakujy tölegler boýunça hasaplaşyklar	61
Satyn alyjylar we iş buýrujylar bilen hasaplaşyklar	62
Bildirilen nägilelikler boýunça hasaplaşyklar	63
Alnan hakujy tölegler boýunça hasaplaşyklar	64
Emläk we şahsy ätiýaçlandyrmalary boýunça hasaplaşyklar	65
…………………………………………………………………………..	66
Döwlet gaznalary bilen hasaplaşyklar	67
Býujet bilen hasaplaşyklar	68
Durmuş ätiýaçlandyrmalary boýunça hasaplaşyklar	69
Zähmet haky boýunça hasaplaşyklar	70
Hasabat bermeli adamlar bilen hasaplaşyklar	71
…………………………………………………………………………..	72
Gaýry amallar boýunça işgärler bilen hasaplaşyklar	73
…………………………………………………………………………..	74
Döredijiler bilen hasaplaşyklar	75
Her hili algydarlar we bergidarlar bilen hasaplaşyklar	76
Hökümetiň karary bilen üzlüşmeklik möhleti gaýra goýlan algy-bergiler boýunça hasaplaşyklar	77
Golçur kärhanalar bilen hasaplaşyklar	78
Pudakiçi hasaplaşyklar	79
VII bölüm. Maliýe netijeler we peýdanyň ulanylyşy	
Peýdalar we zyýanlar	80
Peýdanyň ulanylyşy	81
Şübheli bergi – borçlaryň ätiýaçlyklary	82

Geljek döwürleriň girdejileri	83
Kem çykmalar we gymmatlyklaryň zaýalanmagyndan çekilen ýitgiler	84
VIII bölüm. Gaznalar we ätiýaçlyklar	
Esaslyk maýa	85
Ätiýaçlyk gory	86
Paýlanylmadyk peýda (ýapylmadyk zyýan)	87
Ýörite maksatly gaznalar	88
Geljekki çykdajylaryň we tölegleriň ätiýaçlyklary	89
IX bölüm. Karzlar we maliýeleşdirmeler	
Banklaryň gysga möhletleýin karzlary	90
……………………………………………………………………………..	91
Banklaryň uzak möhletleýin karzlary	92
Işgärler üçin banklaryň karzlary	93
Gysga möhletleýin gaýry karzlar	94
Uzak möhletleýin gaýry karzlar	95
Maksatly maliýeleşdirmeler we gelip gowuşmalar	96
Tölenmeli kärende borçlary	97
……………………………………………………………………………..	98
……………………………………………………………………………..	99

Balansdan daşary hasaplar

Hasaplaryň ady	Belgisi
Kärendesine alnan esasy serişdeler	001
Jogapkärçilikli saklamaga alnan haryt-maddy gymmatlyklar	002
Gaýtadan işlemäge alnan materiallar	003
Sataryna kabul edilen harytlar	004
Gurnamak üçin alnan enjamlar	005
Berk hasabatly resmi kagyzlar	006
Tölege ukypsyz bergidarlaryň bergileriniň, zyýanyň hasabyna öçürileni	007
Alnan borçlary we tölegleri üpjün etmek	008
Berlen borçlary we tölegleri üpjün etmek	009
Oturdylan köp ýyllyk agaçlar	010

2-nji goşundy

**Türkmenistanyň Ministrler
Kabinetiniň Başlygynyň
Orunbasarynyň 2009-njy ýylyň
23-nji fewralynda
JT/04 belgili buýrugy
bilen tassyklanyldy**

200___ ýylyň ______________________ üçin

(1 çärýegi, ýarym ýyly, 9 aýy, ýyllyk)

Kärhananyň (guramanyň)

MALIÝE HASABATY

Ady____

(hasabat berýän kärhananyň (guramanyň) doly ady)

____

Sebit (welaýat, şäher, etrap) ________________________________

____

Salgysy (aragatnaşyk belgisi, köçe, jaý №) ______________________

____

Telefon: ______________________ **Faks:** ___________________

Dolandyryş edarasy _____________________________________

Eýeçiligiň görnüşi ______________________________________

Guramaçylyk hukuk görnüşi ______________________________

Ykdysady işiň (pudagyň) esasy görnüşi:

____

____

Ölçeg birligi __________________

	Belgisi
TKGDK	
TATODK	
TDOIDK	
THEGDK	
TGHGDK	
TYIGK	
HHPDK	

Iberilen senesi______________________

Gelip gowşan senesi_________________

Tabşyrmaly möhleti_________________

Kärhananyň (guramanyň) maliýe hasabatynyň düzümi:

	DDUK boýunça belgisi
• № 1-maliýe görnüş "Kärhananyň balansy"..	
• № 2-maliýe görnüş "Maliýe netijeler we olaryň ulanylyşy barada hasabat"	
• № 4-maliýe görnüş "Pul serişdeleriň hereketi barada hasabat"....................	
• № 5-maliýe görnüş "Kärhananyň balansyna goşundy"................................	

• Maliýe hasabatyny aýdyňlaşdyrýan ýazgy;

• Auditorlyk netije-hökmany auditorlyk barlagyna degişli bolan kärhanalar (guramalar) üçin (ýyllyk maliýe hasabatyň düzüminde berilýär);

• Bergidarlar we algydarlar barada maglumat;

• Türkmenistanyň Statistika baradaky döwlet komitetiniň tassyklan № 5-H „Kärhananyň önüm (iş, hyzmat) öndürmeklige eden harajatlary barada hasabaty" görnüşi.

Bulardan başga-da, döwlet eýeçiligindäki kärhanalar we guramalar:

- pudakiçi algy-bergiler barada maglumat;

- özara algy-bergileriň hasaplaşygynyň geçirilişi barada maglumaty goşýarlar.

200__ nji ýylyň 1-nji ____________ýagdaýyna "KÄRHANANYŇ BALANSY"

A K T I W		Setiriň belgisi	Ýylyň başyna	Döwrüň ahyryna
1		2	3	4
I. Dolanyşykdan daşarky aktiwler				
Esasy serişdeler:	ilkibaşdaky gymmaty boýunça* (01, 03)..........	010		
	köneleni* (02)..	011		
	galyndy gymmaty (setir 010 – 011)	012		
Maddy däl aktiwler:	ilkibaşdaky gymmaty boýunça* (04)	020		
	köneleni* (05)..	021		
	galyndy gymmaty (setir 020 – 021)	022		
Oturdylmaga degişli enjamlar (07)		030		
Tamamlanylmadyk düýpli maýa goýumlar (08)		040		
Uzak möhletleýin maliýe goýumlary (06)		050		
Döredijiler bilen hasaplaşyklar (75)		060		
Dolanyşykdan daşary gaýry aktiwler		070		
I bölegiň jemi (012, 022, 030 – 070 setirleriň jemi)		**080**		
II. Dolanyşykdaky aktiwler				
2.1. Ätiýaçlyklar we harajatlar				
Materiallar (10,15)		100		
Ösdürimdäki we bakydaky mallar (11)		110		
Arzan we tiz könelýän zatlar:	ilkibaşdaky gymmaty boýunça*(12)	120		
	köneleni* (13)	121		
	galyndy gymmaty (120-121)	122		
Tamamlanylmadyk önümçilik (20,21,23,29,30)		130		
Geljek döwürleriň çykdajylary (31)		140		
Taýýar önümler (40)		150		
Harytlar	satyş bahada* (41)	160		
	söwda goşundysy* (42).....................................	161		
	satyn alyş bahada (160-161)..............................	162		
Galan harytlara degişli dolanyşyk harajatlary (44)		170		
2.1 bölümiň jemi (100,110,122,130-150,162,170 setirleriň jemi)		**180**		
2.2 Pul serişdeleri, hasaplaşyklar we gaýry aktiwler				
Bergidarlar bilen hasaplaşyklar: ýüklenen harytlar, işler we hyzmatlar üçin (45, 62)		200		
golçur kärhanalar bilen bilen hasaplaşyklar (78)		220		
pudakiçi hasaplaşyklar (79)		225		
döwlet gaznalary bilen tölegler boýunça (67-1)		226		
döwlet gaznalary bilen beýleki amallar boýunça (67-2)		227		
býujet bilen (68)		230		
durmuş ätiýaçlandyrmalary boýunça (69)		235		
gaýry amallar boýunça işgärler bilen (73)		240		
gaýry bergidarlar bilen		250		
Hökümetiň karary bilen üzlüşilmegi gaýra goýlan algylar (77)		255		
Haryt iberijilere we potratçylara berlen hakujy (61)		260		
Gysga möhletleýin maliýe goýumlary (58)		270		
Pul serişdeleri: kassada (50)		280		
hasaplaşyk hasapda (51)		290		
daşary ýurt pullarynyň hasabynda (52)		300		
gaýry pul serişdeleri (55,56,57)		310		
Gelmeli kärende borçlary (09)		314		
Satyn alnan gymmatlyklar boýunça goşulan baha üçin salgyt (19)		315		
Gaýry dolanyşyk aktiwleri		320		
2.2 bölümiň jemi (200–320 setirleriň jemi)		**330**		
II. bölegiň jemi (180+330 setirleriň jemi)		**340**		
B A L A N S (080,340 setirleriň jemi)		**360**		

№1-maliýe görnüş

DDUK boýunça

P A S S I W	Setiriň belgisi	Ýylyň başyna	Döwrüň ahyryna
1	2	3	4
I. Maýalar we ätiýaçlyklar			
Esaslyk maýa (85)	400		
Ätiýaçlyk gory (86)	410		
Ýörite maksatly gaznalar (88)	420		
Şübheli bergi-borçlaryň ätiýaçlyklary (82)	421		
Geljekki çykdajylaryň we tölegleriň ätiýaçlyklary (89)	422		
Geljek döwürleriň girdejileri (83)	423		
Maksatly maliýeleşdirmeler we gelip gowuşmalar (96)	430		
Döredijiler bilen hasaplaşyklar (75)	450		
Geçen ýyllaryň paýlanylmadyk peýdasy (87-2)	460		
Geçen ýyllaryň ýapylmadyk zyýany (87-2) (aýyrmak (-) alamaty bilen)	465		
Hasabat ýylynyň peýdalary* (80)	470	x	
Hasabat ýylynyň peýdalaryndan ulanylany* (81)	471	x	
Hasabat ýylynyň paýlanylmadyk peýdasy (87-1)	472	x	
Hasabat ýylynyň ýapylmadyk zyýany (87-1) (aýyrmak (-) alamaty bilen)	475	x	
I bölegiň jemi (400-460,472 setirleriň jemi)	**480**		
II. Uzak möhletleýin passiwler			
Banklaryň uzak möhletleýin karzlary (92) üzlüşilmedigi (92-1)	500		
hökümetiň karary bilen üzlüşilmegi gaýra goýlany (92-2)	505		
göterimler we hyzmatlar boýunça bergi (92-3)	506		
Uzak möhletleýin gaýry karzlar (95) üzlüşilmedigi (95-1)	510		
hökümetiň karary bilen üzlüşilmegi gaýra goýlany (95-2)	515		
göterimler we hyzmatlar boýunça bergi (95-3)	516		
Tölenmeli kärende borçlary (97)	517		
II bölegiň jemi (500 – 517 setirleriň jemi)	**520**		
III. Hasaplaşyklar we gaýry passiwler (borçnamalar)			
Banklaryň gysga möhletleýin karzlary (90) üzlüşilmedigi (90)	600		
hökümetiň karary bilen üzlüşilmegi gaýra goýlany (90-2)	605		
göterimler we hyzmatlar boýunça bergi (90-3)	606		
Işgärler üçin banklaryň karzlary (93)	610		
Gysga möhletleýin gaýry karzlar (94) üzlüşilmedigi (94-1)	620		
hökümetiň karary bilen üzlüşilmegi gaýra goýlany (94-2)	625		
göterimler we hyzmatlar boýunça bergi (94-3)	**626**		
Algydarlar bilen hasaplaşyklar:			
harytlar, işler we hyzmatlar üçin (60)	630		
zähmete hak tölegi boýunça (70)	650		
durmuş ätiýaçlandyrmalary boýunça (69)	660		
emläk we şahsy ätiýaçlandyrmalary boýunça (65)	670		
golçur kärhanalar bilen hasaplaşyklar (78)	680		
pudakiçi hasaplaşyklar (79)	685		
döwlet gaznalara tölegler boýunça (67-1)	690		
döwlet gaznalary bilen beýleki amallar boýunça 67-2)	695		
býujet bilen (68-1)	700		
kliriň boýunça alnan harytlar üçin býujet bilen hasaplaşyklar (68-2)	705		
gaýry algydarlar bilen	710		
Hökümetiň karary bilen üzlüşilmegi gaýra goýlan bergiler (77)	715		
Alyjylardan we iş buýrujylardan alnan hakujy (64)	720		
Gaýry gysga möhletleýin passiwler	760		
III bölegiň jemi (600-760 setirleriň jemi)	**770**		
B A L A N S (480,520 we 770 setirleriň jemi)	**780**		

*** Bu setirleriň maglumatlary balansdaky jemlere girmeýärler**

Ýolbaşçy ________________ /________________/ Baş buhgalter ________________ /_________________/

200___ ýylyň ________________________ üçin

(I çärýegi, ýarym ýyly, 9 aýy, ýyllyk)

№ 2-maliýe görnüş

DDUK boýunça kody

"MALIÝE NETIJELER WE OLARYŇ ULANYLyŞY BARADA HASABAT"

1. Maliýe netijeler

Görkezijiler	Setiriň belgisi	Peýdalar	Zyýanlar
1	2	3	4
Önümleri (işleri, hyzmatlary) we harytlary ýerlemekden alnan girdeji (umumy girdeji)	010		x
Türkmenistanyň Daşary ýurt pulunyň ätiýaçlyk goruna geçirmeler	011	x	
Bellenen tertipde ýerlemekden alnan girdejiden aýrylan çykdajylar we geçirmeler	012	x	
Goşulan baha üçin salgyt	015	x	
Goşmaça tölegler	020	x	
Ýerlenilen önümleri (işleri, hyzmatlary) öndürmek üçin harajatlar	040	x	
Önümleri (işleri, hyzmatlary) ýerlemekligiň netijesi (010 setirden aýyrmaly 011,012 ,015,020 we 040 setirleri)	050		
Gaýry ýerlemekligiň netijeleri	060		
Ýerlemekden daşary amallar boýunça alnan girdejiler we çykdajylar (071 – 075 setirleriň jemi)	070		
Şol sanda: gymmatly kagyzlardan we bilelikdäki kärhanalara şärikli gatnaşmakdan	071		x
emlägi kärendesine bermekden alnan girdeji	072		x
algy-bergileriň hasapdan öçürilmeginden	073		
daşary ýurt pullarynyň hümmetiniň üýtgemeginden	074		
gaýry girdejiler we çykdajylar	075		
Peýdalaryň we zyýanlaryň jemi (050,060,070 setir.jemi)	080		
Balans boýunça peýda (zyýan) (080 setiriň 3 süt. - 4 sütüni)	090		
Hasabat döwrüni peýda (3 sütünde) ýa-da zyýan (4 sütünde) bilen jemlän kärhanalaryň sany (jemleýji hasabat üçin)	091		
MAGLUMAT ÜÇIN: Haryt dolanyşygy	100		

2. Peýdanyň ulanylyşy

Görkezijiler	Setiriň belgisi	Hasabat döwrüniň ahyryna
1	2	3
Býujete tölegler	200	
Türkmenistanyň Oba hojalyk ministrliginiň maksatlaýyn ýörite hasabyna tölegler	205	
Ätiýaçlyk gora	210	
Aşgabat şäher häkimliginiň maksatlaýyn ýörite hasabyna tölegler	215	
Kärhananyň ygtyýarynda galýan peýda (set. 080-set. 200-205-210-215)	220	
Bölündi: toplaýyş gaznalara	230	
sarp ediş gaznalara	240	
240-njy setirden: býujete salgytlar we gaýry tölegler boýunça puşmana tölegler we jerimeler	260	
banklaryň we gaýry karzlaryň göterimi	261	
ykdysady jerimeler	262	
geçen ýyllaryň zyýanyny ýapmaga	263	
	264	

3. Býujete, döwlet gaznalaryna tölegler we ätiýaçlandyrmalar boýunça hasaplaşyklar

Tölegler	Setiriň belgisi	Ýylyň başyna bergi*	Hasap-lanany	Töleneni	Döwrüň ahyryna bergi*
1	2	3	4	5	6
3.1. Býujete tölegler boýunça hasaplaşyklar					
Emläk üçin salgyt	300				
Edara görnüşli tarapyň peýdasyndan (girdejisinden) alynýan salgyt	310				
Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak üçin salgyt	320				
Goşulan baha üçin salgyt	330				
Goşmaça töleg	340				
Gümrük paçlary	350				
Şahsy adamlardan alynýan girdeji salgyt	360				
Gaýry salgytlar	365				
Mahabatlandyrma üçin salgyt	370				
Şäherleriň, şäherçeleriň we oba ýerleriniň çäklerini abadanlaşdyrmak üçin belli bir maksada gönükdirilen ýygym şahsy tarapdan....................................	371				
hukuk taraplardan...............................	372				
Awtoduralagalaryň eýelerinden alynýan ýygym	373				
Awtomobilleriň ýerlenilmegi üçin ýygym	374				
Gaýry ýerli ýygymlar	375				
Ykdysady jerimeler	380				
Býujete salgytlar we gaýry tölegler boýunça puşmana tölegler we jerimeler	385				
Kliriň hasaplaşyklary boýunça	390				
Býujete tölegler boýunça jemi (300-390 setirleriň jemi)	400				
3.2. Durmuş we ätiýaçlandyrmalar boýunça hasaplaşyklar					
Döwlet durmuş ätiýaçlandyrmasyna geçirmeler	410				
Meýletin pensiýa ätiýaçlandyrmasy	420				
Meýletin medisina ätiýaçlandyrmasy	430				
	440				
410-440 setirleriň jemi	450				
3.3. Döwlet gaznalary bilen hasaplaşyklar					
Türkmenistanyň Oba hojalyk ministrliginiň maksatlaýyn ýörite hasabyna tölegler	460				
Aşgabat şäher häkimliginiň maksatlaýyn ýörite hasabyna tölegler	470				
	480				
460-480 setirleriň jemi	490				

* Artyk tölenen serişdeler aýyrmak (-) alamaty bilen görkezilýär

Ýolbaşçy ________________________ (__________________)
(goly) (F.A.A.)

Baş buhgalter ________________________ (__________________)
(goly) (F.A.A.)

200___ ýylyň _______________________ üçin

(I çärýegi, ýarym ýyly, 9 aýy, ýyllyk)

№ 4- maliýe görnüş

DDUK

PUL SERIŞDELERIŇ HEREKETI BARADA HASABAT

Görkezijiler	Setiriň belgisi	Geçen ýylda	Hasabat döwründe
Esasy hojalyk işleri boýunça pul serişdeleriň hereketi	010	X	X
Harytlary, önümleri, işleri we hyzmatlary ýerlemekden gelen pul serişdeler	011		
Harytlary, önümçilik gereklerini satyn almaga, işlere we hyzmatlara geçirilen tölegler	012		
Zähmete hak tölemek we salgytlar boýunça geçirilen tölegler	013		
Esasy hojalyk işleriniň arassa pul serişdeleri (011-012-013)	014		
Esasy serişdeler we maddy däl aktiwler (maýa goýumlar) boýunça pul serişdeleriň hereketi	020	X	X
Esasy serişdeleri we maddy däl aktiwleri ýerlemekden gelen pul serişdeler	021		
Esasy serişdeleri we maddy däl aktiwleri satyn almak üçin geçirilen pul serişdeler	022		
Esasy serişdeleriň we maddy däl aktiwleriň arassa pul serişdeleri (021-022) ýa-da (022-021 (-))	023		
Gaýry aktiwleri ýerlemek we tölegler boýunça pul serişdeleriň hereketi	030	X	X
Gaýry aktiwleri ýerlemekden gelen pul girdejiler	031		
Her hili töleglerden gelen pul serişdeler	032		
Gaýry töleglere geçirilen pul serişdeleri	033		
Gaýry aktiwleri ýerlemegiň we tölegleriň arassa pul serişdeleriň (031+032-033) ýa-da (033-031-032 (-))	034		
Pul serişdeleriň artmagy (kemelmegi) (014+023+034)	040		
Özara hasaplaşyklaryň geçirilmegi netijesinde kabul edilen pul serişdeleriň hereketi (051+052):	050		
Pudakiçi hasaplaşyklar boýunça	051		
Pudakara hasaplaşyklar boýunça	052		

Ýolbaşçy_____________________ Baş buhgalter_________________

200___ ýylyň ________________________ üçin

(I çärýegi, ýarym ýyly, 9 aýy, ýyllyk)

№ 5-maliýe görnüş

DDUK boýunça

"KÄRHANANYŇ BALANSYNA GOŞUNDY"

I. Hususy serişdeleriniň çeşmeleriniň hereketi

Çeşmeleriň atlary	Setiriň belgisi	Ýylyň başyna galyndy	Hasabat döwründe		Döwrüň ahyryna galyndy
			gireni	çykany	
1	2	3	4	5	6
Toplaýyş gaznasy, hemmesi	**010**				
Şol sanda: -tehniki taýdan täzeden enjamlaşdyrylmagy, hereket edýän önümçiligi döwrebaplaşdyrmaga we giňeltmäge hem-de täze binalary gurmak boýunça harajatlary maliýeleşdirmek;	011				
-ylmy-barlag işlerini geçirmek, enjamlary, ölçeg abzallaryny satyn almak	012				
-paýnamalary, obligasiýalary we gaýry gymmatly kagyzlary çykarmak we ýaýratmaga çykdajylar	013				
-esasy serişdelere gaýtadan baha kesmek gory	014				
-muzdsuz alnan emläkler	015				
-ýokarda durýan guramalaryň maýa goýum gory	016				
-bergileri hasapdan öçürmekden	017				
-beýlekiler	018				
Sarp ediş gaznasy, hemmesi	**020**				
Şol sanda:					
-ýokarda durýan dolandyryş edaralaryny saklamak üçin geçirmeler	021				
-býujete gaýry tölegler	022				
-gündelik baýraklar	023				
-ýylyň iş netijeleri boýunça sylaglar	024				
-maddy kömek	025				
-durmuşy çykdajylar (şypahanalara we dynç alyş öýlerine, çagalar edaralaryna ýollamanamalary satyn almak we başgalar)	026				
- gaýrylar	027				
Býujet serişdelerinden maksatlaýyn maliýeleşdirmeler - jemi	**030**				
Şol sanda: düýpli maýa goýumlary maliýeleşdirmeler	031				
ylmy-barlag işleri maliýeleşdirmeler	032				
zyýanlaryň öwezini dolmaklyk	033				
önümçiligi ösdürmeklik	034				
durmuş taýdan ösdürmeklik	035				
gaýry maksatlar	036				
Döwlet gaznalardan, gaýry guramalardan we adamlardan maksatlaýyn maliýeleşdirmeler we gelip gowuşmalar –jemi	**040**				
Şol sanda: düýpli maýa goýumlary maliýeleşdirmeler	041				
ylmy-barlag işleri maliýeleşdirmeler	042				
zyýanlaryň öwezini dolmaklyk	043				
önümçiligi ösdürmeklik	044				
durmuş taýdan ösdürmeklik	045				
gaýry maksatlar	046				
MAGLUMAT ÜÇIN: Esaslyk maýa (85)	050				
Ätiýaçlyk gory (86)	060				
Paýlanmadyk peýda (87)	070				
Kärende borçlary (97)	80				
Döredijiler bilen hasaplaşyklar (75)	90				

2. Karz serişdeleriň hereketi

Görkezijiler	Setiriň belgisi	Ýylyň başyna galyndy	Hasabat döwründe		Döwrüň ahyryna galyndy
			alnany	gaýtarlany	
1	2	3	4	5	6
Uzak möhletleýin karzlar					
Banklaryň uzak möhletleýin karzlary (92-1)...............	210				
Şol sanda: möhletinde üzlüşilmedigi ……	211				
Uzak möhletleýin gaýry karzlar (95-1)........................	220				
Şol sanda: möhletinde üzlüşilmedigi ……	221				
Gysga möhletleýin karzlar					
Banklaryň gysga möhletleýin karzlary (90-1).............	230				
Şol sanda: möhletinde üzlüşilmedigi …....	231				
Gysga möhletleýin gaýry karzlar (94-1).......................	240				
Şol sanda: möhletinde üzlüşilmedigi…….	241				
Işgärler üçin banklaryň karzlary............................	250				
Şol sanda: möhletinde üzlüşilmedigi…….	251				
Hökümetiň karary bilen üzlüşilmegi gaýra goýlan:					
uzak möhletleýin bank karzlary (92-2)......................	260				
uzak möhletleýin gaýry karzlar (95-2).......................	261				
gysga möhletleýin bank karzlary (90-2)…………….	262				
gysga möhletleýin gaýry karzlar (94-2)…………...	266				
Karzlara hasaplanan göterimler we hyzmatlar:					
uzak möhletleýin bank karzlara (92-3)..........	270				
uzak möhletleýin gaýry karzlara (95-3)..........	271				
gysga möhletleýin bank karzlara (90-3).........	272				
gysga möhletleýin gaýry karzlara (94-3).........	273				

3. Hasabat döwrüniň ahyryndaky maddy däl aktiwleriň düzümi

Maddy däl aktiwleriň görnüşleri	Setiriň belgisi	Pul möçberi
1	2	3
Oýlap tapyşlara we şoňa meňzeş gaýry önümçilik, ylym, edebiýat hem-de sungat barada işe degişli awtorlyk we gaýry hukuklaryň aňyýet (intellektual) eýeçiligi	310	
Tebigy gorlardan peýdalanmaga hukuk	320	
Guramaçylyk çykdajylary	330	
Beýlekiler	340	
Jemi: **(410-440 setirleriň jemi)**	**350**	

4. Bar bolan esasy serişdeleriň düzümi

Görkezijiler	Setiriň belgisi	Ýylyň başyna galyndy	Hasabat döwründe*		Döwrüň ahyryna galyndy	6-sütünden galyndy gymmaty
			geleni (işe girizileni)	çykany		
1	2	3	4	5	6	7
1. Esasy serişdeler						
Jaýlar	400					
Desgalar	401					
Geçiriji gurallar	402					
Maşynlar we enjamlar	403					
Ulag serişdeleri	404					
Enjamlar, hojalyk we önümçilik abzallary	405					
Işçi mallar	406					
Önümli mallar	407					
Köp ýyllyk agaçlar	408					
Esasy serişdeleriň gaýry görnüşleri	409					
Jemi (500-509 setirleriň jemi)	**410**					
Şol sanda: önümçilige degişlisi	411					
önümçilige degişli däli	412					
2. Düýpli maýa goýumlar	420					x

* 4 we 5 sütünlerde hojalykiçi üýtgemeler bilen bagly hereketler görkezilmeýär

Maglumat üçin

Görkezijiler	Setiriň belgisi	Hakyky pul möçberi
1	2	3
510 setiriň 6-njy sütüninden -kärendesine berlen esasy serişdeler	430	
Kärendesine alnan esasy serişdeleriň gymmaty	440	
520 setiriň 4-nji sütüninde: - kärhananyň öz serişdesi	450	
- bank karzlary	460	
- gaýry karz serişdeler	470	
- býujet serişdeleri	480	
- býujetden daşary gaznalaryň serişdesi	490	
Ortaça gymmaty: - önümçilige degişli esasy serişdeler	495	
- maddy däl aktiwler	496	
- maddy dolanyşyk serişdeleri	497	

5. Maliýe goýumlary

Maliýe goýumlaryň görnüşleri	Setiriň belgisi	Uzak möhletleýin		Gysga möhletleýin	
		ýylyň başyna	döwrüň ahyryna	ýylyň başyna	döwrüň ahyryna
1	2	3	4	5	6
Başga kärhanalaryň paýnamalary we paýlary	510				
Obligasiýalar we gaýry gymmatly kagyzlar	520				
Berlen karzlar	530				
Beýlekiler	540				
Jemi (610 –640 setirleriň jemi)	541				

6. Sarp edişe gönükdirilen serişdeler

Görkezijiler	Setiriň belgisi	Pul möçberi
1	2	3
Işgärleriň ortaça sany (adam sany)	650	
Sarp edişe gönükdirilen serişdeleriň hemmesi	660	
Şol sanda: zähmet haky tölemäge çykdajylar	661	
höweslendirmeler we pul tölegleri	662	
kärhananyň emlägine goýumlara we paýnamalara girdejiler	663	

7. Daşary ýurt pullarynyň hereketi

Görkezijiler	Setiriň belgisi	Pul möçberi, ABŞ-nyň müň dollarynda
1	2	3
Ýylyň başynda galyndy	**710**	
Şol sanda karzlary gaýtarmak üçin depozit hasapda	711	
Gireni -hemmesi	**720**	
Şol sanda: önümleri (işleri, hyzmatlary) ýerlemekden	721	
alnan karzlar	722	
gaýry gelen pullar	723	
Jemi ulanylany	**730**	
Şol sanda: önümçilige (dolanyşyga) sarp edilen çykdajylar	731	

önümçiligi ösdürmegiň çykdajylary	732	
göterimleri goşmak bilen karz bergiler boýunça töleg	733	
kärhananyň işine gatnaşyjylara tölegler	734	
Türkmenistanyň Daşary ýurt pulunyň ätiýaçlyk goruna geçirileni	735	
Daşary ýurt pullarynyň bankara biržasyna hökmany satylany	736	
manat üçin satylany	737	
gaýrylar	738	
Döwrüň ahyrynda galyndy	**740**	
şondan, karzlary gaýtarmak üçin depozit hasapda	750	

8. Balansdan daşary hasaplarda hasaba alynýan gymmatlyklaryň hereketi barada maglumat

Hasaplaryň ady	Hasaplaryň belgisi	Setiriň belgisi	Ýylyň başyna galyndy	Hasabat döwründe		Döwrüň ahyryna galyndy
				gireni	çykany	
1	2	3	3	4	5	6
Kärendesine alnan esasy serişdeler	001	801				
Jogapkärçilikli saklamaga alnan haryt-maddy gymmatlyklar	002	802				
Gaýtadan işlemäge alnan materiallar	003	803				
Sataryna kabul edilen harytlar	004	804				
Gurnamak üçin alnan enjamlar	005	805				
Berk hasabatly resmi kagyzlar	006	806				
Tölege ukypsyz bergidaryň bergisiniň zyýanyň hasabyna öçürileni	007	807				
Alnan borçlary we tölegleri üpjün etmek	008	808				
Berlen borçlary we tölegleri üpjün etmek	009	809				
Oturdylan köp ýyllyk agaçlar	010	810				

Ýolbaşçy ________________ /________________/

Kärhananyň (goly) (Familiýasy, A. Aa).

möhüri

Baş buhgalter ________________ /________________/

(goly) (Familiýasy, A. Aa).

Hasabat barlanyldy:

____________________ ________________ /__________/

Wezipesi (goly) (Familiýasy, A. Aa.)

PEÝDALANYLAN EDEBIÝATLAR

1. Gurbanguly Berdimuhamedow. Türkmenistanda saglygy goraýşy ösdürmegiň ylmy esaslary. A., 2007.
2. Gurbanguly Berdimuhamedow. Garaşsyzlyga guwanmak, Watany, halky söýmek bagtdyr. A., 2007.
3. Gurbanguly Berdimuhamedow. Türkmenistan sagdynlygyň we ruhubelentligiň yurdy. A., 2007.
4. Gurbanguly Berdimuhamedow. Eserler ýygyndysy. A., 2007.
5. Gurbanguly Berdimuhamedow. Ösüşiň täze belentliklerine tarap. A., 2008.
6. Türkmenistanyň Konstitusiýasy. A., 2007.
7. Türkmenistanda buhgalterlik hasaba alnyşy boýunça kadalaşdyryjy resmi namalary (biriji ýygyndy). A., 2005.
8. Türkmenistanda buhgalterlik hasaba alnyşy boýunça kadalaşdyryjy resmi namalary (ikinji ýygyndy). A., 2005.
9. Türkmenistanda buhgalterlik hasaba alnyşy boýunça kadalaşdyryjy resmi namalary (üçünji ýygyndy). A., 2006.
10. ”Buhgalter hasaby hakynda” Türkmenistanyň kanuny. A., 1994.
11. ”Döwlet statistikasy hakynda” Türkmenistanyň kanuny. A., 1998.
12. ”Eýeçilik hakynda” Türkmenistanyň kanuny. A., 1993.
13. “Kärhanalar hakynda” Türkmenistanyň kanuny. A., 2000.
14. “Salgytlar hakynda” Türkmenistanyň bitewi kanuny. A., 2005.
15. Ç. Gylyjow we başgalar. Buhgalter hasaby. 1-nji kitap. A., 2001.
16. Ç. Gylyjow we başgalar. Buhgalter hasaby. 2-nji kitap. A., 2001.
17. М. Кутер. Теория и принципы бухгалтерского учета. М., 2000.
18. С. Н. Шадилова. Основы бухгалтерского учета. М., 1998.
19. Н. П. Кондраков. Бухгалтерский учет. М., 2000.

Mazmuny

Giriş…………………………………………………………………………..….………3

1. Buhgalter hasaby we onuň ykdysadyýeti dolandyryş ulgamyndaky orny..................4

2. Buhgalter hasabynyň predmeti we metody……………………………..…..…..…5

3. Buhgalter balansy..…………………………………………………………......17

4 Buhgalter hasabynyň hasaplary we jübüt ýazgy……………………...……..….27

5. Buhgalter hasabynyň hasaplarynyň topalanyşy…………………………………43

6. Gymmat ölçeýjileri we hojalyk prosesslerini hasaba almagyň esaslary....................47

7. Buhgalter hasabynyň belliknamalary we ýöredilşiniň görnüşleri …………………60

8. Buhgalter hasabynda ilkinji gözegçilik 70

9. Goşundylar…………………………………………………………………..…75

Peýdalanylan edebiýatlar...89

Aýmämmet Annaorazow
Alym Annamyradow
Orazberdi Ataýew